

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**

**FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD**

Institut mezinárodních studií

**Ondřej Malý**

**Jazykové politiky Kanady: Zhodnocení  
Trudeauovy politiky oficiálního bilingvismu**

*Diplomová práce*

Praha 2008

Autor práce: Bc. Ondřej Malý  
Konzultantka: Mgr. Ing. Magdalena Fiřtová, Ph.D.  
Vedoucí práce: doc. PhDr. Miloš Calda  
Oponent práce:  
Datum obhajoby: Akademický rok 2007/2008  
Hodnocení:

## **Bibliografický záznam**

MALÝ, Ondřej. *Jazykové politiky Kanady: Zhodnocení Trudeauovy politiky oficiálního bilingvismu*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2008. 103 s. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Miloš Calda.

## **Anotace**

Diplomová práce „Jazykové politiky Kanady: Zhodnocení Trudeauovy politiky oficiálního bilingvismu“ pojednává o kanadské anglicko-francouzské dvojjazyčné realitě. Práce popisuje vývoj kanadského jazykového zákonodárství na federální úrovni, kde se podařilo dlouholetému kanadskému premiérovi Pierre Elliottu Trudeauovi vytvořit oficiálně bilingvní federální sféru, i na provinciální úrovni. Zvláštní pozornost je věnována především provincii Québec, která má jako dominantně frankofonní provincie jazykovou legislativu nejpropracovanější. Práce hodnotí Trudeauovu snahu bojovat s québeckým separatismem a nacionalismem důrazem na novou pankanadskou identitu, související především s oficiálním bilingvismem „od pobřeží k pobřeží“.

## **Annotation**

Diploma thesis „Language policies of Canada: An Evaluation of Trudeau’s Policy of Official Bilingualism“ deals with Canadian English-French language duality. The thesis describes evolution of Canadian language policies on federal as well as on provincial level. On federal level, long-time prime minister of Canada Pierre Elliott Trudeau has achieved a goal to create fully bilingual federal government; on provincial level, the thesis deals mainly with the province of Québec as it has the most far reaching language legislation in Canada. The thesis evaluates Trudeau’s aim to deal with Québec separatism and nationalism by stressing out new pan-Canadian identity of bilingual state reaching “from coast to coast”.

## **Klíčová slova**

Bilingvismus, jazyková politika, oficiální jazyk, Trudeau, Québec, Kanada

## **Keywords**

Bilingualism, Language Policy, Official Language, Trudeau, Quebec, Canada

## **Prohlášení**

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 15. 1. 2008

Ondřej Malý

## **Poděkování**

Děkuji své konzultantce Mgr. Ing. Magdaleně Fiřtové, Ph.D. za pomoc při psaní i dokončování této práce. Děkuji své manželce Veronice za trpělivost, kterou se mnou při psaní práce měla.

# Teze diplomové práce

## **Předpokládaný název práce:**

*Jazykové politiky Kanady*

## **Základní hypotéza:**

Jazyk je v Kanadě jedním z nejdůležitějších faktorů, které v historii země determinovaly vztahy mezi anglofonní a frankofonní populací. Kanada je definovaná jako dvojjazyčná země nepřímo od začátku existence konfederace a novodobě od roku 1969, kdy byl přijat Zákon o oficiálních jazycích, jazyková dualita je tedy základní součástí její historie. Jazyk hrál a dosud hraje důležitou roli i v nacionalistických aspiracích Québecu a otázka jazyka je v Québecu důležitá především ve vztahu k anglofonní minoritě a k imigrantům.

Jazykové politiky se v Kanadě vyvíjely a reflektovaly příklon země k bikulturalismu a později multikulturalismu především po závěrech Královské komise o bilingvismu a bikulturalismu. Cílem diplomové práce tak bude zmapovat vývoj kanadských jazykových politik a jeho promítnutí do historie Kanady. Práce si všimne i rozdílu přístupu obyvatel jednotlivých provincií k jazykovým politikám, k politice bilingvismu a rozdílu chápání jazykové politiky v anglofonní a frankofonní části Kanady.

Bilingvismus je v současné podobě pro potřeby multietnického a multikulturního společenství, kterým Kanada je, zastaralý. V mnoha provinciích, jako je Britská Kolumbie, Alberta či Saskatchewan, už není frankofonní obyvatelstvo „nejpočetnější menšinou“ a případná jazyková práva menšin zvláště asijského původu nejsou zohledňována. Práce se bude snažit prokázat, že politika bilingvismu jako nástroj pro zabezpečení jednoty země nedosáhla požadovaných výsledků.

## **Charakteristika metody práce:**

Práce bude deskriptivní metodou chronologicky mapovat vývoj kanadských jazykových politik od založení Konfederace až do současnosti. V první části vymezím téma a základní hypotézy. V druhé části se zaměřím na problematiku Québecu a jeho úsilí o jazykovou autonomii, které vyvrcholilo zákonem 101, „Chartou francouzského jazyka“ z roku 1977. Struktura kapitoly bude kopírovat základní mezníky v úsilí frankofonních obyvatel Québecu rozšířit používání francouzštiny v provincii a popíše i zásadní neshody mezi frankofonním a anglofonním obyvatelstvem s ohledem na tři québecké jazykové zákony.

Ve třetí hlavní části se práce se více zaměří na současnou problematiku Kanady a současné jazykové politiky přijaté federální vládou a na případný přechod od politiky bilingvismu k multilingvismu, vztahu bilingvismu k sociální realitě (lpění na dvojjazyčnosti i v případě, že frankofonní obyvatelstvo nedosahuje ani 1% celkového obyvatelstva provincie), na podporu neoficiálních jazyků především v préríjních provinciích a na speciální případy především v teritoriu Nunavut a v Severozápadních teritoriích.

## **Předpokládaná osnova:**

1. Úvod – motivace k volbě tématu, prezentace hypotézy

2. Jazykové politiky v Kanadě
  - Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism
  - Trudeauův pankanadský nacionalismus oproti québecké distinct society
3. Québec, Tichá revoluce, propagace jazyka jako jednoho z nástrojů québeckého nacionalismu
4. Současná jazyková politika v Kanadě, přechod od bilingualismu k multilingualismu
5. Závěr – potvrzení či vyvrácení hypotézy na základě poznatků z vlastní analýzy

### **Dostupnost pramenů:**

Převážná část primárních dokumentů (zákonů a zpráv) je k dispozici na internetu. Velká část sekundárních pramenů je přístupná v knihovně helsinské univerzity, případně je možné důležité a nedostupné prameny objednat přímo z Kanady nebo z USA. Některé prameny, jejichž využití předpokládám (články z kanadských odborných časopisů, sborníky z konferencí) jsou dostupné rovněž na internetu.

### **Základní literatura:**

#### **Primární prameny:**

*Loi pour promouvoir la langue française au Québec (1969)*

*Loi sur la langue officielle (1974)*

*Charte de la langue française (Bill 101) (1977)*

*Canadian Charter of Rights and Freedoms (1982)*

*Official Languages Act (1988)*

[http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/C\\_11/C11.html](http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/C_11/C11.html)

*Commissioner of Official Languages, Annual Reports – zprávy od roku 1990*

[http://www.hrma-agrh.gc.ca/reports-rapports/arol-ralo\\_e.asp](http://www.hrma-agrh.gc.ca/reports-rapports/arol-ralo_e.asp)

*Action Plan for Official Languages*

[http://www.pco-bcp.gc.ca/aia/docs/ActionPlan/ActionPlan\\_e.pdf](http://www.pco-bcp.gc.ca/aia/docs/ActionPlan/ActionPlan_e.pdf)

Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism, *The report of Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism*, Ottawa, Queen's Printer, 1965

Québec, *Rapport de la commission de l'enquête sur la situation de la langue Française et sur les droits linguistiques au Québec, vol. 2, Les Droits linguistiques*, Québec City, Dec. 1972

#### **Sekundární prameny:**

Bélanger, Claude, *The Language laws of Québec*, Department of History, Marianopolis College, August 2000. <[www2.marianopolis.edu/quebechistory/readings/langlaws.htm](http://www2.marianopolis.edu/quebechistory/readings/langlaws.htm)>

Bouchard, Chantal, *La Langue et le nombril. Histoire d'une obsession québécoise*, Montréal, Fides, coll. « Nouvelles études québécoises », 1998

Coleman, William, *From Bill 22 to Bill 101: The Politics of Language Under the Parti Québécois*, in: Behiels, M. (ed.): *Quebec after 1945*, Toronto, Copp Clark Pitman 1987

Coulombe, Pierre A, *Language Rights in French Canada*, New York, Peter Lang Publishers, 1995

Hayday, Matthew, *Confusing and Conflicting Agendas: Federalism, Official Languages and the Development of the Bilingualism in Education Program in Ontario, 1970-1983*, in: *Journal of Canadian Studies*, vol. 36/No 1, Ottawa, Spring 2001

Horton, Donald, *André Laurendeau : French Canadian nationalist, 1912-1968*, Toronto, Oxford University Press, 1992

Jones, Richard, *Politics and the Reinforcement of the French Language in the Province of Quebec, 1960-1986*, in Behiels, M. (ed.): *Quebec after 1945*, Toronto, Copp Clark Pitman 1987

Kymlicka, W., *Finding Our Way: Rethinking Ethnocultural Relations in Canada*, Toronto, Oxford University Press, 1998

Laurendeau, André, *The diary of André Laurendeau : written during the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism, 1964-1967*, Toronto, J. Lorimer, 1991

Levine, Marc, *The reconquest of Montreal : language policy and social change in a bilingual city*, Philadelphia, Temple University Press, 1990

McRoberts, Kenneth, *Misconceiving Canada: The Struggle for National Unity*, Canada, Oxford University Press, 1997

O'Keefe, Michael, *Francophone Minorities: Assimilation and Community Vitality*, Ottawa, Department of Canadian Heritage, 2001

Rudin, Ronald, *The Forgotten Quebecers : a history of English-speaking Québec*, Québec, Institut québécois de recherche sur la culture, 1985

Stebbins, Robert A.: *The French Enigma: Survival and Development in Canada's Francophone Societies*, Calgary, Detselig Enterprises, 2000

V Praze 10. 6. 2004

**Jméno a podpis žadatele:** Ondřej Malý

**Jméno a podpis konzultanta (stvrzující, že je ochoten na daném tématu spolupracovat):**

Mgr. ing. Magdalena Fiřtová  
(IMS FSV UK)

**Vedoucí diplomového semináře a vedoucí diplomové práce:**  
Doc. PhDr. Miloš Calda



# Obsah:

|   |               |
|---|---------------|
| <b>1. ÚVOD</b> .....  | <b>- 11 -</b> |
| <b>2. TEORETICKÉ POJETÍ BILINGVISMU</b> .....   | <b>- 14 -</b> |
| 2.1. ZÁKLADNÍ TEORETICKÉ PŘÍSTUPY K POLITICE VÍCE JAZYKŮ.....                                   | - 15 -        |
| 2.1.1. <i>Politika jazykové tolerance a politika oficiální podpory jazyků</i> .....             | - 15 -        |
| 2.1.2. <i>Politika normy a přijetí</i> .....  | - 16 -        |
| 2.1.3. <i>Politika oficiálních jazyků</i> .....   | - 17 -        |
| 2.1.4. <i>Osobnostní jazyková práva oproti teritoriálním jazykovým právům</i> .....             | - 17 -        |
| 2.1.5. <i>Individuální práva oproti kolektivním právům</i> .....                                | - 18 -        |
| 2.1.6. <i>Oficiální multilingualismus</i> .....   | - 19 -        |
| 2.1.7. <i>Jazyková racionalizace</i> .....  | - 20 -        |
| 2.2. ZÁVĚR .....  | - 21 -        |
| <b>3. VZNIK FEDERÁLNÍ DVOJJAZYČNÉ KANADY</b> .....  | <b>- 23 -</b> |
| 3.1. VZNIK KONFEDERACE: ZÁKON O BRITSKÉ SEVERNÍ AMERICE.....                                    | - 24 -        |
| 3.2. VÝVOJ JAZYKOVÝCH PRÁV DO VYTVOŘENÍ KRÁLOVSKÉ KOMISE .....                                  | - 25 -        |
| 3.3. KRÁLOVSKÁ KOMISE PRO BILINGVISMUS A BIKULTURALISMUS.....                                   | - 28 -        |
| 3.3.1. <i>Výsledky zkoumání komise</i> .....  | - 29 -        |
| 3.3.2. <i>Program jazykové rovnosti</i> .....   | - 29 -        |
| 3.3.3. <i>Školství podle BB komise</i> .....  | - 31 -        |
| 3.3.4. <i>Pracovní vztahy</i> .....   | - 32 -        |
| 3.3.5. <i>Federální správa</i> .....  | - 34 -        |
| 3.3.6. <i>Postoj Kanadčanů k BB komisi</i> .....  | - 34 -        |
| 3.4. ZÁVĚR .....  | - 35 -        |
| <b>4. BILINGVISMUS NA FEDERÁLNÍ ÚROVNI</b> .....  | <b>- 37 -</b> |
| 4.1. ZAČÁTEK BOJE ZA FEDERÁLNÍ BILINGVISMUS .....   | - 39 -        |
| 4.2. FRANKOFONNÍ KANADA MIMO QUÉBEC .....   | - 42 -        |
| 4.3. PROMĚNY JAZYKOVÉ POLITIKY BĚHEM TRUDEAUOVY VLÁDY .....                                     | - 43 -        |
| 4.4. ZHODNOCENÍ OFICIÁLNÍHO BILINGVISMU .....   | - 45 -        |
| 4.5. KANADSKÁ ÚSTAVA A CHARTA PRÁV A SVOBOD .....   | - 48 -        |
| 4.5.1. <i>Právo na vzdělání v minoritním jazyce</i> .....                                       | - 51 -        |
| 4.5.2. <i>Program soudního napadání</i> .....   | - 53 -        |
| 4.6. ZÁVĚR .....  | - 53 -        |
| <b>5. SITUACE V QUÉBEKU</b> .....   | <b>- 55 -</b> |
| 5.1. KLIDNÁ REVOLUCE A FORMULACE JAZYKOVÝCH PRÁV V OBDOBÍ VLÁD LIBERÁLŮ A UNION NATIONALE ..... | - 55 -        |
| 5.2. PŘÍPAD ST. LÉONARD A CESTA K ZÁKONU Č. 63 .....  | - 57 -        |
| 5.3. OD ZÁKONA Č. 63 K ZÁKONU Č. 22 .....   | - 60 -        |
| 5.4. REAKCE NA ZÁKON Č. 22 .....  | - 61 -        |
| 5.5. HLAVNÍ ZMĚNY ZPŮSOBENÉ ZÁKONEM Č. 22 .....   | - 63 -        |
| 5.6. CESTA K CHARTĚ FRANCOUZSKÉHO JAZYKA .....  | - 65 -        |
| 5.7. ZÁKON Č. 101 – CHARTA FRANCOUZSKÉHO JAZYKA .....   | - 66 -        |
| 5.8. VÝZNAMNÉ NOVELIZACE CHARTY .....   | - 69 -        |
| 5.8.1. <i>Zákon č. 178</i> .....  | - 69 -        |
| 5.8.2. <i>Zákon č. 86</i> .....   | - 70 -        |
| 5.8.3. <i>Zákon č. 104</i> .....  | - 71 -        |
| 5.9. ROLE SOUDŮ VE FORMOVÁNÍ JAZYKOVÉHO RÁMCE V QUÉBEKU .....                                   | - 72 -        |
| 5.9.1. <i>Devine v. Québec (A.G.) (1988)</i> .....  | - 73 -        |
| 5.9.2. <i>Ford v. Québec (A.G.)</i> .....   | - 73 -        |
| 5.10. TŘICET LET CHARTY – UKLIDNĚNÍ SITUACE .....   | - 75 -        |
| 5.11. SITUACE V ANGLOFONNÍ KOMUNITĚ .....   | - 78 -        |
| 5.12. SITUACE V QUÉBEKU – ZÁVĚR .....   | - 81 -        |
| <b>6. JAZYKOVÁ PRÁVA V OSTATNÍCH PROVINCÍCH A TERITORIÍCH</b> .....                             | <b>- 84 -</b> |
| 6.1. VÝVOJ V NOVÉM BRUNŠVIKU .....  | - 85 -        |

|           |   |               |
|-----------|---|---------------|
| 6.2.      | ONTARIO .....   | - 87 -        |
| 6.3.      | SEVEROZÁPADNÍ TERITORIA A NUNAVUT.....                  | - 89 -        |
| 6.4.      | ZÁVĚR – VITALITA MENŠINOVÝCH KOMUNIT V PROVINCÍCH ..... | - 92 -        |
| <b>7.</b> | <b>ZÁVĚR.....</b>                                       | <b>- 94 -</b> |
| <b>8.</b> | <b>SUMMARY .....</b>                                    | <b>- 97 -</b> |
| <b>9.</b> | <b>LITERATURA .....</b>                                 | <b>- 99 -</b> |

# 1. Úvod

Diplomová práce „Jazykové politiky Kanady: Zhodnocení Trudeauovy politiky oficiálního bilingvismu“ si klade za cíl přiblížit problematiku, která je na první pohled českému prostředí zcela cizí. Oficiální bilingvismus, bikulturalismus či multikulturalismus jsou pojmy, které zatím v jazykově a etnicky jednotné zemi nemusí Češi řešit. Přesto jsou v širším, evropském kontextu velmi aktuální a není třeba pochybovat, že se problematika jazyků a jazykových menšin stane v budoucnu jednou z dominantních a nejvíce debatovaných politik v rámci Evropské unie.

V kontextu kanadském je jazyková politika v podstatě integrální součástí *raison d'être* celé země. Bez jazykového střetávání by Kanada nebyla takovou, jaká je, jazyk a důraz na zachování menšinové jazykové skupiny je především v minulých čtyřiceti letech jedním z nejdůležitějších prvků, který odlišuje Kanadu od jejího jižního souseda.

## **Základní hypotéza**

Historický vývoj Kanady je neodlučitelně spjat s problematikou jazyka. Frankofonní menšina v Kanadě (a zároveň většina v Québecu) je nedílnou součástí všech politických jednání, střetů a bojů v zemi a je nedílnou součástí kanadského dědictví. Od dob Durhamovy komise, která doporučila v roce 1840 kompletní asimilaci Frankokanadčanů do většinové anglofonní společnosti, ušla země poměrně dlouhou cestu směrem k moderní jazykové dualitě, a to i přes překážky v podobě separatistických referend v Québecu, které v jednom případě jen o několik desetin procenta neznamenal konec země v podobě, v jaké stále dnes existuje.

Kanada se tak v průběhu své existence vypořádávala s problémem jazykové duality různě. Neúspěšnou asimilaci a potlačování jazykových práv frankokanadského obyvatelstva vystřídal koncem šedesátých let po „národním obrození“ v Québecu, takzvané klidné revoluci, důraz na pankanadský nacionalismus, zosobněný především osobou dlouholetého premiéra Pierre Elliota Trudeaua.

Trudeauova myšlenka, zosobněná v důrazu na oficiální, institucionalizovaný a přece osobní a osobnostní bilingvismus, měla všechny obyvatele země učinit nejdříve

Kanaďany a poté teprve Albertány, Ontariany či Québečany – tím, že by učinil z Kanady dvojjazyčnou zemi, chtěl Trudeau potlačit veškeré důvody québeckého nacionalismu a směřovat ke pankanadské jednotě.

Z přijatého jazykového zákonodárství v jednotlivých provinciích, především pak Québecu, ale vyplývá, že Trudeauova koncepce byla úspěšná jen částečně. Ačkoli na federální úrovni dosáhla vláda během relativně krátkého období pro ni dobrých výsledků, provincie se s výjimkou Nového Brunšviku rozhodly politiku oficiálního bilingvismu na své úrovni z různých důvodů neuplatňovat. Práce se tak snaží dokázat, že ačkoli oficiální bilingvismus na federální úrovni je součástí kanadské národní identity, nepřispěl k vytvoření národní jednoty a nijak nepotlačil québecké nacionalistické aspirace a separatistické tendence.

### **Struktura práce**

Práce se skládá ze tří hlavních částí. V teoretickém úvodu seznamuji s možnostmi, které má vláda či stát při řešení jazykové problematiky v případě, že jeho občané mluví více než jedním jazykem a uvádím příklady řešení států s významnými jazykovými menšinami (či různými jazykovými skupinami), které historicky politiku bilingvismu uplatňují (kromě Kanady například Finska či Belgie). V hlavní části práce popisuji chronologicky vývoj jazykové politiky Kanady na federální úrovni především s důrazem na největší změny v oblasti jazykové politiky, tedy přijetí zákona o oficiálních jazycích a kanadské ústavy a hodnotím jejich vliv na federální stát. V kapitole o provinciích se soustředím z pochopitelných důvodů především na provincii Québec, dále popisuji situaci v provinciích a teritoriích se speciálními jazykovými zákony a s velkou frankofonní minoritou. V závěru práce shrnuji a zhodnocuji úspěchy a neúspěchy jazykové politiky na federální i provinciální úrovni.

### **Prameny**

Práce vychází ve většině případů z přijaté jazykové legislativy, která je dostupná na internetových stránkách buď v kompletní formě, nebo na specializovaných stránkách ve formě komentovaných úryvků jazykových částí jednotlivých zákonů. Mezi primární prameny, ze kterých jsem čerpal, tak patří prakticky všechny důležité úpravy jazykového zákonodárství v Kanadě, ať již na federální nebo na provinciální či teritoriální úrovni. Pro lepší pochopení historického kontextu cituji i ze závěrů

jednotlivých komisí, které si federální vláda či québecká vláda nechávaly zřídit k tomu, aby zformulovaly další postup v jazykové legislativě, především pak Královské komise k bilingvistice a bikulturalismu (tzv. BB Komise). Ta představuje zřejmě nejdůležitější těleso tohoto typu v dějinách Kanady vůbec. K potvrzení hypotézy používám i statistické údaje kanadského statistického úřadu, případně průzkumy veřejného mínění, které si nechávaly provést federální vláda, provinciální vlády či jednotlivé státní úřady.

V případě sekundárních pramenů jsem čerpal především z odborných statí autorů zabývajících se jazykovou problematikou (William Coleman, Richard Jones) či problematikou vztahů provincií k federální vládě a Québecu k zbytku Kanady (Kenneth McRoberts). V České republice a v českých knihovnách se tato literatura řadí spíše k nedostupné – využil jsem proto knihovny Helsinské univerzity, jejíž jazykovědná sekce je poměrně bohatá, a rovněž též vyřazených knih knihovny University of Sussex.

### **Použitá označení příslušnosti k jazykové skupině**

V práci používám výrazy „Anglofon“ a „Frankofon“ pro označení anglicky, respektive francouzsky mluvících Kanadčanů, dále pak pojem „Allofon“, který je stanovený kanadským Statistickým úřadem jako označení Kanadčanů, jejichž mateřským jazykem není ani jeden z oficiálních jazyků<sup>1</sup>. Možnost korektně v souladu se spisovným jazykem českým použít tyto výrazy (vzniklé zpodstatněním přídavných jmen) byla potvrzena dotazem na jazykovou redakci deníku Lidové noviny.

---

<sup>1</sup> *Population and growth rate of language groups, Canada, provinces, territories and Canada less Quebec, 1991, 1996 and 2001*. cit. 12. ledna. 2008. Dostupné z: <<http://www12.statcan.ca/english/census01/products/analytic/companion/lang/tables/growthrate.cfm#3>>.

## 2. Teoretické pojetí bilingvismu

Jazyková práva jsou obvykle definována na základě toho, zdali má mluvčí právo na veřejné služby ve svém jazyce či zdali by služby měly být v tomto jazyce poskytovány. Tyto dvě pravidla nejsou ovšem identická. Například úřady mohou postupovat tak, že své služby budou nabízet v určitém jazyce, aniž by byl na tyto služby jakýkoli právní nárok.

Podle Patten a Kymlicky je možné různé jazykové politiky a práva kategorizovat následovně:

- 1) práva orientovaná na toleranci nebo podporu
- 2) politika normy a přijetí oproti politice oficiálních jazykových práv
- 3) osobnostní jazyková práva oproti teritoriálním jazykovým právům
- 4) individuální jazyková práva oproti kolektivním jazykovým právům<sup>2</sup>

Je důležité si uvědomit, že v jazykových politikách neexistují přesně vymezené přístupy, takže jednotlivé kategorie se mohou vzájemně prolínat. Například v případě Kanady je možné hovořit o tom, že francouzština v zemi je chráněna takovým způsobem, že je podporována, je zakotvena oficiálně a právo užívat francouzský jazyk je osobnostním právem každého kanadského občana (má právo na veřejné služby ve francouzštině). Prolínání jednotlivých přístupů je pro jazykové politiky typické – v žádném státě, který uznává nějakou formu bilingvismu či multilingvismu není možné nalézt „čistou“ politiku bez výjimek, úprav na lokální podmínky či upravenou s ohledem na historické okolnosti.

---

<sup>2</sup> KYMLICKA Will, PATTEN Alan (eds.). *Language Rights and Political Theory*. Oxford : Oxford University Press, 2003, s. 27.

## **2.1. Základní teoretické přístupy k politice více jazyků**

### **2.1.1. Politika jazykové tolerance a politika oficiální podpory jazyků**

**Politiku jazykové tolerance** v porovnání s **politikou oficiální podpory jazyků** popsal poprvé německý lingvista Heinz Kloss (1904-1987). Jazyková tolerance je taková politika, která brání státu v zasahování do osobnostních jazykových práv. Kloss tím míní právo občanů k použití jakéhokoli jazyka, který uznají za vhodný, v soukromí svého domova, ve spolcích, na pracovišti a tak dále. Podpora jazyka zahrnuje podle Klose použití určitého jazyka ve veřejných institucích. Jsou to tedy práva, která mají občané při veřejném používání jazyka – u soudů, v parlamentech, veřejném školství a podobně. Důvodem pro tuto diferenciaci byla především nutnost odlišení práv různých jazykových skupin. Například Kloss rozlišuje mezi jazykovými právy skupin imigrantů a jazykovými právy občanů, kteří jsou na území příslušného státu po více generací (národnostní menšiny). Zastává takový názor, že imigranti by měli mít právo na toleranci jejich jazyka, ale nikoli na podporu ze strany státu. Oproti tomu národnostní menšiny by podle Klose měly mít právo jak na toleranci, tak na podporu.<sup>3</sup>

Tento přístup je pro Kanadu dosti zásadní. Otázka, která jazyková skupina by měla mít uznaný svůj jazyk jako oficiální je v kanadském kontextu poměrně nová a aktuální. V současné době jsou oficiálními jazyky Kanady na federální úrovni angličtina a francouzština, ale v některých provinciích se začínají objevovat hlasy, zdali by tak nemělo být i v případě, že imigrantské menšiny – zvláště například čínská menšina v Britské Kolumbii - by neměly mít podobná práva jako frankofonní Kanadčané minimálně v případě federálních úřadů v provincii. V Britské Kolumbii jsou čínsky mluvící občané šestkrát početnější než frankofonní Kanadčané. Patten si tak klade logickou otázku, jestli je morální arbitrárně rozhodnout, že k „národním“ jazykům je možné stavět se jinak, než k imigrantským.<sup>4</sup>

Podle Kymlicky je extenze jazykových práv k „minoritním“ národům v liberální demokracii jen otázkou spravedlnosti, neuvádí ale, v jaké míře, v jaké formě či jestli

---

<sup>3</sup> KYMLICKA Will, PATTEN Alan (eds.). *Language Rights and Political Theory*. Oxford : Oxford University Press, 2003, s. 27.

<sup>4</sup> PATTEN, Alan. *Who Should Have Official Language Rights?*. *Supreme Court Law Review* (2006) 101-15, s. 102.

vůbec by tato práva měla zaručovat institucionalizované uznání minoritního jazyka. Patten ale uvádí, že i v pracích kanadských prominentních politologů a sociologů, jako je právě Kymlicka, je vidět jasné oddělení „historických“ národů a jejich práv a imigrantských národů a práv na případné uznání jejich jazyků. Kymlicka to vysvětluje teorií „souhlasu“ (*Consent Theory*), kterou představil v knize *Multicultural Citizenship* v roce 1995. V ní představuje teoretický pohled na praxi, která trvá ve všech vícejazyčných státech a je aktuální především v Kanadě, kde jsou imigranti významnou součástí společnosti. Podle této teorie se „historické“ národy připojily ke společenství dobrovolně nebo anexí či dobytím. V každém případě se nikdy dobrovolně nevzdaly práva na ochranu svého jazyka a kultury. Imigranti na druhou stranu opuštěním své domoviny „dobrovolně“ opustili svou kulturu a jazyk a vzdali se práv na jejich ochranu v nové vlasti.<sup>5</sup> Patten ve své práci určené pro kanadský Nejvyšší soud rozvádí teorii souhlasu a uvádí jako důvod, proč nepřijmout imigrantské jazyky do „rodiny“ oficiálních, to, že by takový politický tah byl v konfliktu se zájmy mluvčích oficiálních jazyků.<sup>6</sup>

### 2.1.2. Politika normy a přijetí

**Politika normy a přijetí** (*norm-and-accomodation*) znamená, že určitý jazyk je dominantní dorozumívací řečí ve společnosti. Typicky je to majoritní jazyk, který většina lidí používá při komunikaci se soudy a veřejnými institucemi. Pro ty občany, kteří nemají dostatečnou znalost většinového jazyka, jsou obvykle plánovány nějaké ad-hoc mechanismy, jak se dorozumět, například najímání oficiálních tlumočnicků, bilingvních zaměstnanců či zavedení bilingvních intenzivních výukových programů, které mají zařadit rychlé osvojení dominantního jazyka. Cílem je zařadit, aby i ti občané, kteří nemají tak dobrou znalost majoritního jazyka, mohli rychle využívat výhod veřejných služeb.<sup>7</sup> Klasickým příkladem této politiky jsou Spojené státy americké, i když v některých státech přijaly státní kongresy ustanovení o angličtině jako o oficiálním jazyku. Příkladem jsou i některé provincie v Kanadě (např. Newfoundland a

---

<sup>5</sup> PATTEN, Alan. *Who Should Have Official Language Rights?*. *Supreme Court Law Review* (2006) 101-15, s. 106.

<sup>6</sup> *ibid.*, s. 116.

<sup>7</sup> KYMLICKA Will, PATTEN Alan (eds.). *Language Rights and Political Theory*. Oxford : Oxford University Press, 2003, s. 28.



Labrador či Nové Skotsko), které jsou anglofonní, jednojazyčné, ale k přijetí angličtiny jako oficiálního jazyka v nich došlo historicky, bez nutnosti přijímat zvláštní zákon.

### **2.1.3. Politika oficiálních jazyků**

**Politika oficiálních jazyků** naopak stanoví některé jazyky ve společnosti jako „oficiální“. V tom případě existuje mezi těmito jazyky de-jure rovnost, v teoretickém bezproblémovém stavu v tomto případě je možné jakoukoli veřejnou službu využívat v libovolném oficiálním jazyce. Občan-příslušník minority, který hovoří plynule majoritním jazykem, má i přesto právo s úřady komunikovat ve své mateřštině. Zákony, nařízení a zápisy z jednání státních institucí jsou vedeny ve všech oficiálních jazycích a jakékoli veřejné projednávání může být vedeno v libovolném z oficiálních jazyků. V tomto přístupu – tedy v přijetí oficiálních jazyků – je skryta ještě další hodnota, a to obrana určité skupiny občanů, obvykle spojená s uznáním faktu, že občané hovořící takto chráněným jazykem tvoří zvláštní skupinu nebo „národ“.<sup>8</sup> Tam, kde je politika oficiálních jazyků uplatňována, bývá obvykle kombinována s teritoriálním principem. Ideálním příkladem je například Finsko. Je technicky možné, aby stát neuznal žádný jiný jazyk než majoritní a neumožnil občanům, kteří majoritním jazykem nemluví například tlumočnicka nebo jazykovou pomoc. Toto jednání by ale podle Patteny a Kymlicky mohlo být klasifikováno jako „porušování jazykových lidských práv.“<sup>9</sup>

### **2.1.4. Osobnostní jazyková práva oproti teritoriálním jazykovým právům**

Toto rozlišení je jedním z nejčastěji se objevujících v jazykových politikách a obvykle se objevuje v případě oficiálně uznaných jazyků v určitém státě. Osobnostní jazykové právo zaručuje občanům služby v libovolném z oficiálních jazyků, ať už se nacházejí na libovolném místě dané země. Oproti tomu teritoriální princip stanovuje oficiální jazyk na určitém území v daném státě. V prvním principu jsou tedy jazyková práva aplikovaná na občana, v druhém na území. Teritoriální princip se snaží dvojjazyčné či

---

<sup>8</sup> ibid, s. 29.

<sup>9</sup> ibid, s. 29.

vícejazyčné státy rozdělit na několik jednojazyčných území, ve kterých je možné v různých úrovních veřejné správy používat jen místní majoritní jazyk.<sup>10</sup>

Do určité míry je dobrým příkladem osobnostních jazykových práv federální Kanada. Pro občana je podle práva možné získat služby federálních úřadů v libovolném jazyce, pokud tomu odpovídá skladba občanů v daném místě, stejně tak lidé mají právo poslat své děti do veřejných škol v libovolném jazyce, opět pokud to dává smysl z hlediska poptávky. Belgie a Švýcarsko jsou naopak dobrým příkladem teritoriálního pojetí jazykové politiky. V Belgii je vlámská část jednojazyčná ve vlámstině (holandštině) a valonská část ve francouzštině, hlavní město je pak oficiálně bilingvní. Ve Švýcarsku je pak jazyková politika záležitostí jednotlivých kantonů a většina z nich je jednojazyčná právě v jazyce v nich žijící majority.<sup>11</sup> Naopak provinciální Kanada – tedy jednotlivé provincie a teritoria – jsou také dobrým příkladem teritoriálního pojetí práv. V Québeku je de jure jediným oficiálním jazykem francouzština, v ostatních provinciích (kromě Nového Brunšviku) je de jure či většinou de facto oficiálním jazykem angličtina – i když francouzština má v mnoha provinciích v zákonech či vyhláškách zakotvené určité postavení, ať už zděděné z minulosti či přijaté v nedávné době.

### **2.1.5. Individuální práva oproti kolektivním právům**

Individuální jazyková práva jsou univerzální a platí pro všechny obyvatele dané země, nehledě na to, ke které jazykové skupině patří. Naopak kolektivní práva jsou určena pouze pro určitou skupinu občanů a záleží v tom případě na tom, ke které jazykové skupině občan patří. Dobrým příkladem tohoto rozdělení je Charta francouzského jazyka (*Charte de la langue française*) v Québeku, která uděluje všeobecná práva všem obyvatelům Québeku na vzdělání ve francouzštině, ale omezuje skupinově práva k anglickému vzdělání – pouze takové děti, jejichž rodič získal své vzdělání v angličtině v Kanadě, mohou v provincii chodit do anglických škol.

Další možností, jak popsat individuální a kolektivní práva je rozdělení podle počtu občanů, jejichž jazykem je minoritní jazyk, například v určitém regionu. V případě aplikace individuálních jazykových práv může minoritním jazykem komunikovat

---

<sup>10</sup> ibid, s. 29.

<sup>11</sup> ibid, s. 29, 30.

jakýkoli občan bez ohledu na to, kolik dalších občanů stejného jazyka se v daném regionu nachází. Naopak v případě aplikace kolektivního přístupu k jazykovým právům musí být nejdříve v daném regionu překročen určitý práh mluvčích minoritního jazyka, aby mohli tito občané využívat práva k některým službám ve svém vlastním jazyce.

Příkladem je podle Pattena a Kymlicky volební právo ve Spojených státech, které dává občanům hovořícím jiným než anglickým jazykem právo na vytištění volebního lístku v jejich jazyce, pokud jejich počet překračuje v daném volebním obvodu deset tisíc. Naopak každý obviněný v USA má právo na soudního tlumočnicka nehledě na to, kolik lidí mluvících stejným jazykem se nachází v okrsku, který daný soud spravuje.<sup>12</sup>

Pokud se hovoří o kolektivních právech, obvykle je to v kontextu „zabezpečení jazyka“, tedy takové politiky, která má zabezpečit, že se minoritní jazyk bude i v budoucnu používat pro úřední styk, případně „jazykového přežití“, což je taková politika, která zaručí, že jazyk v komunitě přežije. Tato práva vykonávají určité organizace, které obvykle jednájí jménem skupiny občanů, jejichž mateřštinou je minoritní jazyk.

Patten ve své práci pro odborný časopis *Political Theory* tvrdí, že je potřeba vytvořit normativní teorii jazykových práv (uspořádávající vztah ve společnosti). Odmítá „jednoduchá řešení“ na bázi liberálního přístupu, ve kterém stát podobně, jako nestanovuje státní náboženství, nestanovuje ani státní jazyk. „Odstřihnouti se“ úřadů od jazyka je nemožné, protože musejí své služby poskytovat v jednom jazyce, nebo jiném a i když není „oficiální jazyk“ stanoven, vždy je dán minimálně de-facto, jako je v USA angličtina.<sup>13</sup> Patten nabízí k diskusi tři modely, kterými se podle něj zajistí uznání jazyka (*language recognition*) – oficiální multilingualismus, jazykovou racionalizaci (*language rationalization*) a zachovávání jazyka (*language maintenance*).<sup>14</sup>

### 2.1.6. Oficiální multilingualismus

**Oficiální multilingualismus** je politika, která funguje například ve federální Kanadě, Švýcarsku, Belgii a institucích Evropské unie. Ve skoro všech těchto zemích podle

---

<sup>12</sup> *ibid*, s. 31.

<sup>13</sup> PATTEN, Alan. *Political Theory and Language Policy*, Evanston : Political Theory, Vol. 29, No. 5. (říjen 2001), s. 693.

<sup>14</sup> *ibid*, s. 693, 694.

Pattena je politika oficiálního multilingualismu spíše kontroverzní. Oficiální multilingualismus slouží zájmům mluvčích oficiálního jazyka v oblasti komunikace, symbolického uznání a podpory identity (*identity promotion*).<sup>15</sup>

Pod těmito pojmy rozumí Patten následující:

Komunikace – lidé jsou schopni využívat svá práva efektivněji, pokud získávají služby v mateřském jazyce a mohou se v tomto jazyce účastnit veřejného života.

Symbolické uznání – Využívat služby úřadů a účastnit se veřejného života ve vlastním jazyce dává mluvčímu pocit, že jeho jazyk (národ) je společensky uznáný a respektovaný.

Podpora identity – Pro mnoho lidí, platí to zvláště v případě minorit, je jazyk nedílnou součástí jejich identity.<sup>16</sup>

### 2.1.7. Jazyková racionalizace

**Jazyková racionalizace** řeší podle Pattena kritiku politiky oficiálního multilingualismu. Z jedné strany je možné kritizovat oficiální multilingualismus za to, že nedělá dost pro politiku jazykové konvergence k dominantnímu jazyku – příliš upřednostňuje jazykovou diverzitu tam, kde by byla žádoucí konvergence k nižšímu počtu (či k jednomu) jazyku. Naopak z druhé strany je možné kritizovat oficiální multilingualismus právě za opačný účinek na společnost – za to, že nečiní dost pro ochranu a zachování minoritních jazyků, což by v multilinguálních společnostech mělo být jednou z povinností státních institucí.<sup>17</sup> Jazykovou racionalizací je tak možné vyřešit oba problémy. Politika jazykové racionalizace, jak jí rozumí Patten, znamená oslabení přísného přístupu k oficiálnímu multilingualismu tak, aby došlo k žádoucí konvergenci k jednomu nebo více dominantním jazykům. Dokáže zvýšit sociální mobilitu, zvýšit úroveň demokratické diskuse, přispět k vytvoření společné národní či státní identity a zvýšit efektivitu veřejných institucí. Politika jazykové racionalizace tak rovné zacházení s mluvčími minoritního jazyka „prodává“ za jejich zvýšenou životní úroveň, sociální mobilitu a politickou angažovanost ve stabilních institucích. Patten politiku jazykové racionalizace neodmítá jako neliberální, ale zároveň upozorňuje, že stojí na vratkých

---

<sup>15</sup> ibid, s. 695.

<sup>16</sup> ibid, s. 696.

<sup>17</sup> ibid, s. 700.

základech.<sup>18</sup> Jazykovou racionalizaci do určité míry nicméně využívají snad všechny bilingvní státy – už jenom tím, že se zatím žádné imigrantské skupině nepodařilo dosáhnout uznání svého jazyka jako oficiálního.

## **2.2. Závěr**

K bilingvní či vícejazyčné společnosti se dá přistoupit pomocí několika různých teorií. Všechny mají své ve své čisté formě ekonomické, sociální i praktické výhody a nevýhody. Jazyková politika ale obvykle nevzniká jako aplikace teoretických principů, naopak, teoretické principy a jejich další rozvíjení a návrhy lepších či rozumnějších uspořádání z pera kanadských teoretiků jako je Alan Patten či Will Kymlicka vzešly ze samotného sledování praktického uplatňování jazykové politiky. Jazyková politika je totiž skutečně „politikou“ a jako taková vzniká v demokratických bilingvních státech – a tedy i v Kanadě – diskusí na půdě parlamentu či univerzit a historickým vývojem. Tato kapitola představila některé základní teoretické přístupy, které je možné na vícejazyčná společenství uplatnit. Dále v práci tato teoretická východiska uplatňují především v detailním popisu jednotlivých politik, které se na provinciální či federální úrovni objevují – protože Kanada je zemí, kde se k jazykové problematice přistupuje mnoha různými způsoby.

Právě střety mezi jednotlivými teoretickými přístupy jsou základním kamenem kanadské jazykové politiky při hledání optimálního přístupu, který na jedné straně zajistí oprávněné požadavky jazykových menšin, na straně druhé pak ospravedlní ekonomické náklady na ně vynaložené. V kanadské realitě jde především o střet přístupu liberálního, individuálního, který se uplatňuje na federální úrovni – kde, jak bylo popsáno v kapitole 2.1.4, poptává občan služby federálních úřadů v obou oficiálních jazycích podle toho, k jaké jazykové skupině přináleží (či v případě allofonů podle svého výběru) – s přístupem teritoriálním, kdy Kanadčan může požadovat služby od provinciální vlády v angličtině či francouzštině podle toho, v jaké provincii se nachází.

---

<sup>18</sup> *ibid.*, s. 705.



### 3. Vznik federální dvojjazyčné Kanady

Problematika jazyka a přístupu k jazykům v Kanadě se datuje už od dobytí Nové Francie Brity roku 1760. Noví vládcí v Québeu doufali, že se jim podaří totéž, jako u jakýchkoli ostatních imigrantů v Americe – tedy učinit z francouzských osadníků britské poddané, kteří budou mluvit anglicky a stanou se řádnými členy anglikánské církve. K tomu směřovaly i první kroky britské administrativy v Québeu, která Královskou proklamací roku 1763 zrušila tradiční seigneurální systém a určila anglikánství jako *de iure* náboženství v Québeu. Proklamace ale nikdy nevešla v účinnost, protože britské úřady se „dohodly“ s kanadskými frankofonními elitami především pro to, aby si zajistily loajalitu sedmdesáti tisíc nových francouzsky mluvících poddaných, které *Conquestou* získaly. Zákonem o Québeu z roku 1774 byl znovu ustaven seigneurální systém, katolická církev mohla vybírat příspěvky, katolíci se nemuseli zříci své víry, aby mohli získat volený i jmenovaný úřad a pokračoval i systém francouzského občanského práva. To upevnilo především postavení církve, z jejíž řad se rekrutovala většina elit v Québeu – sekulární vůdcové společnosti totiž po konci Nové Francie odcestovali zpět do Evropy.<sup>19</sup>

V pohledu na další směřování Kanady směrem k bilingvismu a multikulturalismu je především nutné rozdělit veškeré zákonné normy na federální a provinciální. To, co platí dnes na federální úrovni (funkční bilingvismus) neplatí na provinciální úrovni; jednotlivé provincie mají velmi rozdílnou jazykovou politiku, která bude v této práci rozebrána se zvláštním přihlédnutím k situaci v provincii Québec jako odlišně chápaného (zvnějšku i sebe sama) společenství v rámci kanadské konfederace. Práce se dotkne i situace v provincii Nový Brunšvik, která je jedinou bilingvní provincií v Kanadě, dále Ontaria s největší frankokanadskou menšinou a Severozápadních teritorií a teritoria Nunavut, která mají zcela specifické jazykové politiky vycházející z národnostní skladby jejich obyvatelstva.

---

<sup>19</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Québec: Social Change and Political Crisis*. Toronto, Ontario : McClelland & Stewart Inc, 1993. 3. vydání, s. 44-45.

### **3.1. Vznik konfederace: zákon o Britské Severní Americe**

Roku 1867 vydalo Spojené království zákon o Britské Severní Americe (BNA, British North America Act). Zákon spojil britské kolonie v Severní Americe a vytvořil z dřívější západní a východní Kanady (dnes Québec a Ontario) a kolonií Nový Brunšvik a Nové Skotsko konfederativní dominium Kanada. BNA vytvořil pro Kanadu základ ústavního systému, definoval pravomoci kanadské dolní sněmovny, senátu a vlády, ustavil i soudní systém a rozdělil pravomoci mezi provincie a centrální vládu. Definoval tak dva základní stavební kameny kanadského státu – federální princip a existenci dvou jazykových skupin – Anglofonů a Frankofonů.

Kromě toho v článku 133 obsahoval i uznání francouzského jazyka jako jazyka jednacího v kanadském parlamentu i v legislativním shromáždění provincie Québec, a u soudu:

Anglický nebo francouzský jazyk může být kýmkoli užíván v projevech v komorách parlamentu Kanady nebo komorách legislativy Québecu; a oba tyto jazyky mají být užívány v příslušných záznamech a spisech těchto komor; a jakýkoli z těchto dvou jazyků může být kýmkoli použit v slyšení nebo procesu nebo v rozsudku jakéhokoli kanadského soudu vytvořeného na základě tohoto zákona, a v jakémkoli soudu Québecu.

Zákony Kanadského parlamentu a Québecké legislativy budou tištěny a vydávány v obou těchto jazycích.<sup>20</sup>

Mluvíme-li v tomto období o jazykovém složení Kanady, rovná se v podstatě etnickému složení. Dualita jazyka i náboženství byla takřka dokonalá – prakticky všichni Kanadčané s britským původem mluvili anglicky a byli protestanti, všichni s francouzským původem mluvili francouzsky a byli katolíci.

Etnické složení Kanady v době zakládání Konfederace bylo takové, že anglický a francouzský jazyk byly v podstatě jediné relevantní, jejich mluvčí tvořili více než devět desetin procent obyvatelstva Kanady. Etnický původ pak determinoval i mateřský jazyk. Britský původ rovnala se angličtina, francouzský francouzština.

---

<sup>20</sup> *British North America Act, 1867 - Enactment no. 1.* cit. 12. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www.justice.gc.ca/en/ps/const/loireg/pl1l-5.html>>.



|                     |           |                       |
|---------------------|-----------|-----------------------|
| Britský původ       | 2 110 502 | 60.5 %                |
| Francouzský původ   | 1 082 940 | 31.1 %                |
| Jiný evropský původ | 239 873   | 6.9 %                 |
| Domorodý původ      | 23 037    | 0.7 %                 |
| Jiný původ          | 29 409    | 0.7 %                 |
| Celkem              | 3 485 761 | 100.0 % <sup>21</sup> |

BNA byl v definici jazykové politiky velmi vágní. V roce 1867 byla ale role centrální vlády (a jakékoli vlády) od dnešní doby odlišná a role, které dnes vláda plní standardně (zdravotnictví, školství atd), plnily církevní organizace. Dalo by se tak říci, že některá další jazyková práva Kanadánů ošetřoval BNA ustanoveními článku 93, kde formuloval náboženská práva britských poddaných v Kanadě, včetně práva zakládat podle své nominace a jazyka příslušné školy placené z rozpočtu (a tedy z veřejných prostředků - z odvedených daní). V praxi to znamenalo ochranu protestantských škol, kde se vyučovalo anglicky, na území Québecu, a katolických škol v Ontariu, jež byly frankofonní.<sup>22</sup>

Článek 133 zákona BNA platil výslovně pro Québec a Kanadský parlament, nicméně později se podle něj upravovala základní jazyková práva i v dalších částech Kanady, konkrétně v Manitobě a Severozápadních teritoriích (které zahrnovaly tehdy i dnešní provincie Albertu a Saskatchewan).<sup>23</sup>

### **3.2. Vývoj jazykových práv do vytvoření Královské komise**

„Mrazivé století“ jak jej definoval Marcel Rioux, tedy přibližně stoletá perioda mezi vytvořením Kanady a začátkem klidné revoluce není možné paušálně odbýt takto zjednodušujícím výrazem. Naopak je zajímavé do analýzy kanadských jazykových

<sup>21</sup> *The Canadian Heritage Approach to Official Languages Support (1970-2003)*. cit. 12. listopadu 2007. Dostupné z: <[http://www.canadianheritage.gc.ca/progs/lo-ol/pubs/appui\\_lang70-03/1\\_e.cfm#1](http://www.canadianheritage.gc.ca/progs/lo-ol/pubs/appui_lang70-03/1_e.cfm#1)>.

<sup>22</sup> *ibid.*

<sup>23</sup> FOUCHER, Pierre. *Les Droits Linguistiques au Canada* in: Francophonies minoritaires au Canada. Moncton : Éditions d'Acadie, 1998, s. 308-309.

politik zahrnout i toto období a prozkoumat, jakým způsobem přistupovalo frankofonní obyvatelstvo k zachování svého jazyka i identity.

Frankokanadská identita v Québecu byla vázána na církevní nacionalistickou ideologii přežití (*la survivance*). Římskokatolická církev měla v Québecu dominantní vliv na veřejný život, když provozovala školy, nemocnice a sociální síť. Frankofonní Kanada se neuzavírala modernímu způsobu života a vedle tradičních církevních struktur existoval i proud vyznávající liberální individualistické hodnoty – ale pro frankokanadskou společnost se hodila slova Lionela Groulx o „malých lidech, kteří nikdy neměli radosti na rozdávání,“<sup>24</sup> Jazyk a víra byly nerozlučně spjaté, tak, že obrana jazyka je způsobem, jak zachovat šíření křesťanství v Americe. Jazyk a víra tak byly součástí jedné organické frankokanadské identity.<sup>25</sup>

V době přibližně od roku 1871 až do roku 1912 docházelo v provinciích mimo Québec postupně k vládním zásahům, které měly vést především k asimilaci frankofonního obyvatelstva do anglicky mluvící většiny. Frankofonní obyvatelstvo mimo Québec si od doby již před BNA zákonem vytvářelo své vlastní katolické školy a nemocnice. Postupně v Novém Brunšviku, Manitobě, Severozápadních teritoriích a Ontariu bylo frankofonním školám vyhrožováno uzavřením, pokud neopustí svůj konfesní katolický charakter. Už v roce 1881 si frankofonní obyvatelé vytvořili *Societe nationale des Acadiens* v přímořských provinciích, přičemž podobné spolky zakládali později i v dalších provinciích západně i východně od Québecu.<sup>26</sup>

Spolky tak plnily především obrannou funkci a snažily se chránit užívání francouzštiny ve školách a ve veřejném životě a byly jedním ze způsobů obrany před totální asimilací frankofonního obyvatelstva do anglofonní majority. Příkladem může být ACFÉO, Ontarijská frankokanadská výuková asociace, která byla založena v roce 1910. V roce 1912 ontarijská provinciální vláda totiž tzv. „Nařízením č. 17“ učinila angličtinu jediným vyučovacím jazykem v ontarijských veřejných školách. ACFÉO byla jednou z

---

<sup>24</sup> COULOMBE, Pierre. *Language rights in French Canada*, New York : Peter Lang Publishing, 1997, s. 78.

<sup>25</sup> *ibid.*, s. 79.

<sup>26</sup> Office of the Commissioner of Official Languages. *Annual Report Special Edition, 35th Anniversary 1969 – 2004, Volume I*. Minister of Public Works and Government Services Canada, 2005. Dostupné z: <[http://www.ocol-clo.gc.ca/docs/e/2004\\_05\\_e.pdf](http://www.ocol-clo.gc.ca/docs/e/2004_05_e.pdf)>, s. 5-6.

organizací, která se snažila o zrušení tohoto nařízení politickou i soudní cestou a krize byla zažehnána až v roce 1927, kdy se znovu zavedly v provincii bilingvní školy.<sup>27</sup>

Do doby klidné revoluce se podařilo frankofonnímu obyvatelstvu dosáhnout i některých ústupků či právních jazykových narovnání. V roce 1927 se začala francouzština objevovat vedle angličtiny na známkách. Roku 1934 založila federální vláda Úřad pro překlady. V roce 1936 vydala Kanada dvojjazyčné bankovky. V roce 1945 začaly být v obou jazycích tištěny šeky na rodinné přídavky v Québeku (tedy kromě angličtiny i ve francouzštině), o čtrnáct let později začala dolní komora parlamentu poskytovat simultánní tlumočení. V roce 1962 se začaly vydávat šeky na rodinné přídavky dvojjazyčně v celé Kanadě.<sup>28</sup> Dílčí úspěchy Frankofonů ve větším užívání francouzštiny ve veřejném prostoru souvisely především s celkovým zlepšováním ekonomické situace v zemi a zvyšováním vzdělanosti a poměru městského obyvatelstva v Québeku, které si začalo nejdříve pomalu (od dvacátých do padesátých let) a poté velmi rychle (v období klidné revoluce) uvědomovat svou frankokanadskou identitu.

Další vývoj jazykových zákonů a jazykových práv v polovině šedesátých let byl přímou reakcí na tzv. klidnou revoluci v Québeku. Klidnou revoluci je možné v krátkosti definovat jako historické období začátku šedesátých let, kdy v Québeku docházelo k prudkému sociálnímu a ekonomickému vývoji frankofonní většiny obyvatelstva provincie. Tzv. *rattrapage*, tedy „dohánění“ anglofonní Kanady a formulace vlastních národnostních, jazykových, ekonomických a dalších zájmů.

Klidnou revoluci definoval Marcel Rioux, québecký sociolog a spisovatel, takto:

[klidná revoluce] ...je především novým potvrzením nás samých, novým objevením ducha nezávislosti a zkoumání, které bylo uloženo v mrazivé zimě trvajícím celé jedno století. Québecané zjistili, že dokáží mnoho věcí změnit, pokud o to budou usilovat.<sup>29</sup>

---

<sup>27</sup> *Ontario's Francophonie: Then and Now*. Office of Francophone Affairs. Dostupné z: <<http://www.ofa.gov.on.ca/docs/brochure-thenandnow.pdf>>, s. 4.

<sup>28</sup> *Annual Report Special Edition, 35th Anniversary 1969 – 2004, Volume I*. Office of the Commissioner of Official Languages. Dostupné z: <[http://www.ocol-clo.gc.ca/docs/e/2004\\_05\\_e.pdf](http://www.ocol-clo.gc.ca/docs/e/2004_05_e.pdf)>, s. 6.

<sup>29</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Québec: Social Change and Political Crisis*. Toronto, Ontario : McClelland & Stewart Inc, 1993. 3. vydání, s. 130.

Québecané si začali uvědomovat sebe sama, začalo si uvědomovat svou sílu a svou moc uvnitř Kanady, a případně mimo ni. Provincii ovládlo heslo *maitres chez nous* – být pány ve vlastním domě. Federální vláda reagovala vytvořením Královské komise pro bilingvismus a bikulturalismus.

### **3.3. Královská komise pro bilingvismus a bikulturalismus**

Federální odpovědí na klidnou revoluci v Québecu a na nespokojenost frankofonních Kanadčanů bylo zřízení Královské komise pro bilingvismus a bikulturalismus (Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism), neboli takzvané „BB komise“. Tato komise měla za úkol

(...) vyšetřit a podat zprávu o stavu bilingvismu a bikulturalismu v Kanadě a doporučit, které kroky by měly být učiněny, aby se kanadská konfederace vyvíjela jako rovnocenné partnerství dvou zakládajících národů [races] a zároveň vzala v úvahu vklad dalších etnických skupin kulturnímu dědictví Kanady a stanovila kroky, jak ochránit tyto vklady.<sup>30</sup>

Komisi formálně ustavil v roce 1963 federální premiér Lester Pearson. Předsedy komise byli jmenováni André Laurendeau, šéfredaktor montrealského deníku *Devoir* a Arnold Davidson Dunton, šéf kanadského vysílatele veřejné služby CBC a rektor Carletonské univerzity. Proto se označuje v literatuře v některých případech též jako „Laurendeau-Duntonova komise“.

Komise podala své výsledky v šesti obsáhlých knihách, které se týkaly stavu oficiálních jazyků, stavu vzdělávání, světa práce, kulturních vkladů ostatních etnických skupin, situace ve federálním hlavním městě a situace v dobrovolných spolcích. Na konci každé knihy byl soubor doporučení pro federální vládu, ve kterých komise doporučovala přijetí konkrétních politik.

---

<sup>30</sup> *Official Bilingualism in Canada: History and Debates*. cit.: 10. října 2007. Dostupné z: <<http://www.mapleleafweb.com/features/official-bilingualism-canada-history-and-debates>>.

### 3.3.1. Výsledky zkoumání komise

Komise vydala svou předběžnou zprávu v roce 1965, ve které se uvádí, že Kanada, aniž by si toho byla vědoma, prochází největší krizí ve své historii.<sup>31</sup> Federální úřady i úřady jednotlivých provincií byly kritizovány, protože nechránily práva frankofonního obyvatelstva. Komise ve své závěrečné zprávě zveřejnila sto doporučení ke změně stávajícího stavu, které se staly základem Zákona o oficiálních jazycích z roku 1969.

V předběžné zprávě pak komise ukázala, že základem konfliktu je napětí mezi francouzsky hovořícím majoritním obyvatelstvem Québecu a anglicky hovořícím majoritním obyvatelstvem zbytku Kanady. Komise poprvé také použila výraz „odlišná společnost“ (Distinct Society), kterou razil québecký premiér Jean Lesage, když popisoval québecký systém občanského práva, vzdělávání a politické instituce provincie. I přes to komise nedoporučila takové politiky, které by směřovaly k teritoriálnímu modelu dvou jednojazyčných regionů, tedy převážně francouzského v Québecu a převážně anglického ve zbytku Kanady. Místo toho doporučila komise politiku liberální, tedy to, aby se celá země stala bilingvní, především kvůli spravedlivému přístupu k frankofonní minoritě mimo Québec a anglofonní minoritě v Québecu. Komise také věřila, že frankofonní obyvatelstvo žijící mimo Québec se stane „mostem“ ke Québecu.<sup>32</sup>

### 3.3.2. Program jazykové rovnosti

Komise v první knize týkající se oficiálních jazyků shrnula poznatky o stávajícím užívání angličtiny a francouzštiny v Kanadě. Pro další uvažování o jazykové politice na federální a provinciální úrovni byla i otázka, do jaké jazykové skupiny se imigranti integrují. Komise seznala, že ačkoli jsou etnicky Kanadčané stále různorodější, jazykově jsou naopak stále více homogennější. Příslušníci jiných jazykových skupin než obou dominantních se přikloní k jednomu ze dvou kanadských jazyků, převážně k angličtině. Ve zprávě komise popsala i trend k tzv. anglicizaci, tedy k opuštění vlastního jazyka a přijetí angličtiny jako jazyka komunikace i uvnitř rodiny. Komise po prozkoumání dat

---

<sup>31</sup> ibid.

<sup>32</sup> ibid.

ukázala, že noví přistěhovalci převážně přijímají dominantní kanadský jazyk, tedy angličtinu, kromě Québecu, kde byla situace složitější.<sup>33</sup>

Komise dále zkoumáním prokázala, že kanadská administrativa na federální i provinciální úrovni není v žádném případě bilingvní. Studie dvanácti z patnácti nejdůležitějších federálních orgánů v době, kdy ji komise dělala, ukázala, že mateřským jazykem 79 procent členů těchto orgánů byla angličtina a velmi malý počet z nich byl schopen komunikovat francouzsky. Naopak frankofonní členové těchto orgánů byli prakticky perfektně bilingvní. Pouze 7 procent případů, které se před tyto orgány dostaly, bylo rozhodováno ve francouzštině; všechny byly původem z Québecu.<sup>34</sup>

Komise proto navrhovala taková doporučení, která by zajistila jazykovou rovnost mezi angličtinou a francouzštinou. Zabývala se různými vícejazyčnými zeměmi, především Belgií a Finskem a rozdílem mezi teritoriálním a individuálním přístupem k bilingvistice. Zatímco v teritoriálním přístupu je za jedno nebo vícejazyčný označený region podle počtu lidí, kteří v něm používají daný jazyk, u individuálního přístupu je dvojjazyčnost zaručena univerzálně v celém státě. Komise považovala situaci ve Finsku za největší zdroj inspirace.

Není pochyb, že Kanada se může inspirovat zkušenostmi s jazykovým režimem v jiných zemích. Zvláště má komise zájem na převzetí finského modelu a jeho adaptaci do kanadského kontextu. Kanada si ale, stejně jako všechny další země, musí najít vlastní způsob řešení a jeho úpravu na svůj federativní systém.<sup>35</sup>

Podle komise by finský přístup, tedy striktně teritoriální bilingvistika vedl k dvojí jednojazyčnosti, kdy by Québec byl takřka celý jednojazyčně francouzský a zbytek Kanady takřka celý jednojazyčně anglický. To by sice mělo administrativní výhody, ale vedlo by to pouze k uznání práv jazykové většiny, nikoli jazykových menšin na daném území.

---

<sup>33</sup> INNIS, Hugh R. *Bilingualism and Biculturalism. An Abridged version of the Royal Commission Report*. Ottawa : McClellan and Stewart ltd, 1973, s. 9.

<sup>34</sup> *ibid*, s. 11.

<sup>35</sup> *ibid*, s. 16.

V doporučeních, které na konci první knihy týkající se úředních jazyků komise uvedla, je ale přece jen vidět velká inspirace finskou realitou. Angličtina a francouzština jako oficiální jazyky na federální úrovni – v parlamentu, federálních soudech, federálním hlavním městě i ve federální vládě, je přesnou kopií finského systému, ve kterém mohou lidé přistoupit k úřadům působícím na celostátní úrovni v jakémkoli z úředních jazyků. Desetiprocentní hranice jazykové minority je rovněž převzata z tehdy platné finské praxe (dnes je to ve Finsku osm procent či 3 000 lidí v příslušné municipalitě). Komise rovněž doporučila, aby se bilingvismus řešil na úrovni jednotlivých okrsků (districts), které by se stávaly oficiálně jednojazyčnými či dvojjazyčnými v případě, že by počet lidí hovořících druhým oficiálním jazykem dosáhl více než deseti procent populace.<sup>36</sup> Nakolik se tato doporučení proměnila v praxi, popíše další kapitoly.

### 3.3.3. Školství podle BB komise

Druhá kniha, kterou vydala komise, se zabývala školstvím v Kanadě s ohledem na výuku v oficiálních jazycích a výuku oficiálních jazyků. Komise sice interpretovala bilingvismus v Kanadě tak, že hlavní politické a společenské instituce budou fungovat v obou jazycích, samotní Kanadčané ale nemusejí oba jazyky znát. Na druhou stranu komise seznala, že všechny děti v Kanadě by se měly učit druhý oficiální jazyk jako povinný předmět ve škole.

Komise dále stanovila, že by se mělo více zdůrazňovat v učebnicích, že Kanada je zemí dvou kultur a dvou úředních jazyků. Jako příklad dávala komise učebnice, které kontroverzní témata, jako je postavení Québecu v rámci Kanady či status frankofonních Kanadčanů předkládaly žákům v závislosti na tom, jestli byl autor anglofonní či frankofonní. Například jen velmi málo anglofonních učebnic se zabývalo frankofonním prostředím a francouzskou Kanadou vůbec a pokud ano, některé dokonce vyjadřovaly lítost nad tím, že se frankofonní Kanadčané nepodařilo asimilovat do anglicky mluvící společnosti.<sup>37</sup>

Komise v doporučeních stanovila, že by vlády v jednotlivých provinciích i lokální úřady měly zakládat minoritní školy zvláště v metropolitních oblastech a provinciální

---

<sup>36</sup> *ibid.*, s. 30.

<sup>37</sup> *ibid.*, s. 65.

ministerstva školství by měla formálně stanovit podmínky, za kterých je nutné tyto školy pro minoritní jazykové skupiny provozovat. Komise vydala dále doporučení, že rodiče samotní by si měli v případě, že je k dispozici výuka v majoritním i minoritním jazyce, vybrat, do které školy pošlou své děti.<sup>38</sup> Toto doporučení bylo, jak se později ukázalo, pro Québec zcela nepřijatelné, protože neřešilo otázku školního jazyka dětí imigrantů. Hrozilo, že se imigranti masově přikloní k tomu, aby své děti posílali do anglických škol, protože si spočítají, že s angličtinou mají větší šanci prorazit i v případě, že se přestěhují mimo provincii.

### 3.3.4. Pracovní vztahy

V třetí knize komise zkoumala vztahy na pracovištích mezi frankofonními a anglofonními Kanadany. Potvrdila, že frankofonní Kanadané jsou na tom prakticky ve všech ukazatelích hůře.

Nespokojenost frankofonních Kanadánů pramení především z vnímání své inferiorní pozice na pracovišti oproti anglofonním. Na našich regionálních setkáních jsme se stále setkávali s větami jako „Musím svůj jazyk pověsit na věšák spolu s pláštěm, když jdu do práce“, případně „Šéfové všichni mluví anglicky,“ a „Anglicky mluvící vždy dostávají nejlepší práci.“<sup>39</sup>

(...)

Frankofoni jsou v mnohem slabší pozici než Anglofoni, co se týče vztahů na pracovišti. Jsou na tom rozhodně a jasně hůře v průměrném příjmu, v úrovni vzdělání, v pracovních pozicích a ve vlastnictví průmyslových podniků. Odráží to i slabou účast Frankofonů ve vyšších úrovních federální státní služby a soukromých podniků a omezené používání francouzského jazyka v těchto institucích.<sup>40</sup>

Komise prohlásila, že náklady na to být frankofonním Kanadánem jsou vyšší a výhody jsou nižší. Cílem tedy mělo být tuto nerovnost smazat. V popisu situace v Québecu a na příkladu energetické společnosti Hydro-Québec v podstatě potvrdila důvody, které vedly Québečany k klidné revoluci a hnutí „*Maitres chez nous*“. Na korporátní úrovni

---

<sup>38</sup> *ibid.*, s. 69.

<sup>39</sup> *ibid.*, s. 75-76.

<sup>40</sup> *ibid.*, s. 77.



byla politika bilingvismu takřka neexistující.<sup>41</sup> Management firem byl exkluzivně anglofonní a neschopný domluvit se se svými podřízenými francouzsky, i „modré límečky“ v Québecu tak musely umět alespoň základy angličtiny, aby byli vůbec schopni pochopit, co po nich jejich nadřízení chtějí. Ti předpokládali, že pracovním jazykem v korporátní sféře je angličtina.

BB komise shledala, že mezi oběma jazykovými skupinami existuje i disparita, co se týče příjmů. Frankofonní Kanadčané podle ní vydělávali kolem osmdesáti procent toho, co anglofonní. V Québecu navíc byli anglofonní Kanadčané výše nad provinciálním průměrem, než v jiných provinciích.

Komise stanovila, že současný systém práce ve velkých korporacích dává anglofonním Kanadčanům oproti frankofonním výhodu, která se zvyšuje s tím, jak je zaměstnanec na korporátním žebříčku povyšován. Angličtina je na manažerské a technické úrovni firemním jazykem a to i v těch částech Québecu, kde jsou frankofonní Kanadčané většinou populací. Komise citovala Hydro-Québec jako příklad změny, která ukázala, že francouzština se dokáže prosadit v Québecu ve velké korporaci bez problémů i na úrovni top managementu. I když označila situaci v Hydro-Québec za unikátní (firma byla vlastněna provincií, jazyk tak mohl být oktrojován), podle ní se ukázalo, že používání angličtiny na nejvyšších úrovních je spíše záležitostí tradice a nevěle ke změně.<sup>42</sup>

S nálezy komise souvisela i doporučení, která měla pro privátní sektor. V Québecu měly firmy přijmout realitu a francouzštinu začít používat na všech úrovních a požadovat po manažerech, aby se stali bilingvními. V celé Kanadě pak měly firmy s pobočkami v Québecu rovněž najímat bilingvní vyšší manažery.<sup>43</sup> Firmy měly dále zajistit frankofonní programy pro vnitrofiremní vzdělávání a důležité směrnice dostupné i ve francouzštině. Komise doporučovala totální zrovnoprávnění francouzštiny s angličtinou s tím, že v Québecu musí být dominantním jazykem na všech úrovních managementu i zaměstnanců francouzština.<sup>44</sup>

---

<sup>41</sup> *ibid.*, s. 109.

<sup>42</sup> *ibid.*, s. 112-114.

<sup>43</sup> *ibid.*, s. 125.

<sup>44</sup> *ibid.*, s. 127.

### 3.3.5. Federální správa

Komise věnovala celou jednu podkapitolu i problematice federální správy, která zaměstnávala v době zasedání komise sedm procent pracovní síly země, což bylo více než pětadvacet největších kanadských podniků dohromady.<sup>45</sup> Komise popsala, že federální správa je z větší části anglofonní a mluví se v ní vnitřně anglicky z jakéhosi vnitřního přesvědčení jejích členů, že vyřizovat věci i francouzsky by bylo „plýtváním“ a bylo by „neefektivní“. Úředníci však neignorovali francouzštinu záměrně, ale spíše proto, že mluvit anglicky bylo součástí „přirozeného běhu věcí“.<sup>46</sup>

BB komise „přirozený běh věcí“ podrobně analyzovala. Přišla na to, že pokud je někdo na úřadech bilingvní, pak je to ve třech případech ze čtyř Kanadčan, jehož mateřským jazykem je francouzština. Komise rovněž hodnotila, jak jednotlivé úřady odpovídají na dopisy jim zasláné v jiném než anglickém jazyce – některé z nich odpovídaly jen v angličtině, aby „zabránilo zpoždění“. Na ministerstvu pro občanství a imigraci se běžně stávalo, že odpovědi na dopisy ve francouzštině byly navrhovány nejdříve anglicky a poté překládány, protože je musel schvalovat vyšší úředník, takže ve všech případech anglofonní Kanadčan.<sup>47</sup>

Nakonec komise vydala k federální správě doporučení, které ukládalo úředníkům vydávat všechnu formální komunikaci uvnitř úřadu simultánně v angličtině a francouzštině, vyvážený přístup k oběma jazykům v obsazování jednotlivých úřednických postů, především pak zaměstnání většího počtu frankofonních Kanadčanů na vyšších úřednických pozicích

### 3.3.6. Postoj Kanadčanů k BB komisi

Podle průzkumů veřejného mínění v roce 1963, který provedla agentura CIPO velká část obyvatel Kanady viděla práci komise i samu její existenci velmi pozitivně. Z anglofonních Kanadčanů hodnotilo komisi jako důležitou pro budoucnost Kanady 62 procent lidí, což bylo podobné číslo, jako v případě Kanadčanů, kteří byli zařazeni do kolonky „ostatní“. V případě frankofonních Kanadčanů bylo toto číslo dokonce 82 procent.<sup>48</sup>

---

<sup>45</sup> ibid., s. 90-91.

<sup>46</sup> ibid., s. 95.

<sup>47</sup> ibid., s. 104.

<sup>48</sup> PARKIN, Andrew, TURCOTTE, André. *Bilingualism: Part of Our Past or Part of Our Future?*. Ottawa : Centre for Research and Information in Canada, 2004, s. 4.

Na druhou stranu v roce 1965 se v průzkumu veřejného mínění provedeného skupinou Social Research Group ukázala v praxi názorová různost obou hlavních jazykových skupin. Jednašedesát procent anglofonních Kanadčanů se domnívalo, že frankofonní spoluobčané „chtějí příliš mnoho“. Stejně odpověděla více než polovina obyvatel, která není ani anglofonního, ani frankofonního původu. Totéž si ale myslelo pouze šestnáct procent Frankofonů, zato 67 procent s tímto tvrzením nesouhlasilo.<sup>49</sup>

### **3.4. Závěr**

Období od vzniku Kanady do vytvoření Královské komise pro bilingvismus a bikulturalismus se dá popsat jako „nefunkční bilingvismus“. Dvě jazykové skupiny Kanadčanů žily vedle sebe fakticky odděleně a nekomunikovaly spolu. Především v období před koncem první světové války byly patrné asimilační tendence anglofonní většiny především v provinciích mimo Québec, jak je patrné například ze zmíněného nařízení č. 17 v Ontariu.

„Dvojí osamění“ (*Two Solitudes*), titul knihy kanadského spisovatele Hugh MacLennana z roku 1945 je pak zřejmě nejlepším popisem této doby. Bilingvismus fungoval jenom v parlamentu a v soudnictví. Pokud ale chtěli frankofonní politici něco svým anglofonním kolegům říci, museli jim to říci anglicky.

Vina ale nebyla jen na straně anglofonních politiků ignorujících potřeby a požadavky svých frankofonních kolegů. Například administrativa québeckého premiéra Maurice Duplessise poměrně rigorózně odmítala jakékoli federální rozvojové programy, které měly být kofinancovány z provinciálního rozpočtu a zakazovala i soukromým institucím pod svou kontrolou (typicky univerzitám) ucházet se o federální granty. Cenu této politiky uvádí například v roce 1959-1960 McRoberts na 82 milionů dolarů ztracených federálních fondů<sup>50</sup>.

---

<sup>49</sup> *ibid.*, s. 5.

<sup>50</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Québec: Social Change and Political Crisis*. Toronto, Ontario : McClelland & Stewart Inc, 1993. 3. vydání, s. 123.

Kanadská Královská komise pro bilingvismus a bikulturalismus byla pro další chápání dvojjazyčného uspořádání Kanady naprosto klíčovou institucí. Mnoho problémů, které komise zkoumala, bylo takto analyzováno poprvé. Frankofonní Kanada dostala do ruky v podobě nálezů komise poměrně mocnou „zbraň“, kterou bylo možné nutit federální i provinční úřady, aby poskytovaly své služby v obou oficiálních jazycích. Velká část doporučení, které komise navrhovala, se dostalo nakonec do podoby zákonů či obecných nařízení.

## 4. Bilingvismus na federální úrovni

Těsně po období klidné revoluce bylo nutné učinit gesto, které by posílilo federativní spojení a obyvatelům Québecu dalo důvod důvěřovat federálním úřadům. Bylo také nutné uspokojit provincii Québec, kde docházelo k evidentním separatistickým tendencím. Podle tehdejšího premiéra Pierra Elliotta Trudeaua byl tímto gestem oficiální bilingvismus na federální úrovni, uzákoněný speciálním zákonem. Pro Trudeaua to byla podmínka, bez které nebylo možné s Québecem seriózně jednat. Bylo možné, že Québec by získal jako jediná majoritně frankofonní provincie určitou formu zvláštního statusu. Federální vláda by s musela s jeho představiteli na oficiální úrovni vyjednávat a bylo nutné, aby v Québecu vyvolala dojem, že je toho schopna v jeho vlastní řeči.<sup>51</sup>

Premiéra Kanada považuje za třetího největšího Kanadana všech dob (po tvůrci všeobecného zdravotního pojištění Tommy Douglasovi a běžci Terry Foxovi).<sup>52</sup>

Pierre Elliott Trudeau se narodil 18. října 1919 v rodině bohatého frankofonního byznysmena a právníka Charlese-Émile Trudeaua a jeho ženy Grace Elliott, která byla skotsko-francouzského původu. Získal tak perfektně bilingvní výchovu už od malička.

V roce 1944 ukončil právnickou fakultu na Universtiy of Montreal. Získal magisterský titul na Harvardu a studoval i na École des Sciences Politiques a London School of Economics. Po pěti letech cestování se zapojil do politického boje v Québecu proti autoritářskému premiérovi Union Nationale Maurici Duplessisovi. Na začátku padesátých let byl jedním ze zakladatelů časopisu *Cité Libre*, který se měl stát hlavním orgánem propagátorů québecké klidné revoluce. Ač malý nákladem, dosahoval časopis vysoké čtenosti – především díky tomu, že byl jedním z mála časopisů, které byly otevřeně kritické k Duplessisově vládě. Trudeau se sám označoval za socialistu, i když sociálnědemokratickou stranu CCF (dnešní NDP) nikdy otevřeně nepodporoval. Vydal

---

<sup>51</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Misconceiving Canada: the Struggle for National Unity*. Oxford : Oxford University Press, 1997, s. 79.

<sup>52</sup> *Top Ten Greatest Canadians – Pierre Trudeau*. CBC. citováno: 22. listopadu 2007. Dostupné z: <[http://www.cbc.ca/greatest/top\\_ten/nominee/trudeau-pierre.html](http://www.cbc.ca/greatest/top_ten/nominee/trudeau-pierre.html)>.

se i na komunistickou mezinárodní ekonomickou konferenci do Moskvy a přispíval do mnoha levicových deníků a časopisů.

Mezi roky 1961 a 1965 byl profesorem ústavního práva na montrealské univerzitě a jeho názory se začaly přibližovat spíše Liberálům. Bojoval za individuální práva oproti právům státu a útočil na québecké nacionalisty. Podle něj měl Québec opustit staré mýty a jeho obyvatelé pochopit, že federalismus jim nabízí to nejlepší z obou světů – příležitost chránit svou kulturu a rozvíjet svou „odlišnou společnost“ pomocí provinciální vlády a účastnit se na „kanadském snu“ prostřednictvím vlády federální.<sup>53</sup>

V roce 1965 se připojil k Liberálům i ve volbách a kandidoval do federálního parlamentu za okrsek Mount Royal, který držel po příštích skoro dvacet let. V roce 1967 se stal členem kabinetu Lestera Pearsona jako ministr spravedlnosti. Na konci tohoto roku se Pearson rozhodl odstoupit a Trudeau se stal jeho nástupcem a 20. dubna 1968 po vítězných volbách i premiérem.

Trudeau se rozhodl rychle uspořádat volby a kampaň Liberálové postavili především na jeho osobě. V Kanadě se rozpoutala slovy novináře Lubora J. Zinka „Trudeaumánie“. Volby Liberálové přesvědčivě vyhráli, mimo jiné i díky osobní Trudeauově odvaze – když v Montrealu québečtí separatisté den před volbami házeli na tribunu, kde seděl, kameny a láhve, odmítl se schovat a jen se usmíval.<sup>54</sup>

Trudeau jako předseda vlády prosazoval program „spravedlivé společnosti“, o níž mluvil už při zvolení kandidátem Liberálů na post premiéra v roce 1967. Jeho největším „pomníkem“ je ale program oficiálního bilingvismu, v té době kontroverzního programu v anglofonní Kanadě. Přesto se podařilo Trudeauovi učinit kroky vedoucí k tomu, aby federální správa byla dostupná v obou oficiálních jazycích.

Trudeau byl premiérem většinových i menšinových vlád až do roku 1979, kdy jej na devět měsíců vystřídal konzervativce Joe Clark. V posledním premiérském období

---

<sup>53</sup> DOWNEY, Donn. *Pierre Elliott Trudeau: 1919-2000*. The Globe and Mail, 30. září 2000. cit. 22. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www.theglobeandmail.com/series/trudeau/ambulant.html>>.

<sup>54</sup> *The PM won't let 'em rain on his parade*. The CBC Digital Archives Website. Canadian Broadcasting Corporation. cit. 22. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://archives.cbc.ca/IDC-1-74-2192-13270/people/trudeau/clip1>>.

dokázal ještě zabránit oddělení Québecu od Kanady v roce 1980 a „repatriovat“ kanadskou ústavu v roce 1982. Po odchodu z politiky roku 1984 se věnoval právnícké kariéře, vystupoval proti dohodám z Meech Lake i Charlottetownu, když tvrdil, že navrhované změny oslabují kanadský federalismus a Chartu práv. Trudeau zemřel 28. října 2000.

#### **4.1. Začátek boje za federální bilingvismus**

Trudeau viděl jako jeden ze svých prvořadých úkolů naplnit doporučení královské BB komise, chtěl, aby Québečané viděli vládu v Ottawě jako svou vládu, která hovoří jejich vlastní řečí. Historicky ale nebyl bilingvismus v Ottawě zaveden na větší než formální úrovni. Platný Zákon o Britské Severní Americe v článku 133 stanovil, kde je možné, případně požadované používat oba jazyky – v parlamentu a u nejvyššího soudu. Vnitřní činnost vlády a byrokracie byla ale jiná věc. Frankofonní Kanadčané sice drželi určitý počet křesel ve vládě, nikdy to ale nebyla silová ministerstva. Kabinetní schůze byly skoro výlučně v angličtině.<sup>55</sup>

Na úradech to nebylo jiné. Frankofoni museli pracovat především v angličtině a jejich počet se snížil z 22 procent v roce 1918 až na 13 procent v roce 1946.<sup>56</sup> Jak bylo uvedeno ve zprávě BB komise, frankofonní obyvatelstvo se v hlavním městě Kanady necítilo jako ve svém hlavním městě:

Většina prohlášení respondentů potvrzuje, že jazyk a kultura anglofonní Kanady ve federálním hlavním městě převažuje, že angličtina je jediným oficiálním jazykem, že frankofonní návštěvník z Québecu se zde nemůže cítit jako doma a že federální hlavní město je pro mnoho frankofonních Kanadčanů jako cizí stát. Jako ukázkou anglické dominance respondenti zmiňovali například odmítání ottawské městské rady povolit dopravní značení ve francouzštině, anglická označení federálních budov, nemožnost být v obchodech obslužen ve francouzštině a překážky kladené občanům, když svědčili francouzsky u místních soudů.<sup>57</sup>

---

<sup>55</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Misconceiving Canada: the Struggle for National Unity*. Oxford : Oxford University Press, 1997, s. 79.

<sup>56</sup> *ibid.*, s. 80.

<sup>57</sup> INNIS, Hugh R. *Bilingualism and Biculturalism. An Abridged version of the Royal Commission Report*. Ottawa : McClellan and Stewart ltd, 1973, s 162-163.

Mezi doporučeními se tak objevilo označení budov oběma oficiálními jazyky, rovná práva uvnitř federálních úřadů pro oba jazyky a městské služby v Ottawě dostupné v obou jazycích.<sup>58</sup>

Pro Trudeaua nebylo prosazování politiky oficiálního bilingvismu nic nového. Už v roce 1962 v eseji „Nová zrada intelektuálů“ v *Cité Libre* uváděl jako jednu z možností mnohojazyčný přístup ke kanadskému státu na federální a provinciální úrovni. Napsal:

Na jedné straně mohou [frankofonní Kanadčané] odpovědět na vizi všespravujícího anglicky mluvícího státu svou vlastní vizí národního státu frankokanadského. Na druhé straně mohou národní stát úplně odmítnout a vést Kanadu vstříc mnohonárodnostnímu státu.<sup>59</sup>

Trudeau jako přesvědčený liberál nechtěl naplnit doporučení BB komise tím, že by uvedl do praxe některou z forem jazykových kvót. Federální vláda se tak vyhnula jakémukoli formálnímu „vyrovnanému zastoupení“ obou jazykových skupin a jednoduše stanovila, že určité pozice ve federální správě budou označeny jako bilingvní, a tím otevřené pro uchazeče znalé obou oficiálních jazyků. Do praxe nebylo uvedeno ani doporučení založit frankofonní odbory v jednotlivých úřadech státní správy. Většina jich byla ustavena v Québecu a později se z nich místo frankofonních odborů staly bilingvní odbory tam, kde mluvil anglicky i francouzsky přibližně stejný počet Kanadčanů.<sup>60</sup>

Frankofonním odborům se bránili i samotní frankofoni. Báli se, že bez pracovních zkušeností v angličtině bude jejich mobilita ohrožena – jinými slovy, předpokládali, že angličtina bude v Ottawě dominovat i nadále, i přes veškeré snahy federální vlády. Anglofonní úředníci se cítili ohrožení jazykovou segregací.<sup>61</sup>

---

<sup>58</sup> INNIS, Hugh R. *Bilingualism and Biculturalism. An Abridged version of the Royal Commission Report*. Ottawa : McClellan and Stewart Ltd, 1973, s. 169.

<sup>59</sup> MCROBERTS, KENNETH: *Canada and the Multinational State*. Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique, Vol. 34, No. 4, Citizenship and National Identity / Citoyenneté et identité nationale. 2001, s. 683-713.

<sup>60</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Misconceiving Canada: the Struggle for National Unity*. Oxford : Oxford University Press, 1997, s. 83.

<sup>61</sup> *ibid.*, s. 83.



Vláda nakonec vyhlásila, že francouzština bude pracovním jazykem v Québecu a angličtina pracovním jazykem v devíti ostatních provinciích. V roce 1977 pak označila pro administrativní účely šestadvacet regionů jako bilingvní, kde se měla používat angličtina i francouzština. Patnáct z nich bylo v Québecu (z toho čtyři v Montrealu), devět v Ontariu a zbývající dva v Novém Brunšviku a v regionu hlavního města (NCR).

Trudeauova vláda a další federální vlády dále označovaly jednotlivé pozice ve federální správě na základě jazykových potřeb. To, že celá federální správa měla být bilingvní, neznamenalo, že na každou pozici přijde pracovník, který je bilingvní – počet bilingvních pracovníků byl různý v různých provinciích.

Cíl kanadského premiéra ležel ale dále, než za bilingvní Ottawou – chtěl učinit celou Kanadu bilingvní. Kdekoli by tak Kanadčané v Kanadě cestovali, měli by přístup ke službám federálních úřadů v libovolném z obou oficiálních jazyků. V důležitých provinciálních záležitostech, jako je například školství, měli mít zaručený bilingvní přístup i od vlád jednotlivých provincií či teritorií.

Cílem této liberální Trudeauovy koncepce založené na osobním právu každého Kanadčana, nikoli kolektivních právech určité jazykové skupiny, bylo podkopat samotný smysl québeckého nacionalismu. Pokud by byla celá Kanada, nejen Québec, schopna komunikovat ve francouzštině, byl by podle něj québecký nacionalismus zbytečnou záležitostí historie. Trudeau sám řekl v roce 1968, že jakmile budou jazyková práva pevně zakotvena v kanadské společnosti, frankofonní Kanada se bude rozkládat od Maillardville v Britské Kolumbii až po akademické komunity na atlantském pobřeží a „jakmile se to stane, Québec už nebude moci říkat, že mluví za francouzskou Kanadu“.<sup>62</sup>

Historicky se ale frankofonní Kanadčané soustředili především v Québecu. V ostatních provinciích jejich počet dramaticky klesal. Když se připojila ke konfederaci Manitoba v roce 1871, počet anglofonních a frankofonních obyvatel byl přibližně půl na půl. Během

---

<sup>62</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Misconceiving Canada: the Struggle for National Unity*. Oxford : Oxford University Press, 1997, s. 85.

dvacet let se počet Frankofonů snížil na méně než deset procent obyvatel provincie.<sup>63</sup> V sčítání lidu v roce 1971 se poprvé statistický úřad ptal na to, který jazyk používají Kanadáné doma – což je považováno za mnohem přesnější odhad vývoje počtu uživatelů příslušného jazyka. V Novém Brunšviku skoro třetina obyvatel mluvila doma francouzsky, ale v ostatních provinciích to bylo vždy méně než pět procent, přičemž v Britské Kolumbii šlo jen o 0,5 procent a v Newfoundlandu jen o 0,4 procenta. Frankofonní Kanada rozkládající se od pobřeží k pobřeží tak de facto neexistovala.

#### 4.2. Frankofonní Kanada mimo Québec

Frankofonní obyvatelé Kanady mimo Québec čelili – a nepříliš úspěšně – silným asimilačním tlakům. Počty frankofonního obyvatelstva mimo Québec se příliš po dobu existence dostupných statistik neměnily. Od roku 1971 do roku 1996 se zvýšilo množství frankofonního obyvatelstva ve zbytku Kanady o čtyřicet tisíc, tedy o 4,7 procent. Ale počet těch, kteří mluvili doma svým rodným jazykem, o padesát tisíc klesl.<sup>64</sup>

Frankofoni mimo Québec<sup>65</sup>

|                             | Počet   | Procento z celkové populace |
|-----------------------------|---------|-----------------------------|
| <b>Mateřský jazyk</b>       |         |                             |
| 1951                        | 721 820 | 7,3                         |
| 1961                        | 853 462 | 6,6                         |
| 1971                        | 926 400 | 6,0                         |
| 1981                        | 923 605 | 5,2                         |
| 1991                        | 976 415 | 4,8                         |
| 1996                        | 970 207 | 4,5                         |
| <b>Jazyk používaný doma</b> |         |                             |
| 1971                        | 675 925 | 4,3                         |
| 1981                        | 666 785 | 3,8                         |
| 1991                        | 636 640 | 3,2                         |
| 1996                        | 618 522 | 2,9                         |

<sup>63</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Misceiving Canada: the Struggle for National Unity*. Oxford : Oxford University Press, 1997, s. 85.

<sup>64</sup> O'KEEFE, Michael. *New Canadian Perspectives: rancophone Minorities: Assimilation and Community Vitality*. Ottawa : Department of National Heritage, 2001. Dostupné online z: <<http://www.canadianheritage.gc.ca/progs/lo-ol/perspectives/english/assimil2/35389english.pdf>>. s. 46-47.

<sup>65</sup> MARMEN, Louise, CORBEIL, Jean-Pierre. *New Canadian Perspectives: Languages in Canada*. Ottawa : Department of National Heritage, 1999.

Situace se lišila provincie od provincie. Šlo především o to, jestli jsou francouzsky mluvící Kanadané roztroušeni v provincii či žijí v prostředí frankofonní komunity. Například drtivá většina Frankofonů v Novém Brunšviku žije v místech, kde jsou majoritním obyvatelstvem. Mimo Nový Brunšvik to neplatí, i když jsou významné lokální koncentrace francouzsky mluvícího obyvatelstva například v oblastech Vanieru v Ontariu nebo St. Boniface v Manitobě. V roce 1996 skoro dvě třetiny frankofonů žilo v oblastech, kde francouzsky mluvící obyvatelé tvořili minimálně deset procent populace, skoro jedna třetina pak v oblasti, kde francouzsky mluvící Kanadané tvořili většinu.<sup>66</sup>

Důvodů, pro který neexistovala frankofonní Kanada od pobřeží k pobřeží jmenuje Kenneth McRoberts několik. Za prvé, imigrace do provincií byla takřka exkluzivně z britská či se asimilovala do anglofonních komunit. Frankofonní imigranti byli raritou i v Québecu. Za druhé, frankofonní obyvatelstvo se asimilovalo do majoritní populace, především ve větších městech. Jak ukazuje sčítání lidu z roku 1971, zatímco v Québecu používalo francouzštinu doma více lidí, než bylo v provincii frankofonních Kanadánů (tzn. asimilace probíhala do frankofonní populace), v ostatních provinciích z výjimkou Nového Brunšviku frankofonní populace mluvila doma z větší či menší míry anglicky.<sup>67</sup>

Za těchto okolností hodnotí McRoberts Trudeauův plán pankanadské jazykové rovnosti jako více než ambiciózní, protože měl za cíl změnit sto let zakořeněný stav kanadské společnosti a demografické i politické trendy byly proti němu.<sup>68</sup>

### **4.3. Proměny jazykové politiky během Trudeauovy vlády**

Základem k vytvoření plně bilingvní Kanady podle Trudeauových představ byl Zákon o oficiálních jazycích (*Official Languages Act*) z roku 1969. Zákon nařizoval všechna oznámení, regulace, rozhodnutí a podobné materiály federální vlády publikovat v obou oficiálních jazycích. Dále nařizoval poskytovat veškeré služby ministerstev, agentur a korunních úřadů v Ottawě, ve svých sídlech a všude tam, kde to ospravedlňovala

---

<sup>66</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Misconceiving Canada: the Struggle for National Unity*. Oxford : Oxford University Press, 1997, s. 47.

<sup>67</sup> *ibid.*, s. 87.

<sup>68</sup> *ibid.*, s. 88.

poptávka (*where numbers warrant*), v angličtině nebo francouzštině. Zákon posílil roli oficiálních jazyků v soudním procesu, popsals vytváření federálních bilingvních okrsků a vytvořil úřad komisaře pro oficiální jazyky.<sup>69</sup>

Bilingvní okrsky nakonec vláda nevytvořila a z novely zákona o oficiálních jazycích z roku 1988 se už tento požadavek vytratil – vláda tak opustila princip teritoriality založený na bilingvních okrscích ve prospěch principu personality a osobních práv každého na bilingvní služby v libovolném jazyce.<sup>70</sup>

Federální vláda ponechala bez povšimnutí i požadavek BB komise na posílení vlivu francouzštiny v ekonomických vztazích v Québecu. Ottawa nijak nereagovala ani na zákon č. 22, kterým začala vláda Roberta Bourassy s programem, který měl přivést francouzštinu na první místo ve vnitrofiremních vztazích v Québecu.

Federální vláda do značné míry zůstala s oficiálními jazyky na úrovni federálních úřadů a řízených podniků (i když tam byla její snaha podle McRobertse mnohem skromnější)<sup>71</sup>. Podle Gillese Lalanda, který byl jedním z tajemníků BB komise a stal se od roku 1980 do roku 1985 zástupcem komisaře pro oficiální jazyky, měli federální úředníci strach z toho, že důraz na posílení francouzštiny v Québecu (například formální požadavek na pracovní jazyk jako jedno z kritérií při výběrových řízeních v Québecu, jako to činila québecká vláda) posílí zároveň i québecký nacionalismus. Pokud už federální vláda v Québecu nějak zakročila, bylo to ve prospěch anglofonní minority. Pomocí programu OLEP (Official Languages in Education Programme) podporovala jazykovou výuku minoritního jazyka na základních a středních školách. Trudeauova vláda tak ve svém liberálním étosu nedělala žádný rozdíl mezi Québecem a zbytkem Kanady a soustředila se jednoduše na jazykové minority – což jí pochopitelně ve frankofonní provincii přátel moc nepřidalo.<sup>72</sup>

---

<sup>69</sup> *ibid.*, s. 92.

<sup>70</sup> Office of the Commissioner of Official Languages. *Annual Report Special Edition, 35th Anniversary 1969 – 2004, Volume I*. Minister of Public Works and Government Services Canada, 2005. Dostupné z: <[http://www.ocol-clo.gc.ca/docs/e/2004\\_05\\_e.pdf](http://www.ocol-clo.gc.ca/docs/e/2004_05_e.pdf)>.

<sup>71</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Misconceiving Canada: the Struggle for National Unity*. Oxford : Oxford University Press, 1997, s. 92.

<sup>72</sup> *ibid.*, s. 93.

Plnila tím jenom ale doporučení BB komise, která doporučovala podporu frankofonních minorit v ostatních provinciích. Federální vláda toto doporučení přijala nadšeně, protože považovala podporu minorit za efektivní nástroj, jak čelit québeckému separatismu. Trudeauova vláda často dávala rovnítko mezi québecký monolingvismus a québecký separatismus a kanadský bilingvismus a kanadskou jednotu – což bylo chybné uvažování. V roce 1977, kdy Québec vydal svou Chartu francouzského jazyka, vydala prohlášení, podle kterého

Federální vláda odmítá koncept Kanady rozdělené na dvě vzájemně odtržené monolingvní země či na dva vzájemně odtržené monolingvní regiony v rámci jedné země. I když vypadají na první pohled tyto dva koncepty rozdílně, v praxi jde o tentýž výsledek.<sup>73</sup>

#### **4.4. Zhodnocení oficiálního bilingvismu**

Vláda před Trudeauovým nástupem rovné zastoupení obou jazykových skupin ve federální sféře vůbec nezvládala. Například v roce 1946 pouze šestnáct procent federálních úřednických míst obsazovali Frankofoni, ačkoli jich bylo v celkové populaci Kanady devětadvacet procent. Do roku 1971 se situace zlepšila až na osmnáct procent, ale v horních úrovních státní správy byli Frankofoni stále velmi málo zastoupení, v manažerských pozicích tvořili jenom třináct procent. V kanadských ozbrojených silách měli například osmnáctiprocentní zastoupení, ale jenom jedenáctiprocentní v důstojnickém sboru.<sup>74</sup>

Situace se zastoupením frankofonního obyvatelstva začala zlepšovat už před Trudeauovým nástupem během premiérských let Lestera B. Pearsona. Pearson začal pracovat na první federální politice bilingvismu. V dubnu roku 1966 Pearson představil obecnou politiku, která měla umožnit státním úředníkům v práci mluvit mateřským jazykem a prosazovat své vlastní kulturní hodnoty – veřejná správa se tak měla stát

---

<sup>73</sup> AUNGER, Edmund A. *Language Legislation and Official Bilingualism: The Uneasy Coexistence of Canada's Language Communities*. [CD-ROM]. Canada, Confederation to Present: An interactive history of Canada, s. 49.

<sup>74</sup> *ibid.*, s. 37.

bilingvní a zároveň biculturní. Způsob, kterým se toho mělo dosáhnout, byla především jazyková výuka a jazykové požadavky na všechny nové zaměstnance státní správy.<sup>75</sup>

Vláda v roce 1974 označila jenom deset procent pozic jako frankofonních a toto číslo spadlo až na šest procent v roce 1988. Na druhou stranu šedesát procent pozic bylo označeno jako anglofonních, což se ale do roku 1988 snížilo na padesát šest procent. Monolingvní Frankofoni tak měli menší šanci najít místo ve federální správě než monolingvní Anglofoni. Počet monolingvních pracovních míst se postupně snižoval, zato počet míst, na která bylo nutné znát oba dva oficiální jazyky, dramaticky vzrostl z devíti procent v roce 1969 na jednadvacet procent v roce 1974 až na dvaatřicet procent v roce 1988. Tento požadavek způsobil politický problém, protože jasně favorizoval frankofonní Kanadany, kteří byli častěji bilingvní než anglofonní (podle sčítání lidu bylo jednačtyřicet procent Frankofonů, ale jen devět procent Anglofonů bilingvních). Frankofonní Kanadané také podle průzkumu z roku 1996 skutečně obsadili asi 63 procent bilingvních pracovních míst; 69 procent frankofonních státních úředníků obsazovalo bilingvní místa, zatímco v případě anglofonních to bylo jen 16 procent.<sup>76</sup>

Vláda se rozhodla také při vědomí svého programu osobního bilingvismu a k zajištění rovného přístupu k bilingvním pozicím masivně pomoci výuce druhého jazyka. Program ale nebyl příliš úspěšný, protože anglicky mluvící pracovníci jen zřídka zaznamenali markantní zlepšení ve své znalosti francouzštiny. Komisař pro oficiální jazyky v roce 1973-74 zaznamenal, že jenom deset procent Anglofonů často používá francouzštinu v práci, zatímco 73 procent Frankofonů používalo angličtinu často. Angličtina dodnes zůstává v bilingvních odborech dominantním jazykem.<sup>77</sup>

Federální úřady si vytvářely systematické plány, jak frankofonní zastoupení zvýšit. Například armáda v roce 1972 vytvořila patnáctiletý plán, jak zvýšit zastoupení frankofonních vojáků až na osmadvacet procent, rozmístěných ve všech hodnostech. Anglofonní vojáci zareagovali odmítavě, protože se domnívali – a nikoli neoprávněně – že frankofonní kandidáti například na důstojnické hodnosti budou preferováni nikoli z

---

<sup>75</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Misconceiving Canada: the Struggle for National Unity*. Oxford : Oxford University Press, 1997, s. 80.

<sup>76</sup> AUNGER, Edmund A. *Language Legislation and Official Bilingualism: The Uneasy Coexistence of Canada's Language Communities*. [CD-ROM]. Canada, Confederation to Present: An interactive history of Canada, s. 40-42.

<sup>77</sup> *ibid.*, s. 42.

důvodu schopností, ale z důvodu mateřského jazyka. Frankofonní vojáci naopak reagovali tak, že plán kritizovali jako příliš dlouhodobý.<sup>78</sup>

Federální úřady ve skutečnosti mnohokrát své cíle dosáhly dříve. Napomáhaly jim k tomu jednak snižující se cílová míra Frankofonů, která měla být stejná jako jejich zastoupení na celkové populaci Kanady – snížila se z 27 procent v roce 1971 na 25 procent v roce 1991. Dále více anglofonních úředníků opustilo federální správu do předčasného důchodu během opatření ke snižování nákladů, protože obecně byli anglofonní úředníci starší než jejich frankofonní kolegové. Kolem roku 1981 už tvořili frankofonní úředníci 27 procent státní správy a toto procento mělo rostoucí trend, zatímco tvořili kolem šestadvaceti procent populace, což mělo klesající trend.<sup>79</sup>

Oficiální bilingvismus na federální úrovni je pro Kanadany jednou z klíčových politik, která definuje celou zemi. Centre for Research and Information in Canada (CRIC) studoval proměnu postoje v průběhu desítek let po klidné revoluci. Na základě dalších výzkumů provedených mezi lety 1987 a 2002 došla organizace k závěru, že bilingvismus má v Kanadě velkou podporu mezi občany.

(...) během let 1987 a 2002 průzkumy dotazující se jak důležité je zachovat francouzštinu a angličtinu jako dva oficiální jazyky Kanady nezaznamenaly žádný významný posun v odpovědích. (...) Podpora pro tuto politiku zůstala stále silná, když asi osm z deseti (77 procent) Kanadánů uvádělo, že věří, že zachování angličtiny a francouzštiny jako dvou oficiálních jazyků je důležité.

Podobně nebyla zaznamenána žádná změna v podpoře názoru, že Kanadané mají mít právo využívat služeb federální vlády v angličtině nebo francouzštině. Toto právo bylo podpořeno osmi z deseti Kanadánů v roce 1977 a stejně i o 25 let později.<sup>80</sup>

---

<sup>78</sup> AUNGER, Edmund A. *Language Legislation and Official Bilingualism: The Uneasy Coexistence of Canada's Language Communities*. [CD-ROM]. Canada, Confederation to Present: An interactive history of Canada, s. 38.

<sup>79</sup> *ibid.*, s. 40.

<sup>80</sup> PARKIN, Andrew, TURCOTTE, André. *Bilingualism: Part of Our Past or Part of Our Future?*. Ottawa : Centre for Research and Information in Canada, 2004, s. 6.

Studie CRIC podle analýz jednotlivých výzkumů odhalila, že i koncem osmdesátých a začátkem devadesátých let, kdy Québec zákonem vyžadoval nápisy v provincii pouze ve francouzštině a po pro něj negativním rozhodnutí Nejvyššího soudu aplikoval derogační klauzuli (*notwithstanding clause*) na příslušné paragrafy Charty práv a svobod, se podpora bilingvismu v Kanadě nezměnila a zůstává na přibližně osmdesáti procentech dotazovaných v průběhu celého sledování průzkumů veřejného mínění, které CRIC provedl.<sup>81</sup>

Pokud se Kanadčané shodli na tom, že francouzština a angličtina by měly být oficiální jazyky země, nepanovala mezi oběma jazykovými skupinami shoda v názoru, jak moc by federální vláda měla investovat do propagace bilingvismu v zemi. V průzkumech mezi Anglofony se od roku 1977 do roku 1990 víceméně držel názor, že federální vláda utrácí za implementaci, rozvoj nebo propagaci bilingvismu příliš mnoho. V roce 1977 to tvrdilo 41 procent Anglofonů, zatímco jen 26 procent si myslelo, že by se mělo dělat ještě více. Do konce osmdesátých let se tento poměr víceméně nezměnil a podle CRIC si stále skoro většina Kanadčanů mimo Québec myslí, že federální vláda utrácí na podporu bilingvního uspořádání země až příliš.<sup>82</sup>

#### **4.5. Kanadská ústava a charta práv a svobod**

V roce 1982 se Trudeauovi podařil jeho největší politický úspěch. Po schválení zákona o Kanadě (*Canada Act*) britským parlamentem se „vrátila domů“ Kanadská ústava, kanadský parlament tím získal právo měnit ústavní zákony sám. Do té doby tak mohl činit pouze britský parlament, i když westminsterský statut dal kanadskému zákonodárnému sboru široké pravomoci.

V roce 1982 přijala Kanada další část svého ústavního pořádku, Ústavní zákon roku 1982. Tento zákon nezrušil dřívější ústavodárné texty, především Zákon o britské Severní Americe (BNA) z roku 1867 (který se v té době již nazýval „Ústavním zákonem roku 1867“), ale spíše je doplnil. Nová ústava zakotvila Chartu práv a svobod, ale podmínky, za kterých byla přijata, se dodnes považují za poněkud skandální. Ústavu totiž přijala devíticelenná většina anglofonních provincií a federální vláda, ale nikoli

---

<sup>81</sup> *ibid.*, s. 6.

<sup>82</sup> *ibid.*, s. 11.



Québec, tedy jediná frankofonní provincie. A to i přes to, že Ústavní zákon z roku 1982 byl v jazykových právech oproti BNA dosti inovativní – například zakotvil způsob, jak se dají modifikovat jazykové zákony v závislosti na tom, zdali jde o záležitost některých provincií, všech provincií či federální vlády.

Nová ústava vzala v potaz existující stav v Kanadě v té době (a i v dnešní době) a neoktrojovala bilingvismus na provinciální úrovni. Zakotvila bilingvismus na federální úrovni (tedy ve federálních institucích) a v Novém Brunšviku, což byla a dodnes je jediná bilingvní kanadská provincie. Výjimkou jsou paragraf 14 (soudy) a paragraf 23 (přístup k vzdělání v menšinovém jazyce):

#### Paragraf 14

Strana nebo svědek v jakémkoli případě, který nerozumí nebo nemluví jazykem, ve kterém je proces veden nebo který je sluchově postižený, má právo na pomoc tlumočnicka.<sup>83</sup>

Paragrafy 16 až 20 vkládají do ústavního pořádku základní pravidla stanovená zákonem o oficiálních jazycích, který kanadský parlament schválil roku 1969. Jde především o zásady používání oficiálních jazyků ve federálním parlamentu, federálních soudech a ve službách, které poskytuje centrální vláda; totéž platí také v případě zákona o oficiálních jazycích provincie Nový Brunšvik, schváleném rovněž v roce 1969:

#### Paragraf 16

(1) Angličtina a francouzština jsou oficiálními jazyky Kanady a mají stejná práva a privilegia k užívání ve všech institucích parlamentu a vlády Kanady.

(2) Angličtina a Francouzština jsou oficiální jazyky Nového Brunšviku a mají stejný status a stejná práva a privilegia k užívání ve všech institucích zákonodárského sboru a vlády Nového Brunšviku.

(3) Nic v této chartě neomezuje pravomoci parlamentu či zákonodárského sboru posílit rovnost stavu nebo užívání angličtiny a francouzštiny.

---

<sup>83</sup> *The Constitution Act, 1982*. cit. 15. prosince 2007. Dostupné z: <[http://laws.justice.gc.ca/en/const/annex\\_e.html](http://laws.justice.gc.ca/en/const/annex_e.html)>.

#### Paragraf 17

(1) Každý má právo použít angličtinu nebo francouzštinu v rozpravách nebo dalších jednáních parlamentu.

(2) Každý má právo použít angličtinu nebo francouzštinu v rozpravách nebo dalších jednáních zákonodárského shromáždění Nového Brunšviku.

#### Paragraf 18

(1) Statuty, záznamy a zápisy parlamentu budou tištěny a vydávány v angličtině a francouzštině a obě jazykové verze mají stejnou váhu.<sup>84</sup>

Kanada tak ústavním pořádkem zavedla právní rovnost obou oficiálních jazyků v parlamentním jednání a ve federálních úřadech, ne ale na všech úrovních státní správy v celé zemi. Kanada není oficiálně bilingvní země, ale jen bilingvní federální stát, protože kromě pasáží týkajících se Nového Brunšviku se ústava týká pouze těch oblastí veřejného života, kam zasahuje federální správa a jí institucionalizovaný bilingvismus.

Podle ústavy federální vláda nemůže zasahovat do zákonů upravujících postavení jazyků jednotlivých provincií a jejich jazykových politik, s výjimkou Nového Brunšviku, který je jedinou ústavně bilingvní provincií v Kanadě. Federální jazyková politika tak zasahuje jenom kanadskou vládu a Nový Brunšvik, který sám požádal o zavedení svého bilingvního statusu do kanadské ústavy Ústavním dodatkem z roku 1993. Již v roce 1969 ale formálně zavedl rovnost obou oficiálních jazyků v provincii, o což místní frankofonní Akadémié dlouho stáli.

Ústavní zákon z roku 1982 specifikuje i užívání oficiálních jazyků v soudních jednání. Federální soudy podle paragrafu 19 musejí být schopné jednání v angličtině, francouzštině nebo současně v obojích jazycích. Mezi federální soudy se počítá například Federální kanadský soud, kanadský daňový soud, vojenské soudy a Nejvyšší soud Kanady. Tatož pravidla platí i pro soudy v provincii Nový Brunšvik.

V dvacátém odstavci Ústavního zákona pak zákonodárce specifikoval, že každý Kanadán má právo použít při jednání s centrálními úřady, parlamentem nebo vládou libovolný z obou oficiálních jazyků a má právo i v jednom nebo druhém jazyku získávat

---

<sup>84</sup> ibid.

od úřadů listiny. To platí ale jen v případě, že je ze strany veřejnosti „výrazná poptávka“ k obslužení v tomto specifickém jazyce, případně pokud je z povahy úřadu rozumné poskytovat služby v obou jazycích. Platí to i pro Nový Brunšvik, ovšem jeho úřady jsou povinně bilingvní bezpodmínečně.

#### **4.5.1. Právo na vzdělání v minoritním jazyce**

Odstavec 23 Charty práv a svobod, který je součástí Ústavního zákona z roku 1982, obsahuje podmínky vzdělávání v oficiálním menšinovém jazyce – angličtině v Québecu a francouzštině v ostatních provinciích. Tato část Charty je závazná pro všechny provincie bez výjimky.

Charta požaduje po všech kanadských provinciích poskytovat vzdělání v angličtině a francouzštině všem kanadským občanům, kteří chtějí své děti vzdělávat na základním a středním stupni v jazyce dle svého výběru:

Paragraf 23

1) Občané Kanady

a) jejichž první naučený a stále srozumitelný jazyk je součástí anglofonní či frankofonní minoritní komunity v provincii, ve které sídlí, nebo

b) získali své základní vzdělání v Kanadě v angličtině nebo francouzštině a sídlí v provincii, kde je jazyk, ve kterém získali vzdělání, jazykem anglofonní nebo frankofonní minoritní komunity v této provincii,

mají právo, aby jejich děti získaly vzdělání základní i střední v tomto jazyce v této provincii.

2) Občané Kanady, jejichž dítě získalo či získává základní nebo střední vzdělání v angličtině nebo francouzštině v Kanadě mají právo na to, aby všechny jejich děti získávaly vzdělání v témž jazyce<sup>85</sup>

Tato práva ale nejsou absolutní. V třetím odstavci se píše:

3) Právo kanadských občanů v odstavcích 1 a 2 (...)

---

<sup>85</sup> ibid.

- a) se přiznává pokud je v provincii dostatečný počet dětí občanů, kteří mají toto právo, jenž ospravedlňuje použití veřejných prostředků k vzdělávání v menšinovém jazyce, a
- b) uděluje, pokud to počet dětí ospravedlňuje, právo na získání vzdělání ve vzdělávacích institucích s menšinovým jazykem financovaných z veřejných peněz.<sup>86</sup>

Podle odstavce 23 je právo na vzdělání v menšinovém jazyce právem spíše rodičů než dětí. Charta také nevyžaduje, aby mateřský jazyk dítěte byl automaticky jazykem, ve kterém se bude dítě vzdělávat ve škole (tzn. frankofonní dítě např. v Albertě může chodit do anglofonní školy).

Jiná situace je podle Charty v Québecu a paragraf 23 odstavec 1a (právo na vzdělání v angličtině nebo francouzštině ) zcela neplatí. Paragraf 59 odstavec 2 Charty totiž výslovně stanovuje, že paragraf 23 odstavec 1a je pro Québec závazný jen pokud jej schválí québecký parlament nebo vláda. Oba se k němu ale nevyjádřili, to znamená, že Québecu se týká jenom paragraf 23 odstavec 1b. K tomu, aby mohlo dítě získat své vzdělání v angličtině v Québecu, musí jeden z jeho rodičů získat vzdělání v angličtině kdekoli v Kanadě – nestačí tedy mít jako mateřský jazyk angličtinu.

Kanaďané žijící mimo Québec mohou poslat své děti do francouzských škol, pokud je francouzština jejich prvním jazykem a stále jí rozumí – pokud ji nerozumí, ztratí podle paragrafu 23 odstavce 1a toto právo, pokud se ovšem nevzdělávali ve francouzštině (pak platí paragraf 23 odstavec 1b). Důležité je to především pro další generace. Děti s právem na vzdělání ve francouzštině v anglofonních provinciích musejí chodit do frankofonních základních škol nebo mít dítě, které se vzdělává ve francouzštině kdekoli v Kanadě (například v soukromé škole), pokud chtějí svá ústavní práva přenést na další generaci. Rodiče, které posílají své děti do anglických škol mnohdy netuší, že jejich rozhodnutí se přenesou na další generace – pokud děti nestudují ve francouzštině na základní škole, nezískají podle paragrafu 23 odstavce 1b ústavní právo na to, aby jejich vlastní děti byly vzdělávány ve francouzštině.

---

<sup>86</sup> ibid.

Toto ustanovení neplatí v Québecu – tam z Charty francouzského jazyka vyplývá, že dítě, které má právo na vzdělání v angličtině, toto právo neztrácí a neztrácí ho ani jeho děti. Pro frankofonní děti a francouzštinu to platí i v Ontariu a Novém Brunšviku.

#### **4.5.2. Program soudního napadání**

Jednou z metod, jak řešit problematiku jazykových práv v provinciích, je i program soudního napadání (*Court Challenges Programme*), který vláda začala financovat v roce 1978. Je určen pro jazykové skupiny, které nemají dostatečně vysoké zdroje, ale potřebují potvrdit ve své provincii svá jazyková práva, k čemuž využívají primárně soudních precedentů. Program během své historie prošel mnoha změnami, byl rozšířen v roce 1985 o práva na rovnost na federální úrovni a v roce 1992 byl z důvodu rozpočtových škrťů zrušen, o dva roky později ale znovu obnoven a spravován radou, která je na vládě nezávislá.

Program soudního napadání je jediným podobným na světě. Pomohl jazykovým komunitám v několika mnoha slavných případech (Ford, Forest, Mahé, Arsenault-Cameron a Doucet-Boudreau), kdy pomohl vyřešit či vyjasnit jazyková práva jazykových komunit u soudu a případně modifikovat striktní či diskriminační jazykovou legislativu.<sup>87</sup>

#### **4.6. Závěr**

Kanadská jazyková politika na federální úrovni je totálně bilingvní „tam, kde to poptávka ospravedlňuje“, nicméně každý Kanadčan má právo na to, aby se s ním jednalo ve styku s federálními úřady v oficiálním jazyce jeho volby. Premiéru Pearsonovi se podařilo dát impuls k vytvoření bilingvní Kanady založením Královské komise, premiéru Trudeauovi se podařilo bilingvní Kanadu na federální úrovni vytvořit. Vezmeme-li v úvahu citované průzkumy veřejného mínění, bilingvismus je pro Kanadany součástí jejich národní identity, na kterou mohou a jsou hrdí.

To, co je ale přínosem, tedy bilingvismus na federální úrovni a viditelná povinná přítomnost francouzštiny např. na všech v Kanadě prodávaných produktech, je ale

---

<sup>87</sup> Office of the Commissioner of Official Languages. *Annual Report Special Edition, 35th Anniversary 1969 – 2004, Volume I*. Minister of Public Works and Government Services Canada, 2005. Dostupné z: <[http://www.ocol-clo.gc.ca/docs/e/2004\\_05\\_e.pdf](http://www.ocol-clo.gc.ca/docs/e/2004_05_e.pdf)>.

zároveň problémem. Frankokanad'ané v provinciích mimo Québec oficiální bilingvismus přivítali, protože jim přinášel bezpochyby výhodu v tom, že byli oficiálně uznanou menšinou s široce pojatými právy – zvláště po novelizaci zákona o oficiálních jazycích v roce 1988, který podporoval menšiny mnohem více, než původní verze zákona z roku 1969. Pro Québécošany ale bilingvismus nebyl žádoucím řešením, protože neupravoval – a v Trudeauově liberální podobě ani upravovat nemohl – problémy, které Québecká společnost vnímala jako nejzásadnější.

## 5. Situace v Québecu

Federální vláda je jen jednou z částí vládního kanadského systému – a to tou méně důležitou. Mnohem důležitější dění se odehrávalo přímo v provinciích, které částečně reagovaly na vývoj v Québecu, částečně na vývoj na celokanadské úrovni a Trudeauovy snahy o pankanadský bilingvismus jako protiváhu québeckému nacionalismu, a konečně částečně na vlastní podmínky.

### 5.1. Klidná revoluce a formulace jazykových práv v období vlád liberálů a Union Nationale

Québec je pro pochopení kanadské jazykové politiky samozřejmě klíčovou provincií. Díky jeho frankofonnímu obyvatelstvu se ostatně v Kanadě celý problém řeší – pokud by kdysi po „*Conquestě*“ britská koruna pokračovala v drtivé asimilaci québeckého obyvatelstva, francouzské kořeny by podobně jako v Louisianě v USA připomínaly už jen jména obyvatel provincie a mírně odlišný přízvuk.

O důležitosti jazyka v Québecu píše nejvýznamnější frankofonní deník provincie *Le Devoir*:

V Québecu je francouzský jazyk základem, na němž je postaven národ. Je to nejdůležitější a nejstarší aspekt historické kontinuity. Francouzština v Québecu je první a nejdůležitější znak identity. A nade vším, Zákony č. 22 a 101 byly vytvořeny k potvrzení frankofonního charakteru Québecu a k posílení tohoto jazyka v Severní Americe.<sup>88</sup>

Na začátku šedesátých let nacionalisté v Québecu se pro srovnání se svým stavem dívali do Evropy a do nových států v Africe a Asii. Mnoho z nich srovnávalo svou situaci s koloniemi a začalo požadovat nezávislý frankofonní stát.<sup>89</sup>

---

<sup>88</sup> *Government Responses to Language Issues: Canadian Examples*. Office of the Language Commissioner of Nunavut. cit. 17. prosince 2007. Dostupné z: <[http://action.attavik.ca/home/langcom/attach/Lang\\_Laws-Canada1.pdf](http://action.attavik.ca/home/langcom/attach/Lang_Laws-Canada1.pdf)>, s. 23.

<sup>89</sup> JONES, Richard. *Politics and the Reinforcement of the French Language in Canada and Quebec, 1960-1986*, in: BEHIELS, Michael D. *Quebec since 1945*. Toronto, Ontario : Copp Clark Pitman Ltd., 1987, s. 226.

Klidná revoluce znamenala podle Richarda Jonese také konec tradičního Québecu postaveného na velké moci tradiční katolické církve, na venkovském prostředí a francouzštině a frankofonní kultuře. Během poloviny šedesátých let se provincie stávala stále více sekulární a ve městech žila už více než polovina jejich obyvatel. Jediné, co Frankokanaďany odlišovalo od ostatních severoameričanů, byla jejich kultura a jejich jazyk, čehož se chopili québečtí nacionalisté.<sup>90</sup>

Jones uvádí dva základní důvody, pro které proběhla v Québecu tzv. klidná revoluce. Prvním je snížení míry porodnosti. Stabilně se zvyšující počet frankofonních obyvatel, takzvaná „pomsta kolébkou“ byla pro francouzsky mluvící obyvatelstvo jednou ze záruk, že jejich společenství, kultura, jazyk a zvyky se nerozpustí v moři anglicky mluvících Kanadčanů a Američanů. Navíc byla obranou proti přílivu imigrantů, kteří ve valné většině nemluvili nebo se nechtěli učit francouzsky. Během padesátých a šedesátých let se ale míra porodnosti rapidně snížila – v roce 1954 činila 30,4 porodů na tisíc obyvatel, v roce 1965 už jen 21,3 porodů na tisíc obyvatel.<sup>91</sup>

Druhým důvodem byl fakt, že valná většina imigrantů do Québecu se rozhodla posílat své děti do anglických škol a integrovat se do anglofonní québecké minority. Angličtina pro ně byla atraktivnější, protože byla použitelnější v případě, že by se z Québecu odstěhovali kamkoli jinam. Především pro ty imigranty, kteří se usadili v Montrealu, navíc nebylo nutné ani učit se francouzsky. Frankofonní obyvatelé se tak obraceli na provinciální vládu, která měla učinit pro ně nezbytné kroky k zachování jazyka a kultury.<sup>92</sup>

Podle Jonese se vláda, bez ohledu na stranu, která byla u moci, mohla odhodlat vydání zákonů výrazně posilující roli francouzštiny jenom v případě masivního tlaku zdola. Dvě hlavní québecké strany v šedesátých letech byly více či méně oddané myšlence federalismu – Union Nationale i Liberální strana. Liberálové chtěli v jazykové politice mírnými kroky zlepšovat postavení francouzštiny. Nechtěli si ale znepřátelit své příznivce, kteří byli spokojeni se statem-quo, především pak středostavovské anglofonní podnikatele a obchodníky. Příznivci québeckého nacionalismu mezi nimi neměli silnou

---

<sup>90</sup> ibid., s. 226.

<sup>91</sup> ibid., s. 227.

<sup>92</sup> ibid., s. 227.



pozici, v letech 1960 až 1966, kdy byla strana v provincii u moci, se tak v jazykové politice nic významného nestalo.<sup>93</sup>

*Union Nationale* (UN), která byla u moci v letech 1966 až 1970, měla být mnohem větším proponentem jazykové rovnosti a zrovnoprávnování francouzštiny. Během Duplessisova předsednictví víceméně od konce války až do konce padesátých let byla považována za nejvíce nacionalistickou stranu a za velkého obhájce québecké autonomie. Podle Jonese ale *Union Nationale* bránila jazyková práva Frankofonů spíše slovy než činy, navíc nepovažovala za potřebnou vládní intervenci v této věci a ani si nechtěla pohněvat anglofonní Kanadu proti sobě. V programu z roku 1966 tak věnovala francouzštině jediný řádek (!), kde slibovala učinit z francouzštiny „národní jazyk“.<sup>94</sup>

Jazykovou otázku si tak jako primární cíl vytýčila třetí strana – Québecká strana (*Parti Québécois*, PQ), která vznikla roku 1968 a která měla stát dalších několik desítek let za každou snahu Québecu o větší autonomii, respektive nezávislost. Středolevá PQ se stala stranou nové frankofonní střední třídy, která vznikla během klidné revoluce. Cílem PQ bylo „samostatné přidružení“ (*Sovereignty-Association*), hybridní státní uspořádání, ve kterém by provincie byla politicky nezávislá na zbytku Kanady, se kterým by ale byla svázána ekonomickými pouty.<sup>95</sup>

Na rozdíl od zavedených stran, tedy Liberální strany Québecu a *Union Nationale*, byla PQ stranou, která viděla Québec jako frankofonní stát, dočasně umístěný v jiném státě. Z toho vyplýval i její pohled na anglofonní menšinu v provincii, kterou neviděla jako extenzi anglofonní majority ve zbylé části Kanady, díky čemuž měla tato jazyková skupina mít podle UN i Liberálů zvláštní status uvnitř Québecu. Pro PQ byli anglofonní Québečané jen další minoritou, která se měla naučit žít ve frankofonním Québecu.

## **5.2. Případ St. Léonard a cesta k zákonu č. 63**

Poté, co klidná revoluce do určité míry vyřešila postavení francouzštiny v ekonomické sféře, „zbývalo“ ještě francouzskému jazyku přiřadit zásadní postavení v běžném

---

<sup>93</sup> *ibid.*, s. 227.

<sup>94</sup> *ibid.*, s. 228.

<sup>95</sup> *ibid.*, s. 228.

životě. Frankofonní politici i veřejnost vnímali jako jeden z největších problémů především výuku ve školách, a to především dětí imigrantů. Imigranti, kteří přišli do Québecu, se asimilovali mnohem raději s anglofonní menšinou než s frankofonní většinou, protože realisticky kalkulovali s tím, že v případě přestěhování mimo provincii jim bude angličtina mnohem více k užitku, než francouzština.

V červnu 1968 místní školská rada v městě St. Léonard v Montrealu nařídila postupné zrušení výuky v angličtině velkému množství dětí italských imigrantů a zrušila tak bilingvní vyučování, na které byli italští imigranti zvyklí. Italská komunita protestovala, nacionalisté v Québecu nařízení rady přirozeně uvítali. V Québecu v té době žilo přibližně 225 tisíc přistěhovalců italského původu, devadesát pět procent z nich žilo v metropolitní oblasti Montréalu a devadesát procent z nich posílalo své děti do anglických škol.<sup>96</sup> Vedlo to k demonstracím a dokonce i k výtržnostem. V září 1969 italská komunita odhlásila své děti úplně z výukového systému a provincie se po další tři měsíce ponořila do jazykově-politického chaosu.

#### Výběr imigrantů<sup>97</sup>

| Výběr vzdělání            | 1969-1970          | 1971-1972        | 1972-1973        |
|---------------------------|--------------------|------------------|------------------|
| Vzdělání v angličtině     | 41 970<br>85,20%   | 51 278<br>85,50% | 52 280<br>86,30% |
| Vzdělání<br>francouzštině | ve 7 320<br>14,80% | 8 904<br>14,50%  | 8 491<br>13,70%  |
| Celkem                    | 49 290             | 60 182           | 60 771           |

Vláda, kterou vedla Union Nationale, se musela věcí zabývat. Její předseda Daniel Johnson byl nacionalista, který často kritizoval postavení francouzských minorit v ostatních provinciích. Byl si ale vědom toho, že situace v St. Léonard nemá žádné

<sup>96</sup> *The Riots in St Leonard*, CBS. cit. 13. 11. 2007. Dostupné z: <<http://archives.cbc.ca/500f.asp?id=1-73-1297-7809&wm6=1>>.

<sup>97</sup> GÉMAR, Jean-Claude. *Les trois états de la politique linguistique du Québec*. Québec : Conseil Supérieur de la langue française. 1981. cit. 7. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www.cslf.gouv.qc.ca/publications/PubB115/B115P2ch1.html#I>>.

snadné řešení.<sup>98</sup> Na tiskové konferenci těsně před svou smrtí odpovídal anglofonním novinářům velmi vyhýbavě, tvrdil, že především chce, aby se imigranti cítili doma ve frankofonním Québeku, ale zároveň řekl, že místní školské rady mají právo definovat místní jazykovou politiku ve svých školách. Zcela jistě se bál, že žádný z kroků, který by jeho vláda učinila, nebude populární.<sup>99</sup>

Jeho nástupce Jean-Jacques Bertrand naopak požadoval rychlé řešení. Byl zároveň poslancem v obvodě, jehož jedna čtvrtina byla anglofonní a přesvědčený federalista. I proto tolik neupřednostňoval nacionalistické řešení problému a chtěl do provinciálního parlamentu uvést zákon, který by rodičům garantoval svobodu rozhodování, kam své dítě poslat. Nacionalisté protestovali stejně jako mnoho poslanců jeho vlastní strany Union Nationale a Bertrand návrh stáhl. Rozhodl se situaci pozdržet a vytvořit komisi (Gendronovu komisi), jejímž mandátem bylo „prozkoumat pozici francouzštiny a užívání jazyka v Québeku a vytvořit o tom zprávu.“<sup>100</sup>

V září 1969 se v St. Léonard odehrály velké nepokoje a úřad premiéra byl zavalen dopisy a telegramy především z anglofonní části Québeku. Politická situace vypadala tak, že velká část jeho Union Nationale byla odhodlána Bertranda podpořit v kompromisním řešení situace, stejně jako opoziční Liberálové.

Bertrand představil v listopadu 1969 v parlamentu zákon č. 63 s názvem „Zákon, posilující postavení francouzštiny v Québeku“ (*Loi pour promouvoir la langue française au Québec*). Tento zákon představoval tři základní průlomy do jazykové legislativy. Především poprvé stanovil cíl učinit z francouzštiny jazyk v pracovním a obchodním styku (paragraf 14 a 14a zákona), měl zajistit, že žáci a studenti anglických škol budou mít po jejich absolvování znalost francouzského jazyka na použitelné úrovni (*connaissance d'usage de la langue française*) – paragraf 1 zákona a že budou na všech školách dostupná výuka předmětů ve francouzštině (paragraf 2 zákona). Ministerstvo školství mělo také zařídít, aby imigranti těsně poté, co se objeví v Québeku či ještě před

---

<sup>98</sup> JONES, Richard. *Politics and the Reinforcement of the French Language in Canada and Quebec, 1960-1986*, in: BEHIELS, Michael D. *Quebec since 1945*. Toronto, Ontario : Copp Clark Pitman Ltd., 1987, s. 229.

<sup>99</sup> *ibid.*, s. 229.

<sup>100</sup> *ibid.*, s. 229.

emigrací ze své domovské země měli přístup k kurzům francouzštiny (paragraf 4 zákona).<sup>101</sup>

V článku 2 bylo ale de-iure umožněno rodičům v Québeku vybrat si takovou školu, která vyučuje v angličtině, a to na základě vlastního rozhodnutí, přičemž požadována byla pouze úprava rozvrhu a zkoušek tak, aby žáci měli „použitelnou znalost francouzštiny“.<sup>102</sup>

Anglofonní Québečané byli obecně se zákonem spokojeni. Liberálové kritizovali nový zákon a obviňovali Union Nationale, že nebyla schopna učinit z francouzštiny „prioritní jazyk“ v Québeku. Nacionalisté, kteří v té době podporovali především Québeckou stranu, vnímali zákon jako „jazykový Mnichov“, který znamenal konec integrace imigrantů ke frankofonnímu obyvatelstvu a posílení anglofonního Québeku. Tisíce demonstrantů se shromáždily před québeckým Národním shromážděním ve městě Québec, stávkovalo se i na školách a univerzitách. Ve volbách roku 1970 Union Nationale porazili Liberálové, ale Québecká strana (PQ), která v té době existovala jen dva roky, získala celou čtvrtinu hlasů.<sup>103</sup>

### **5.3. Od zákona č. 63 k zákonu č. 22**

Po čtyřech letech práce skončila svou závěrečnou zprávou činnost i takzvaná Gendronova komise. Finální zpráva byla rozdělena na tři objemné svazky, jeden se týkal používání jazyka v obchodním a pracovním styku, druhý jazykových práv a třetí etnických skupin v Québeku. Komise v podstatě potvrdila nacionalistům, že jejich postoje jsou správné, ve své zprávě konstatovala, že francouzština má oproti angličtině především v obchodním a pracovním styku podřadné postavení a doporučovala silná opatření ve prospěch francouzského jazyka. V doporučeních komise především zdůraznila nutnost prohlášení francouzštiny jako oficiálního jazyka Québeku, ovšem aniž by se zcela eliminovala angličtina. V oblasti školství komise doporučila počkat

---

<sup>101</sup> *Loi pour promouvoir la langue française au Québec*. cit. 22. listopadu 2007. Dostupné z: <[http://www.olf.gouv.qc.ca/charte/reperes/loi\\_63.pdf](http://www.olf.gouv.qc.ca/charte/reperes/loi_63.pdf)>.

<sup>102</sup> *Loi pour promouvoir la langue française au Québec*. cit. 22. listopadu 2007. Dostupné z: <[http://www.olf.gouv.qc.ca/charte/reperes/loi\\_63.pdf](http://www.olf.gouv.qc.ca/charte/reperes/loi_63.pdf)>.

<sup>103</sup> JONES, Richard. *Politics and the Reinforcement of the French Language in Canada and Quebec, 1960-1986*, in: BEHIELS, Michael D. *Quebec since 1945*. Toronto, Ontario : Copp Clark Pitman Ltd., 1987, s. 230.

několik let, před tím, do vypršení platnosti zákona číslo 63, především proto, že chtěla analyzovat jeho účinky v delším čase. Na úrovni jazykové doporučila komise vládě vytvořit úřad, který by se staral o zavedení jazykových opatření do praxe a fungoval i jako apelační instituce pro případy, kdy by si obyvatelé provincie stěžovali na porušování jazykových zákonů.<sup>104</sup>

Frankofonní obyvatelstvo Québeku nebylo ale závěry Gendronovy komise příliš nadšeno a některé závěry je zklamaly. Příznivci jednojazyčného uspořádání a Québečtí nacionalisté cítili v závěrech komise „Trojského koně“, který jim měl být podstrčen Anglofony a který směřoval především k zachování statusu-quo. Další frankofonní média kritizovala závěry jako příliš teoretické a vzdálené od reálného světa, především ty, co se týkaly pracovních a obchodních vztahů. V anglofonní části provincie naopak závěry komise vyvolaly od značné míry úlevu, protože po čtyřech letech práce komise se v závěrech neobjevily žádná drastická opatření, která by šla radikálně proti zájmům anglofonní komunity, zvláště co se týkalo obávaného okamžitého zrušení zákona číslo 63.<sup>105</sup>

Liberální provinciální vláda přijala zprávu Gendronovy komise poměrně vřele, i když komisi ustanovila opoziční Union Nationale. Liberálové Roberta Bourassy se rozhodli vydat zákon, který by ze závěrů této komise vycházel. Bourassova vláda se v návrhu zákona číslo 22 (Zákona o oficiálním jazyku) rozhodla držet některých doporučení komise, především těch, které se týkaly používání francouzštiny ve veřejné sféře, v obchodním a pracovním styku, ale v jazykově výbušných podmínkách začátku sedmdesátých let nedokázala čelit jazykovým aspiracím frankofonních většiny obyvatel Québeku, které si komise pohněvala odkazy na dva „národní“ jazyky. Bourassova vláda tak překročila doporučení závěrečné zprávy komise v návrhu zákona, který z této závěrečné zprávy vznikly.<sup>106</sup>

#### **5.4. Reakce na zákon č. 22**

Zákon, který vznikl v takových podmínkách, jako zákon č. 22, s sebou musel nést velmi silné reakce, podobně jako předchozí zákony č. 85 a 63. Kritici pronásledovali zákon již

---

<sup>104</sup> GÉMAR, Jean-Claude. *Les trois états de la politique linguistique du Québec*. Québec : Conseil Supérieur de la langue française. 1981. cit. 7. listopadu 2007. Dostupné z: <http://www.cslf.gouv.qc.ca/publications/PubB115/B115P2ch1.html#I>.

<sup>105</sup> *ibid.*

<sup>106</sup> *ibid.*

od prvního čtení a pokračovali i po jeho schválení, ke kterému došlo drtivou většinou 92 ku 10 poslancům. To ale neznamenalo, že jeho oponenti jsou slabí. Kromě dvou liberálních Anglofonů se proti zákonu postavilo i všech šest tehdejších poslanců Québeckou stranu a dva zvolení za *Ralliement créditiste du Québec*. Ti ovšem odmítali „polovičaté“ pofrancouzštění, a to, co vnímali jako uznání institucionálního bilingvismu. Zákon kritizovaly i další skupiny, velké odborové organizace, advokátní komora, Komise katolických škol v Montrealu a další.<sup>107</sup> Pozadu nezůstal ani frankofonní tisk, zvláště *Le Devoir*, který kritizoval slabé stránky zákona v oblasti obchodu a zaměstnaneckých vztahů, ale i výuky.

Oproti postoji k zákonům 63 a 85 anglofonní média zareagovala agresivně. Někteří liberální poslanci hrozili, že budou proti zákonu hlasovat a ve straně se stali opozicí. Anglický tisk kritizoval obsah zákona, vágnost a diskriminaci, které byl vystaven. Zákon č. 22 odsoudili i anglofonní byznysmeni a vyučující. Snažili se změnit zákon pozměňujícími návrhy, ale neuspěli a snažili se před ústavním soudem stejně neúspěšně napadnout neústavnost zákona.<sup>108</sup>

Těsně před přijetím zákona č. 22 tři velké québecké deníky a institut pro výzkum veřejného mínění (I.Q.O.P.) vydaly průzkum, ve kterém se ptaly obyvatel provincie na jejich pohled na jazykovou legislativu. 66,5 procent Frankofonů se vyslovilo pro nadřazenost francouzštiny nad angličtinou, 47,6 procent pro francouzštinu jako oficiální jazyk a angličtinu upozaděnou na druhé místo, jenom 18,9 procent pro francouzštinu jako jediný oficiální jazyk provincie. Skoro třetina frankofonních obyvatel Québecu se pak vyslovila pro oficiální bilingvismus. U Anglofonů to bylo podle předpokladů osmdesát procent pro oficiální bilingvismus provincie. Ve věci vzdělávání se ukázal rozdíl mezi oběma jazykovými skupinami. Skoro šedesát procent Frankofonů mínilo, že i anglofonní rodiče by měli být povinováni posílat své děti do francouzských škol. Skoro tři čtvrtiny pak chtělo donutit rodiče s rodným jazykem jiným, než je angličtina, aby posílali děti do francouzských škol. U Anglofonů bylo pro první otázku patnáct procent, ale u druhé celá čtvrtina Anglofonů souhlasila s tím, aby imigranti integrovali své děti do frankofonní společnosti.<sup>109</sup>

---

<sup>107</sup> *ibid.*

<sup>108</sup> *ibid.*

<sup>109</sup> *ibid.*

## 5.5. Hlavní změny způsobené zákonem č. 22

Zákon č. 22, který québecké zákonodárné shromáždění přijalo 31. července 1974, byl do značné míry přelomový. Provinciální vláda se rozhodla intervenovat ve věcech jazykových mnohem více, než kterákoli jiná vláda před ní a vydala zákon, který povýšil francouzský jazyk na jakousi separátní svatou entitu, do značné míry odtrženou od jeho uživatelů. Jak se praví v preambuli,

Francouzský jazyk je národním dědictvím, které má stát povinnost zachovávat a je povinností vlády provincie Québec použít každého prostředku k zajištění jeho přednosti a k podpoře jeho životnosti a kvality.<sup>110</sup>

Nositelem kvality jazyka je tak stát (*l'état, province*), což je princip, který do té doby Québec, Kanada a ani svět neznal. Zákonodárné shromáždění se tak podle Gémara mohlo pustit do dalších zákonů, které by definovaly, co je to kvalita – ve skutečnosti se tak nestalo a až asi na tři další zákony nebylo o „kvalitě“ ani zmínky.<sup>111</sup>

Zákon v prvním paragrafu de-facto odstraňuje bilingvismus v Québecu, který se kdysi stal modelem pro BB komisi:

Francouzský jazyk je oficiálním jazykem provincie Québec.<sup>112</sup>

Vnitřním i vnějším jazykem veřejné správy je od data účinnosti zákona francouzština. Ta je také jazykem, kterým státní správa v Québecu bude jednat s ostatními provinciemi či s federální vládou a právníckými osobami v Québecu – ty se na ni ovšem mohou obracet jak ve francouzštině, tak i v angličtině. Úřady státní správy budou označeny jen ve francouzštině a lidé, kteří v nich pracují, musejí dokázat dostatečnou znalost oficiálního jazyka úměrnou požadovanému zaměstnání. Místní orgány a školské rady,

---

<sup>110</sup> *Loi sur la langue officielle*. cit. 22. listopadu 2007. Dostupné z: <[http://www.olf.gouv.qc.ca/charte/reperes/Loi\\_22.pdf](http://www.olf.gouv.qc.ca/charte/reperes/Loi_22.pdf)>.

<sup>111</sup> GÉMAR, Jean-Claude. *Les trois états de la politique linguistique du Québec*. Québec : Conseil Supérieur de la langue française. 1981. cit. 7. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www.cslf.gouv.qc.ca/publications/PubB115/B115P2ch1.html#I>>.

<sup>112</sup> *Loi sur la langue officielle*. cit. 22. listopadu 2007. Dostupné z: <[http://www.olf.gouv.qc.ca/charte/reperes/Loi\\_22.pdf](http://www.olf.gouv.qc.ca/charte/reperes/Loi_22.pdf)>.

kteří spravují většinou anglická tělesa, pak mohla komunikovat vnitřně i v angličtině, v komunikaci s ostatními právníckými osobami či s provinciální státní správou si mohly vybrat mezi francouzštinou a angličtinou.

Zákon č. 22 především ale donutil imigranty, aby své děti posílaly do frankofonních škol. V paragrafu 40 povolil pokračování výuky v angličtině či domorodých jazycích. V klíčovém paragrafu 41 ovšem stanovil pevně následující:

Žáci musejí mít dostatečnou znalost vyučovacího jazyka, aby mohli v tomto jazyce získávat vzdělání.

Žáci, kteří nemají znalost žádného z vyučovacích jazyků, musejí své vzdělání získat ve francouzštině.<sup>113</sup>

V praxi to znamenalo, že děti např. italských imigrantů, které neprokázaly, že hovoří dostatečně anglicky, nemohly být vzdělávány v anglických školách; nicméně pro děti anglofonních rodičů se tím nic neměnilo (ty samozřejmě bez problémů dostatečnou znalost prokázaly).

Velké změny přinesl zákon do oblasti pracovněprávních vztahů. Přijetí zákona znamenalo velkou preferenci francouzštiny, ve které museli zaměstnavatelé psát „úkoly, směrnice a informace pro své zaměstnance,“ i když bylo možné je doprovodit i anglickým textem tam, kde byli zaměstnanci anglicky hovořící. Jazykem pracovním se stala pevně francouzština. Zákon předepisoval tzv. program pofrancouzšťování a získání certifikátu, který vydával příslušný úřad (*Régie de la langue française*). Certifikát získala taková firma, která prokázala, že její management a zaměstnanci znají oficiální jazyk, frankofonní obyvatelstvo je zastoupeno v managementu, manuály, směrnice a další písemné materiály jsou ve francouzštině a ve firmě je možné komunikovat s vedením především ve francouzštině. (odstavec 29 zákona) Certifikát musely mít všechny firmy, které se chtěly ucházet o veřejné zakázky, veřejnou podporu, kontrakty od státní správy apod. (odstavec 28 zákona). Právnícké osoby musely mít francouzské jméno, pokud ho neměly, nebylo možné je zapsat do obchodního rejstříku.<sup>114</sup>

---

<sup>113</sup> ibid.

<sup>114</sup> ibid.



Zákon č. 22 byl na první pohled „tvrdý“ v prosazování francouzského „oficiálního“ jazyka. Při bližším zkoumání je ale vidět, že zákon navrhovali Liberálové a nikoli Québecká strana. V zákoně 22 bylo ustanoveno přednostní postavení francouzštiny, to, jestli vedle ní používaly firmy či místní vlády angličtinu, bylo zákonodárcům víceméně jedno, pokud byla francouzština dominantní nebo jen „více vidět“ – v názvech firmy musela francouzština „být na prominentním místě či alespoň ve výhodnějším postavení oproti angličtině“ (paragraf 32).

### **5.6. Cesta k Chartě francouzského jazyka**

Liberálové nicméně zákonem č. 22 riskovali a vydráždili své nefrankofonní příznivce. Počítali s tím, že Anglofoni a Allofoni nemají koho jiného volit, takže budou vždy volit je. Kalkulovali logicky - v té době byly v Québeckém zákonodárném shromáždění pouze tři strany, kromě Liberálů ještě PQ a *Ralliement créditiste*, strana prosazující ekonomickou teorii sociálního kreditu. Liberálové měli pohodlnou většinu 102 poslanců ve stodesetičlenném parlamentu. Union Nationale ve volbách v roce 1973 propadla a její poslanci se vůbec do parlamentu nedostali. Liberálové se ale přepočítali, anglofonní nespokojenost se zákonem byla ohromující. Šest set tisíc Québečanů, většinou Anglofonů, dokonce poslalo premiérovi Trudeauovi petici, v níž ho žádalo o zrušení zákona.

To změnilo politickou mapu Québecu. Nacionalisté útočili na zákon č. 22, protože podle nich nebyl dostatečně důrazný a stále nenutil dostatečně imigranty k tomu, aby své děti posílali do frankofonních škol. Podle statistik měli pravdu. V roce 1976-77, což byl poslední rok účinnosti zákona č. 22, se počet allofoních dětí navštěvujících anglofonní školy zvýšilo o 6,4 procent. Anglofonní komunita zase vnímala zákon jako diskriminační, rovněž přes vzdělávání.<sup>115</sup>

Před volbami roku 1976 Union Nationale, která byla tradičně nacionalistická, senzačně slíbila, že vrátí situaci do stavu před zákonem č. 22 a že si bude moci tedy každý

---

<sup>115</sup> JONES, Richard. *Politics and the Reinforcement of the French Language in Canada and Quebec, 1960-1986*, in: BEHIELS, Michael D. *Quebec since 1945*. Toronto, Ontario : Copp Clark Pitman Ltd., 1987, s. 231.

obyvatel Québecu svobodně vybrat, do jaké školy budou jeho děti chodit. Velké množství nefrankofonních obyvatel Québecu se tak obrátilo k této straně a opustilo liberály. Liberálové nyní již nenáviděného Bourassy ztratili podporu a volby se senzačním výsledkem 71 mandátů vyhrála Québecká strana, jejíž volební lídr René Lévesque získal šanci vytvořit novou většinovou vládu.<sup>116</sup>

Na rozdíl od Liberálů bylo u Québecké strany naprosto jasné, že jazyková politika je pro ně jedním z pilířů jejich volebního programu. Bylo také přirozené, že PQ se během svého úplně prvního roku u moci bude věnovat posilování role francouzštiny v Québecu.<sup>117</sup> Během roku 1977 prošel ve třech čteních québeckým zákonodárným shromážděním tzv. zákon č. 101 – Charta francouzského jazyka. Tu schválilo Národní shromáždění 26. srpna 1977, po čtyřicetidenní debatě, která trvala 200 hodin. Hlasování dopadlo 54 proti 32 poslancům. PQ měla majoritu a obě opoziční strany, Liberálové a Union Nationale – hlasovaly proti.<sup>118</sup>

Charta je bezpochyby nejvýznamnějším jazykovým zákonem, který kdy byl v Québecu schválen a „vlajkovou lodí“ politiky Québecké strany. Zákon způsobil nesmírnou radost mezi nacionalisty, učiteli a příznivci PQ, zatímco mezi Anglofony zavládlo pochopitelné zklamání a strach z budoucnosti.

### **5.7. Zákon č. 101 – Charta francouzského jazyka**

Charta francouzského jazyka je jedním ze zákonů, který byl klíčový pro první vládu PQ v Québecu a pravděpodobně nejviditelnějším odkazem strany a jejího tehdejšího vůdce Reného Lévesqua, především proto, že platí v mírných obměnách dodnes. Podobně jako předchozí jazyková legislativa provincie, i zákon č. 101 si získal své příznivce i odpůrce. V analýze je ale nutné především rozebrat, jak se v zákonu projevila politická filozofie Québecké strany a jaké jsou zásadní změny oproti zákonu č. 22.

---

<sup>116</sup> *ibid.*, s. 231.

<sup>117</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Québec: Social Change and Political Crisis*. Toronto, Ontario : McClelland & Stewart Inc, 1993. 3. vydání, s. 276.

<sup>118</sup> BAUCH, Hubert. *Bill 101 paved way for peace*. Montreal Gazette 25. srpna 2007. cit. 10. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www.canada.com/montrealgazette/news/saturdayextra/story.html?id=c8f23da3-9edc-4341-8f44-4534e5488941>>.

Spolu s touhou po ekonomické „*rattrapage*“, dohnání zbytku Kanady, přišla i nová definice frankokanadské společnosti jako pluralitní společnosti (*une société pluraliste*). Pluralismus znamenal v pohledu frankofonních intelektuálů pohled na Québec jako na heterogenní frankokanadskou společnost, ve které žijí různí lidé s různými hodnotami a kulturní orientací. Pluralismus přinesl úplně nový pohled na Québec, z něhož filozoficky vycházela i Charta – Québec už nebyl domovem dvou odlišných společností, na provincii pohlíželi nyní političtí vůdcové jako na jednotnou „pluralitní“ společnost. To je radikální odklon od původního homogenizujícího uvažování o Québecu, které bylo klíčové i pro filozofický základ klidné revoluce. Z tohoto pohledu byl Québec společností, ve které se anglofonní společnost starala o ekonomický chod provincie a poskytovala pracovní sílu pro technologicky pokročilé obory, zatímco frankofonní část společnosti provincii vládla, poskytovala zbytek pracovní síly a farmařila na obdělávatelné půdě.<sup>119</sup>

Ideu pluralitní společnosti přijali za svou Liberálové i PQ. Strany se lišily se ale v tom, jak moc chtějí tuto ideu přenést do praxe s ohledem na vztahy Québecu se zbytkem Kanady a postavení Québecu v konfederaci. Liberálové tak, když přišlo na jazykové zákony, prosazovali „prioritu“ francouzštiny. Francouzština měla být primárním jazykem v Québecu, ale zbylo místo i na ostatní jazyky. PQ viděla Québec jako národní stát ve stádiu zrodu. Měla tendenci opomíjet vztah anglofonní komunity a zbytku Kanady a s touto jazykovou skupinu jednala jako s „minoritou“. Souviselo to i s voličskou základnou – zatímco liberálové měli voliče mezi oběma jazykovými skupinami, PQ volili takřka výhradně frankofonní Québečané.<sup>120</sup>

Zákon č. 101 se ve dvou zásadních věcech naprosto liší od zákona č. 22 a právě v nich je vidět „ruka“ Québecké strany a její pluralitní přístup.

První je veřejné značení a veškerá forma reklamních sdělení. Zatímco v zákoně č. 22 byly povolené dvojjazyčné nápisy, za předpokladu, že nápis v jiném jazyce nebude mít dominantní podobu a naopak dominovat bude francouzština, PQ v zákoně č. 101 nařídila, že veškeré značky či nápisy musejí být pouze ve francouzštině a žádném jiném

---

<sup>119</sup> COLEMAN, William D. *From Bill 22 to Bill 101: The Politics of Language under the Parti Québécois*. in: BEHIELS, Michael D. *Quebec since 1945*. Toronto, Ontario : Copp Clark Pitman Ltd., 1987, s. 243

<sup>120</sup> *ibid.*, s. 243-244.

jazyce. Ačkoli to bylo pro Anglofony spíše iritující, ukázala tato část zákona, jak je PQ oddána myšlence exkluzivně frankofonního Québecu.

Druhý výrazný rozdíl oproti zákonu č. 22 se týkal školství. Tam, kde Bourassova vláda umožnila anglofonním Kanadánům, aby jejich děti chodily do anglických škol (článek 41), pokud prokázaly dostatečnou znalost anglického jazyka, PQ použila zcela odlišný přístup. Jako referenci si zvolila hranice provincie a stanovila v Chartě následujících pět možností, jak získat v Québecu vzdělání v angličtině:

- 1) dítě, jehož otec či matka získaly základní vzdělání v Québecu v angličtině
- 2) dítě, jehož otec či matka žili v době schválení zákona v Québecu a získali základní vzdělání v Angličtině mimo Québec
- 3) dítě, které se v předchozím školním roce podle práva vzdělávalo v Québecu v angličtině
- 4) mladší bratři a sestry dětí z bodu 3<sup>121</sup>

PQ těmito čtyřmi body (které byly později rozhodnutím kanadského ústavního soudu změněny) zabránil přístupu ke vzdělání v angličtině i dětem anglofonních rodičů, kteří by se do provincie přistěhovali. Pro Kanadany, kteří byli v Québecu dočasně (např. pracovně), umožňovala Charta požádat si u úřadů o výjimku. V této části zákona je jasně vidět, jak PQ vnímala Québec – jako odlišnou společnost, kterou je nutné od zbytku Kanady (potažmo celé Severní Ameriky) ochránit.

V dalších nařízeních se Charta od zákona č. 22 tolik nelišila a PQ spíše stavěla na základech, které jí zákon č. 22 dával. Tam, kde stanovil zákon č. 22, že francouzština je oficiálním jazykem provincie, šla Charta ještě dále a ustanovila, že francouzsky se bude mluvit i v zákonodárném shromáždění, ve francouzštině se budou psát zákony a stane se i jazykem soudního systému, včetně soudů s korporacemi (pokud se nedohodne soud o použití angličtiny). Některá tato nařízení ovšem musela provincie zmírnit a změnit.<sup>122</sup>

---

<sup>121</sup> *ibid.*, s. 248.

<sup>122</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Québec: Social Change and Political Crisis*. Toronto, Ontario : McClelland & Stewart Inc, 1993. 3. vydání, s. 277.

V pracovních vztazích Charta uzákonila právo zaměstnanců na komunikaci ve francouzštině a v podstatě zakázala firmám propustit zaměstnance jen proto, že je monolingvní Frankofon. Program pofrancouzštění a získání příslušného certifikátu byl podle Charty povinné pro podniky s více než padesáti zaměstnanci. Celkově se orientuje Charta hlavně na rozšíření francouzštiny jako standardního jazyka obchodního styku spíše než zvýšení počtu pracovníků, jejichž mateřským jazykem je francouzština.<sup>123</sup>

## **5.8. Významné novelizace Charty**

Charta prošla během své existence třemi zásadními novelizacemi, z nichž některé po rozhodnutí kanadského Nejvyššího soudu zmírnily dříve tvrdá nařízení proti užívání angličtiny či proti zapisování do anglofonních škol. Klauzule, která vymezovala teritoriální podmínku anglického vzdělání přímo v Québecu byla změněna už roku 1984, kdy nejvyšší soud rozhodl, že i anglofonní rodiče, kteří získali vzdělání v anglické škole mimo Québec, mohou posílat své děti do anglických škol.

### **5.8.1. Zákon č. 178<sup>124</sup>**

22. prosince 1988 přijal québecký parlament jako reakci na případ Ford v. Québec zákon č. 178, kterým novelizoval Chartu francouzského jazyka. V něm rozhodl, že francouzsky musejí být inzerce a plakáty, nápisy umístěné zvenčí na budovách, ale rovněž ve veřejných dopravních prostředcích a ve všech firmách podle odstavce 136 Charty, což znamená ve velkých firmách o sto a více zaměstnancích.

Uvnitř firem či obchodů bylo nařízeno, že nápisy či plakáty *mají být* ve francouzštině a je možné je doplnit textem v dalším jazyce, za předpokladu, že francouzský text bude znatelně dominantní. Zákon také zmírnil nutnost přejmenovávat pro Québec firmy do francouzštiny – pokud firma měla francouzský ekvivalent svého názvu, musela jej použít, pokud ne, mohla použít název firmy v jiném jazyce.

---

<sup>123</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Québec: Social Change and Political Crisis*. Toronto, Ontario : McClelland & Stewart Inc, 1993. 3. vydání, s. 278.

<sup>124</sup> *An Act to Amend the Charter of the French Language*. cit. 15. prosince 2007. Dostupné z: <<http://www.solon.org/Constitutions/Canada/English/Misc/bill-178e.html>>.

### 5.8.2. Zákon č. 86<sup>125</sup>

Po přijetí zákona číslo 178 musela québecká vláda využít derogační klauzuli (notwithstanding clause) v kanadské ústavě, protože bylo jasné, že Charta francouzského jazyka není kompatibilní s kanadskou Chartou práv a svobod. Podle této ústavní klauzule je možné, aby byl určitý provinciální zákon v rozporu s ústavou – je chráněn po pět let před revizí Nejvyšším soudem. Pak je potřeba příslušný zákon novelizovat či klauzuli použít znovu. Zákon č. 86, což byl nový zákon, který novelizoval Chartu, byl schválen šest měsíců před vypršením pětileté lhůty, v květnu 1993.

Před schválením zákona v březnu roku 1993 odpovídala Rada francouzského jazyka (*Conseil de la langue française*) na otázky québeckého ministra Claude Ryana, který měl chartu ve své gesci. Otázky zahrnovaly používání piktogramů či symbolů místo francouzštiny na dopravních značkách, jazykové certifikáty vyžadované od malých firem a bilingvní status municipalit s malým počtem frankofonní populace. Nejdůležitější byly ale pravidla upravující přístup do anglofonních škol a jazyk venkovních nápisů.

V případě přístupu ke vzdělání v angličtině nebyly navrženy žádné změny. U obchodních označení doporučila Rada, aby byly povoleny i jiné jazyky za podmínky, že dvě třetiny místa bude mít francouzský nápis. Velké korporace (nad 100 zaměstnanců) měly používat jen francouzštinu.

Důvodem, proč se nakonec Zákon č. 86 dostal do québeckého parlamentu, byly stížnosti k Radě OSN pro lidská práva, která poslali anglofonní Québečané. Rada uznala, že Zákon č. 178 porušoval Článek 19 Mezinárodní dohody o občanských a politických právech, která zaručovala svobodu vyjadřování v libovolném jazyce. Ministr Ryan tak zahrnul do nového návrhu zákona doporučení Rady francouzského jazyka i Rady OSN.

Výsledkem byla širší novelizace. Charta umožnila přístup ke vzdělání do anglofonních škol pro děti, jejichž rodiče nebo sourozenci byli vzdělávání v angličtině. Zjednodušily se programy k podpoře francouzštiny, zůstalo ale to hlavní – společnosti, které

---

<sup>125</sup> HUDON, Richard. *Bill 86*. The Canadian Encyclopedia. Cit. 18. prosince 2007. Dostupné z: <<http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0009101>>.

zaměstnávají více než sto lidí, musejí mít minimálně šestičlenný jazykový výbor, který pravidelně analyzuje jazykovou situaci ve firmě a podává o ní zprávu nově vzniklému Úřadu pro francouzský jazyk. Pokud úřad sezná, že jazyková situace je neuspokojivá, musí společnost přijmout jazykový program, kterým situaci upraví.

Nakonec u obchodních nápisů Chartu novelizace zjednodušila a zahrnula rozsudky Nejvyššího soudu k Zákonu 101 a Zákonu 178. Francouzština tak měla být „výrazně dominantní“.

### **5.8.3. Zákon č. 104**

Odhodlání québecké vlády, ať už vedené Liberální stranou (Québeku) nebo Québeckou stranou, chránit francouzský jazyk a frankofonní charakter provincie není v žádném případě otázkou minulosti. Dokazuje to i nejnovější novela Charty, Zákon č. 104. V něm se kromě některých institucionálních změn objevila i důležitá novelizace odstavce 73 Charty, který se týká právě vzdělání v anglickém jazyce.

Nicméně k vzdělání v angličtině získané v Québeku v soukromé výukové instituci neakreditované pro potřeby státní podpory dítětem, pro které se žádá, či bratrem nebo sestrou dítěte, se nebude přihlížet. Totéž platí pro vzdělání v angličtině získané v Québeku v takové instituci po (datum účinnosti tohoto odstavce) otcem nebo matkou dítěte

Tímto odstavcem zabránila provinciální vláda rodičům některých anglofonních, ale především allofonních či frankofonních dětí, aby obešli nařízení Charty o posílání dětí do frankofonních škol. Před přijetím Zákona č. 104 totiž bylo možné poslat dítě na rok do anglické soukromé školy a pak ho přehlásit do anglické veřejné školy, protože tímto rokem získalo oprávnění podle klauzule, že dítě, které získalo vzdělání v angličtině, jej může dostávat i nadále. Přijetím zákona č. 104 ale frankofonní nebo imigrantské rodiny neměly jinou šanci, než dítě poslat do francouzské školy.

Zákon napadlo přes dvacet québeckých rodin, které chtěly své děti posílat do školy v angličtině. 22. srpna 2007 rozhodl Québecký odvolací soud (jehož členové jsou jmenováni federální vládou), že tato část zákona odporuje kanadské Chartě práv a

svobod. Předpokládá se, že poslední slovo bude mít Kanadský nejvyšší soud.<sup>126</sup> Verdikt odmítla většina québeckých politiků.<sup>127</sup>

### **5.9. Role soudů ve formování jazykového rámce v Québecu**

Charta francouzského jazyka byla více než kontroverzní a jako taková přišla několikrát před kanadský ústavní soud. Rozhodnutím tohoto soudu muselo také québecké zákonodárné shromáždění Chartu několikrát novelizovat, a to především v důležitých oblastech. V roce 1979 québecký profesor práva Peter M. Blaikie obvinil provincii, že Charta porušuje British North America Act z roku 1867, konkrétně jeho odstavec 133, ve kterém se stanovuje, že zákony Québecu se vydávají v angličtině a francouzštině a stejně tak soudní jednání je možné vést v libovolném z obou jazyků. Charta v té době obsahovala odstavce 7 až 13 ve znění, které soud skutečně uznal jako protiústavní. V odstavcích Charta uváděla jako jediný jazyk, ve kterém se bude jednat v zákonodárném sboru a před soudy francouzštinu, stejně tak zákony se měly vydávat pouze ve francouzštině. Pouze francouzská verze měla být oficiální.

Soud potvrdil rozhodnutí québeckých provinciálních soudů, které daly Blaikiemu za pravdu. Nařízení Charty bylo *ultra vires* (za mocenským rámcem) québeckého zákonodárného sboru, který neměl schválit zákon odporující BNA – což Charta definitivně byla. Soud potvrdil, že odstavec 133 BNA dává každému Kanadovi ústavní právo stanout před soudem v Québecu a projednávat případ v libovolném z obou jazyků; rovněž zákonodárný sbor musel vydávat zákony v angličtině i francouzštině. Québecké shromáždění muselo poté Chartu změnit a tato ustanovení zmírnit či zrušit.<sup>128</sup>

---

<sup>126</sup> *Families win challenge of Quebec language law*. CBC News Montreal. cit. 4. prosince 2007. Dostupné z: <<http://www.cbc.ca/canada/montreal/story/2007/08/22/english-schools.html>>.

<sup>127</sup> BAUCH, Hubert. *Bill 101 paved way for peace*. Montreal Gazette 25. srpna 2007. cit. 10. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www.canada.com/montrealgazette/news/saturdayextra/story.html?id=c8f23da3-9edc-4341-8f44-4534e5488941>>.

<sup>128</sup> *Att. Gen. of Quebec v. Blaikie et al., 1979 CanLII 21 (S.C.C.)*. cit. 4. prosince 2007. Dostupné z: <<http://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1979/1979canlii21/1979canlii21.html>>.



### 5.9.1. Devine v. Québec (A.G.) (1988)

V případě Devine v Québec ústavní soud posuzoval jazyková práva týkající se obchodního styku. Případ se týkal Allana Singera, montrealského tiskaře, mezi jehož zákazníky patřili převážně anglofonní Québécošané. Singerův obchod měl pouze anglický vývěsní štít, což kolidovalo s nařízeními podle Charty. Provinciální úřady Singera žalovaly, tiskař spolu s ostatními dostal části charty týkající se nápisů až k ústavnímu soudu.

Ústavní soud měl odpovědět na dvě zásadní otázky, které případ položil – zdali jazykovou chartu vůbec mohlo zákonodárné shromáždění přijmout a jestli nařízení zakazující anglické vývěsní štíty kolidovalo s québeckou Chartou lidských práv a svobod. Soud rozhodl, že provincie má právo jazykovou legislativu v podobě, v jaké přijala Chartu, přijímat. Rozhodl ale také vyhovět Singerovi a prohlásil příslušné odstavce zákona, které zakazovaly použití angličtiny, za neústavní, protože odepíraly právo na svobodné vyjádření, jak bylo zapsané v Chartě práv:

Každý člověk má základní svobody, a to včetně svobody svědomí, svobody vyznání, svobody názor, svobody vyjádření a svobody poklidného shromáždění a spolčování se.<sup>129</sup>

Soud uznal, že svoboda vyjádření byla Singerovi upřena.<sup>130</sup> Québecká legislativa modifikovala Chartu francouzského jazyka směrem k bývalému Zákonu č. 22 – tedy k tomu, že na vývěsním štítu mohla být i anglická verze, pokud nebyla na prominentnějším místě, než verze francouzská. Podobně soud rozhodl i v dřívějším důležitém případě Ford v Québec (A. G.)<sup>131</sup>

### 5.9.2. Ford v. Québec (A.G.)

Případ Ford se rovněž týkal nápisů pouze ve francouzštině. Montrealský florista Hyman Singer a prodavačka vlněného zboží Valerie Fordová dostali oba pokutu za to, že své

---

<sup>129</sup> *The Constitution Act, 1982*. cit. 15. prosince 2007. Dostupné z:

<[http://laws.justice.gc.ca/en/const/annex\\_e.html](http://laws.justice.gc.ca/en/const/annex_e.html)>.

<sup>130</sup> *Devine v. Quebec (Attorney General), 1988 CanLII 20 (S.C.C.)*. cit. 4. prosince. Dostupné z:

<<http://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1988/1988canlii20/1988canlii20.html>>.

<sup>131</sup> *Ford v. Quebec (Attorney General), 1988 CanLII 19 (S.C.C.)*. cit. 4. prosince. Dostupné z:

<<http://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1988/1988canlii19/1988canlii19.html>>.

obchody označili dvojjazyčným nápisem. Na základě anonymních udání jim nařídil Québecký úřad pro francouzský jazyk, aby bilingvní nápisy nahradili nápisy pouze ve francouzštině. Nejvyšší soud potvrdil rozhodnutí québeckých provinčních soudů, které daly za pravdu Singerovi a Fordové na základě práva na svobodu vyjadřování. Nepoužil navíc kanadskou Chartu práv a svobod, ale vlastní québeckou Chartu práv.<sup>132</sup> Soud potvrdil, že záměr Québecu podporovat a chránit francouzštinu pomocí jazykové legislativy je legitimní. Soud také Québecu dal určitý návod, jak by měla další legislativa vypadat – prohlásil, že požadovat dominanci francouzštiny v nápisech je oprávněné.

Po rozhodnutí Nejvyššího soudu v roce 1988 se rozhodla Bourassova vláda přijmout roku 1989 Zákon č. 178, který mírně upravoval Chartu. Povolil pouze francouzštinu na vnějších nápisech, zatímco uvnitř bylo možné použít i angličtinu. Protože novelizace stále odporovala kanadské Chartě práv a svobod, Zákonodárné shromáždění v Québecu se rozhodlo uplatnit tzv. derogační klauzuli (*notwithstanding clause*) kanadské Charty. Bourassova vláda tak potlačila svobodu vyjadřování (odstavec 2b) a právo na rovné zacházení (odstavec 15), což umožnilo Québecu dále omezovat jiné jazyky na nápisech a cedulích v provincii. Charta francouzského jazyka byla po kritice i ze strany Organizace spojených národů přepsána až v roce 1993.<sup>133</sup>

Zákon číslo 86, který Bourassova vláda schválila v roce 1993, povolil angličtinu na venkovních nápisech jen za podmínky, že nápis ve francouzštině bude nejméně dvojnásobně veliký, než v angličtině. Na základě tohoto odstavce dostali pokutu Gwen Simpson a Wally Hoffman, majitelé malého obchodu se starožitnostmi „The Lyon and the Wallrus“ poblíž Montrealu, protože nápisy anglické i francouzské byly stejně velké. Odvolali se a v roce 1999 québecký soud první instance prohlásil, že provincie nemůže pokračovat v omezování dalších jazyků mimo francouzštinu, pokud neprokáže, že v provincii je francouzština ohrožena. Nejvyšší soud Québecu toto rozhodnutí v dubnu roku 2000 ale zrušil. Odůvodnil to unikátní geografickou polohou Québecu jako

---

<sup>132</sup> *The 1988 Supreme Court decision on signs*. The CBC Digital Archives Website. Canadian Broadcasting Corporation. cit. 8. prosince 2007. Dostupné z: <[http://archives.cbc.ca/IDCC-1-73-1297-7636/politics\\_economy/bill101/](http://archives.cbc.ca/IDCC-1-73-1297-7636/politics_economy/bill101/)>.

<sup>133</sup> *Ford v. Quebec (Attorney General), 1988 CanLII 19 (S.C.C.)*. cit. 4. prosince. Dostupné z: <<http://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1988/1988canlii19/1988canlii19.html>>.

ostrůvku francouzského jazyka v moři anglicky mluvícího kontinentu. Nejvyšší soud Kanady se věci odmítl zabývat.<sup>134</sup>

V roce 2005 vydal nejvyšší další důležitá rozhodnutí ve věci jazykových práv. V případě **Gosselin v. Québec (A.G.)** chtělo několik frankofonních rodin nechávat své děti vzdělávat v angličtině, což podle Charty francouzského jazyka není možné. U soudu se domáhali zrušení části tohoto zákona, protože podle nich porušoval rovná práva podle québecké Charty lidských práv a svobod. Soud toto tvrzení odmítl, protože podle něj nebyli – jako příslušníci majority – subjektem stejné ochrany, jako jazyková menšina.<sup>135</sup>

V dalším případě **Casimir v. Québec (A.G.)** soud odmítl, aby rodiče, kterým je odepřeno vzdělání jejich dětí v angličtině, obcházeli québecký Administrativní tribunál, který má podle québecké legislativy jako jediný moc vyslechnout si stížnosti obyvatel provincie. Není možné se podle soudu obrátit rovnou právě na soudní systém. Soud vydal stejné rozhodnutí i ve dvou dalších podobných případech. V případě Gosselin i Casimir tak potvrdil, že Québec má stále právo pomocí Charty omezovat možnost obyvatel provincie ve svobodném výběru školy, zvláště, co se týká imigrantů (šlo právě o děti rodičů, jejichž mateřským jazykem nebyla ani francouzština, ani angličtina).<sup>136</sup>

### **5.10. Třicet let Charty – uklidnění situace<sup>137</sup>**

O generaci později je Charta francouzského jazyka široce uznávaným zákonem, který je standardní součástí québecké legislativy. „Umírnění“ Anglofoni i Frankofoni tvrdí, že díky zákonu nastala dříve nevídaná doba společenského smíru a komunikace mezi anglofonními a frankofonními Québečany je otevřenější a upřímnější, než v předchozí době.

---

<sup>134</sup> *CBC News Indepth: Bill 101*. CBC News 30. března 2005. cit. 7. prosince 2007. Dostupné z: <<http://www.cbc.ca/news/background/bill101/>>.

<sup>135</sup> *Gosselin (Tutor of) v. Québec (Attorney General)*, 2005 SCC 15, [2005] 1 S.C.R. 238. Cit. 4. prosince 2007. Dostupné z: <<http://scc.lexum.umontreal.ca/en/2005/2005scc15/2005scc15.html>>.

<sup>136</sup> *Casimir c. Québec (Procureur général)*, 2002 CanLII 9939 (QC C.A.). Cit. 4. prosince 2007. Dostupné z: <<http://www.canlii.org/ft/qc/qcca/doc/2002/2002canlii9939/2002canlii9939.html>>.

<sup>137</sup> BAUCH, Hubert. *Bill 101 paved way for peace*. Montreal Gazette 25. srpna 2007. cit. 10. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www.canada.com/montrealgazette/news/saturdayextra/story.html?id=c8f23da3-9edc-4341-8f44-4534e5488941>>.

I přes občasné střety kolem zákona je Charta francouzského jazyka úspěchem – třicet let už nebyl potřeba (přes novelizace, které upravily nejtvrděší a mnohdy nesmyslná ustanovení Charty) nový zákon. Zákon měl navíc i další vedlejší efekty, které jeho tvůrci v roce 1977 nepředvíдали.

Velké množství anglofonního obyvatelstva v Québecu je nyní bilingvní a bilingvní Frankofoni mají nejvyšší průměrný příjem v provincii, což byla dříve doména Anglofonů, kteří francouzsky neuměli. Imigranti, takzvané „děti zákona 101“ se integrují do frankofonní společnosti, která byla kdysi imigrantům uzavřena. Tlak na francouzštinu dnes nepřichází od provinciálních Anglo-kanadčanů, ale spíše díky globalizačním trendům. Podle průzkumu veřejného mínění, který publikoval québecký deník La Presse na konci srpna 2007, jsou s režimem, který nastolil Zákon č. 101, docela spokojeni. Pětaosmdesát procent Frankofonů souhlasí s tím, že zákon měl pozitivní efekt na život v provincii. Dvě třetiny ostatních obyvatel (ne-Frankofonů) jej považují také za bezproblémový a většina jich také souhlasí s tím, že na jejich život neměl žádný signifikantní vliv. I přes to, že se jazykem zabývá většina politiků v provincii, drtivá většina Frankofonů (83 procent) prohlásila, že zákon v jejich životě neznamena žádnou kvalitativní změnu.

Hubert Bauch cituje v Montreal Gazette Victora Goldbloom, bývalého ministra provinčního kabinetu a federálního jazykového komisaře:

Pod zákonem č. 101 našli Anglofoni a Frankofoni relativně klidný modus vivendi, který bylo jen těžké předpovědět v rozruchu, který provázal schvalování zákona. (...) Ale dnes nejenže vnímám méně jazykového napětí, ale těší mne, že anglofoni dnes dokáží hovořit plynně francouzsky. Myslím, že je velmi nepravděpodobné, že se vrátíme do atmosféry uzavřenosti a nedůvěry z minulosti, kdy nebylo snadné překročit hranice a podílet se na životě francouzské společnosti.<sup>138</sup>

Ve stejném článku Bauch cituje Pierre Curziho, odborníka na jazyky québeckého zákonodárského shromáždění:

---

<sup>138</sup> ibid.

„Největší výhodou je společenský a jazykový smír, který zákon přinesl. Nakonec umožnil vyjasnění pořadí jazyků v Québecu a ujistil všechny občany provincie.<sup>139</sup>

Bauch tvrdí, že jedním z výsledků, který autoři zákona nepředpokládali, je fakt, že nakonec posloužil věci federalistů v Québecu, protože rychlá dominance francouzštiny separatisty připravila o zřejmě nejpádnější argument, proč by měli opustit „anglofonní“ Kanadu. Tento argument se nicméně dá použít dnes, třicet let po schválení zákona, ale zřejmě nikoli patnáct let poté, protože Québec si musel projít dvěma – ač neúspěšnými – referendy o různé míře osamostatnění provincie na zbytku Kanady.

Bilingvismus mezi Anglofony je skutečně na vzestupu, jak potvrzuje i kanadské sčítání lidu. V detailní analýze jazykové situace v Kanadě uvádí statistický úřad:

V Québecu mají Anglofoni velkou míru bilingvismu ve všech věkových skupinách. Mezi lety 1996 a 2001, míra bilingvismu mezi Anglofony jako celkem vzrostla z 61,7 procent v roce 1996 až na 66,1 procent v roce 2001. Míra bilingvismu mezi Frankofony vzrostla z 33,7 procent v roce 1996 na 36,6 procent v roce 2001. Protože mnoho Frankofonů se učí anglicky ve škole, míra bilingvismu byla nejvyšší ve věkových skupinách 20 až 24 let (53,6 procent) a 25 až 29 let (53,7 procent). Navíc míra rostla významně v každé věkové skupině. V roce 2001 například 41,5 procent Frankofonů prohlásilo, že jsou bilingvní, v porovnání se 35,3 procenty v roce 1996. I mezi Allofony, pro které anglicko-francouzský bilingvismus znamená, že se musejí naučit dva cizí jazyky, byla míra bilingvismu velmi vysoká a stále roste. Od roku 1996 do roku 2001 vzrostla z 46,7 procent na 50, 4 procent. Navíc 73,1 procent Allofonů v Québecu prohlásilo, že je schopno vést konverzaci ve francouzštině v roce 2001, v porovnání s 69,3 procenty v roce 1996. U angličtiny šlo o procenta 69,1, respektive 66,4 procent v roce 1996.<sup>140</sup>

Postavení Québecu v Kanadě je ale daleko od definitivního řešení, pokud je něco takového vůbec možné. Québečtí liberálové na podzim roku 2006 navrhli zákon, podle kterého Québečané tvoří „národ“ v Kanadě. Bloc Québécois toto navrhl na půdě

---

<sup>139</sup> ibid.

<sup>140</sup> 2001 Census: analysis series. Profile of languages in Canada: English, French and many others. Statistics Canada. cit. 17. listopadu 2007. Dostupné z:

<<http://www12.statcan.ca/english/census01/products/analytic/companion/lang/pdf/96F0030XIE2001005.pdf>>.

kanadského parlamentu, ovšem jen tvrzení, že „Québecané jsou národem“, aniž by v ustanovení byla jakákoli zmínka o Kanadě. Kanadský premiér Stephen Harper 22. listopadu podal protinávrh, který potvrdil, že Québecané jsou národem uvnitř Kanady. Bloc navrhl, že Québecané jsou národem „nyní v Kanadě“. Nakonec se oba tábory shodly na větě, že „Tato komora uznává, že Québecané tvoří národ v jednotné Kanadě“, což schválil parlament drtivou většinou 266 ku 16. Harper ale za schválení návrhu zaplatil cenu v podobě rezignace svého ministra pro mezivládní záležitosti Michaela Chonga. Harper sám tvrdil, že slovo „národ“ používá v kulturně-sociologickém a nikoli politickém či právním smyslu. Podle premiéra řekla Kanada „ano“ Québecu a Québec „ano“ Kanadě – věřil tedy, že toto prohlášení pomůže věci federalismu. Odstoupivší ministr Chong kritizoval návrh z trudeauovských pozic, když řekl, že věří v „jeden národ, nerozdělený, v Kanadu založenou na občanském a etnickém nacionalismu.“

### **5.11. Situace v anglofonní komunitě**

Charta francouzského jazyka změnila i anglofonní populaci Québecu. Jak již bylo řečeno, změnila se schopnost anglofonů mluvit francouzsky a stále více anglofonů v Québecu je bilingvních, případně dokáže hovořit i dalšími jazyky.

Během posledních třiceti let zaznamenala anglofonní komunita v Québecu značné ztráty. Například mezi lety 1996 až 2001 opustilo provincii 29 tisíc anglofonů, z toho 18 tisíc z oblasti Montréal. Podle Jedwaba anglofonní imigranti chtějí provincii opustit kvůli nedostatku příležitosti ke vzdělání či ekonomických příležitostí. Anglofoni již usazení většinou jako důvod možného odchodu uvádějí nespokojenost s politickou situací. Jedním z důsledků je výrazné zestárnutí anglofonní populace, jejíž střední věk je významně nad provinciálním průměrem.

Rozdělení anglofonů podle mateřského jazyka, jazyka nejčastěji používaného doma a prvního oficiálního jazyka, kterým mluví, 1971-2001<sup>141</sup>

| <b>Québecští anglofoni</b> | <b>Mateřský jazyk</b> | <b>Jazyk užívaný doma</b> | <b>První oficiální jazyk</b> |
|----------------------------|-----------------------|---------------------------|------------------------------|
| 2001                       | 591 379               | 746 898                   | 918 955                      |

<sup>141</sup> JEDWAB, Jack. *Going Forward: The Evolution of Quebec's English-Speaking Community*. Office of the Commissioner of the Official Languages. 2004. cit. 21. prosince 2007. Dostupné z: <[http://epe.lac-bac.gc.ca/100/200/301/ocol-clo/going\\_forward-e/html/archives/sst\\_es/2004/jedwab/jedwab\\_2004\\_e.htm](http://epe.lac-bac.gc.ca/100/200/301/ocol-clo/going_forward-e/html/archives/sst_es/2004/jedwab/jedwab_2004_e.htm)>.

|      |         |         |         |
|------|---------|---------|---------|
| 1996 | 621 863 | 762 457 | 925 830 |
| 1991 | 626 202 | 761 808 | 904 305 |
| 1986 | 680 120 | 791 377 | --      |
| 1981 | 693 600 | 806 800 |         |
| 1971 | 789 200 | 886 100 |         |

Anglofonní emigrace začala už na začátku sedmdesátých let, zatímco imigrace do provincie nestačila tento odliv plně nahradit. Québec neláká příliš mnoho imigrantů z jiných provincií, takže podíl Anglofonů narozených mimo Kanadu není pro komunitu v Québecu zdrojem nových „duší“. V roce 2001 ze skoro 490 tisíc Anglofonů, kteří nebyli imigranti a měli angličtinu jako rodný jazyk, asi pětina byla narozena v jiné provincii Kanady.

Většina těchto Anglofonů žila v Montrealu a regionu Ouatouais, kde Anglofoni nenarození v Québecu mají nad Anglofony narozenými v provincii „většinu“ dvou ku jednomu.

12 procent Anglofonů v Québecu se podle průzkumu z roku 2002 domnívalo, že do pěti let už v provincii žít nebudou. Většina z nich bylo městské obyvatelstvo z Montrealu. Třetina chtěla odejít za prací a pětina uváděla jazykové důvody. Trendy se podle nových studií ale srovnávají – podle údajů z roku 2004 během roku 2003 asi stejný počet lidí se do Québecu z jiných provincií nastěhoval, jako z něj odešel. Pokud tento trend bude pokračovat, je možné, že se situace Anglofonů v provincii stabilizuje.

Meziprovinční migrace anglofonních obyvatel Québecu a zbytku Kanady, 1971 – 2001.<sup>142</sup>

|           | <b>Anglofoni</b>         | <b>Migrace do Québecu</b> | <b>Čistá ztráta</b> |
|-----------|--------------------------|---------------------------|---------------------|
|           | <b>Migrace z Québecu</b> |                           |                     |
| 1996-2001 | 52 030                   | 23 300                    | 28 730              |
| 1991-96   | 49 995                   | 25 880                    | 24 115              |

<sup>142</sup> ibid.

|         |         |        |         |
|---------|---------|--------|---------|
| 1986-91 | 53 800  | 31 600 | 22 200  |
| 1981-86 | 70 600  | 29 000 | 41 600  |
| 1976-81 | 131 500 | 25 200 | 106 300 |
| 1971-76 | 94 100  | 41 900 | 52 200  |

Anglofonní Québečané navíc významně podporují bilingvismus v Kanadě. Asi osm z deseti jich potvrzuje, že znalost dvou oficiálních jazyků je pro Kanadu ekonomicky významná a drtivá většina (95 procent) souhlasí s tím, že znalost obou jazyků zvyšuje ekonomické možnosti. Mladí Anglofoni zlepšili také svou schopnost komunikace ve francouzštině, která neustále roste. Asi dvě třetiny Anglofonů byly v roce 2004 schopny domluvit se francouzsky, což je o šest procent více, než před pěti lety. Znalost francouzštiny navíc přichází už v dětském věku – asi 60 procent Anglofonů ve věku 5 až 9 let umí oba jazyky.<sup>143</sup>

Čím jsou Anglofoni starší, tím je jejich znalost francouzštiny horší. Jedwab uvádí, že důvodem je zřejmě to, že někteří Anglofoni si nejsou schopni zachovat znalost francouzštiny po třicátém roku věku, protože jazyk nepoužívají od dob, kdy odešli ze základní nebo střední školy. V průzkumu GPC-Canadian Heritage také třicet procent Anglofonů v Québeku nesouhlasilo s tím, že by jim střední škola dala dobrou příležitost naučit se druhý jazyk. 44 procent „domorodých“ Anglofonů v Québeku potvrdilo v dalším průzkumu CROP-Missisquoi Institutu z roku 2000, že kvalita vzdělání je nepřipravila na úspěšné přežití v provincii.<sup>144</sup> Průzkum ukázal velké rozpětí odpovědí podle věku – mezi mladými byla spokojenost s vzděláním ve francouzštině dvoutřetinová, u seniorů nad 65 let si to myslela naopak necelá třetina.

U Anglofonů je zajímavé podívat se i na to, který jazyk používají při běžných činnostech. Ptal se na to i průzkum GPC-Canadian Heritage v roce 2002 a studie Rady francouzského jazyka roku 1999. Drtivá většina Anglofonů podle průzkumů sleduje média v angličtině. I zde existují ale významné generační rozdíly.<sup>145</sup>

Co se týče užívání jazyka na pracovním místě, opět se liší u Anglofonů v Montrealu a anglofonů v ostatních částech Québeku. Například v Montréalu používají angličtinu tři

---

<sup>143</sup> ibid.

<sup>144</sup> ibid.

<sup>145</sup> ibid.



čtvrtiny anglofonů v práci nejčastěji, deset procent tvrdí, že používá v rovnocenné míře oba jazyky. Mimo Montréal naopak třicet procent anglofonů pracuje ve francouzštině. Ve městě Québec jsou to skoro dvě třetiny, kteří používají nejčastěji v práci francouzštinu.<sup>146</sup>

### **5.12. Situace v Québecu – závěr**

Jazykové zákonodárství v Québecu je namířené na jediný cíl – podporu a zachování francouzštiny jako dominantního jazyka v provincii, a to někdy i na úkor liberálně chápaných občanských práv anglofonní minority. Argumentace québecké vlády, proč uvádí takto tvrdé zákony, byla logická a do značné míry nezpochybnitelná. Protože na frankofonní Québečany už se nedalo „spolehnout“, že budou nositeli zachování frankofonního charakteru provincie (jejich reprodukce klesla až na nejnižší míru ze všech kanadských provincií a teritorií), jedinou nadějí se stali imigranti – kteří se ale většinou integrovali do anglofonní kanadské většiny, než frankofonní québecké většiny, jak vyplývá z procenta dětí Allofonů, které navštěvovaly frankofonní a anglofonní školy. Za těchto okolností bylo logické zavedení takové legislativy, která by donutila direktivně Allofonní obyvatelstvo, aby posílalo své děti do frankofonních škol a tím se asimilovalo do většinové frankofonní québecké populace.

To se podařilo zákonem č. 101, který i přes díru v podobě možnosti poslat dítě na rok do privátní školy a pak využít veřejných anglofonních škol způsobil drastický pokles v počtu přihlášených do anglofonních a naopak růst počtu přihlášených do frankofonních škol. Predominance francouzštiny a sázka na québecký monolingvismus (oproti federálnímu bilingvismu) navíc oslabila nacionalistické tendence, takže i přes dvě referenda, z nichž to druhé dopadlo velmi těsně, Québec zůstal součástí kanadského státu. Jak uvádí několik autorů (např. Jack Jedwab, Kenneth McRoberts a další), právě nacionalismus Québecu oslabil separatismus, či mu minimálně „nepomohl“, což potvrzují i samotní separatisté.

Někteří dřívější prominentní separatisté dnes opouštějí své pozice a upozorňují na to, že Québečtí politici svým lpěním na odtržení či na vyřešení situace v rámci Kanady pozapomněl řešit důležité záležitosti provincie, například růst ekonomiky, zachování

---

<sup>146</sup> ibid.

konkurenceschopnosti a řešení deficitu veřejných financí, který má provincie největší v Kanadě. Jedním z podepsaných pod deklarací „Pour un Québec lucide“ je například i dřívější québecký premiér a šéf PQ Lucien Bouchard.

I díky jazykovému zákonu – Chartě francouzského jazyka – se podařilo zachovat frankofonní ráz Québecu a zachovat „odlišnou společnost“ (*Distinct Society*). Jazykové zákonodárství provincie je tak nutné hodnotit – vzhledem k tomu, co bylo jeho cílem – jako do značné míry úspěšné.

Předpovědi jazykového vývoje v Québecu, které provedl Úřad pro francouzský jazyk v roce 2005 ukazují, že situace a poměry anglofonního a frankofonního obyvatelstva v Québecu se nebudou příliš měnit. Podle nejpravděpodobnějšího scénáře, ve kterém se bude natalita ještě lehce snižovat a imigrace mírně zvyšovat, bude populace v Québecu růst až na 7,06 milionu obyvatel v roce 2041. Velmi pozvolně se bude snižovat procento frankofonního obyvatelstva v celé provincii a o něco rychleji i procento anglofonního obyvatelstva. Velkou roli budou hrát allofoni, jejichž poměr vůči zbytku obyvatelstva se oproti dnešku skoro zdvojnásobí na 12,2 procenta v roce 2041. Studie separátně zkoumala i region Montreal, rozdělený na Ile-de-Montréal, kde by podíl Frankofonů měl spadnout až pod „magickou“ hranici 50 procent někdy kolem roku 2016.

Klesat bude ale i podíl anglofonního obyvatelstva, stejně jako v Québecu (pouze s větší mírou) poroste počet Allofonů, kteří budou v roce 2041 tvořit více než třetinu obyvatelstva Ile-de-Montréal, tedy vnitřní části celé metropolitní oblasti. V celé metropolitní oblasti budou poměry pro Frankofony příznivější, protože obývají většinou oblasti mimo samotný montrealský ostrov. Frankofoni si zachovají pohodlnou většinu 92,4 procent obyvatelstva i v oblastech mimo Montreal. Celkově bude počet frankofonního obyvatelstva lehce stoupat, anglofonního lehce klesat a allofonního výrazně růst – v roce 2021 by podle nejpravděpodobnějšího scénáře mělo allofonní a anglofonní obyvatelstvo být přibližně vyrovnané. Prakticky se nezmění podíl jazyků používaných ve veřejné sféře – pro celý Québec to bude 95 oproti 5 procentům ve prospěch francouzštiny.<sup>147</sup>

---

<sup>147</sup> TERMOTE, Marc. *Perspectives démolinguistiques pour le Québec et la région de Montréal à l'aube du XXI<sup>e</sup> siècle. Implications pour le français langue d'usage public. Rapport soumis au Conseil de la*

---

*langue française*. Montréal, 1999. cit. 15. prosince 2007. Dostupné z:  
<<http://www.clf.gouv.qc.ca/Publications/ReppubB.html#B151>>.

## 6. Jazyková práva v ostatních provinciích a teritoriích

Královská komise pro bilingvismus a bikulturalismus ve svých doporučeních uvedla i to, že kromě Québecu by měly oficiální bilingvismus přijmout ještě dvě další provincie, Ontario a Nový Brunšvik, které měly největší frankofonní menšinu. Nakonec tak učinil jenom Nový Brunšvik.

Obecně se dá říci, že ve „zbytku Kanady“ se odehrával proces, který šel směrem od uznání samotné existence francouzštiny až po přijetí oficiálního bilingvismu.

V provinciích se dají vysledovat různé způsoby nakládání s jazykovou politikou a menšinami mluvícími jiným než majoritním oficiálním jazykem. Tři provincie mají jazykové zákonodárství, které dává menšinám poměrně široká práva, ať už se týká školství, práva na zdravotní vyšetření v minoritním oficiálním jazyce či používání jazyka ve veřejném styku v dané provincii (Québec, Nový Brunšvik, Ontario). Situace v Novém Brunšviku a Ontariu je rozebrána níže.

Další provincie řeší jazyková práva frankofonní menšiny pouze omezeně (Manitoba, Alberta, Saskatchewan). Zbylé provincie (Newfoundland a Labrador, Nové Skotsko, Ostrov Prince Edwarda, Britská Kolumbie) nemají jazyková práva menšin zakotvená ve svém provinciálním zákonodárství prakticky vůbec. Tyto provincie jsem se rozhodl do práce nezahrnout, a to i přes to, že například v případě Manitoby měl boj frankofonního obyvatelstva o jeho práva velmi bouřlivý průběh v sedmdesátých až devadesátých letech devatenáctého století. Z hlediska historického období, které práce převážně sleduje (od šedesátých let dvacátého století do současnosti) jsou ale jazykové politiky těchto provincií mnohem méně významné, než politika Ontaria či zvláště Nového Brunšviku. Důvodem je především proporční (mimo Nový Brunšvik je v každé provincii méně než pět procent frankofonního obyvatelstva), ale také faktické (jde o stovky, maximálně tisíce Kanad'anů). Rozdíl mezi Ontariem a Novým Brunšvikem na straně jedné a ostatními provinciemi na straně druhé je pak také v tom, že ostatní provincie byly k zavedení určité alespoň základní formy jazykové legislativy dotlačeny soudními rozhodnutími, kdežto Nový Brunšvik a Ontario tak učinily dobrovolně.

Naopak Severozápadní teritoria a teritorium Nunavut řeší jazykovou politiku velmi rozsáhle, proto jsou jim v této kapitole věnovány zvláštní podkapitoly.

### **6.1. Vývoj v Novém Brunšviku**

Provincie Nový Brunšvik je mezi ostatními ojedinělá – frankofonní obyvatelstvo v ní tvoří významnou skoro třetinovou „menšinu“. Proto se už v roce 1969 v době vyhlášení federálního zákona o oficiálních jazycích přiklonila k doporučením BB komise a rozhodla se rovněž pro oficiální bilingvismus v rámci provincie. Jazykový zákon vcházel v účinnost pomalu a postupně a práva frankofonních Akád'anů se rovněž pomalu a postupně dostávala z nejvyšších úrovní provinciální vlády až na obecní úroveň.

Dobře je to patrné na pečlivé volbě slov v druhém paragrafu provinciálního zákona o oficiálních jazycích z roku 1969:

Angličtina a francouzština, podle tohoto zákona

a) jsou oficiálními zákony Nového Brunšviku pro všechny případy, kam sahá pravomoc zákonodárného sboru Nového Brunšviku,

a

b) jsou rovnoprávné a je možné je rovnocenně používat v případech uvedených v odstavci a).<sup>148</sup>

Neznamenalo to tedy, že by byl celý Nový Brunšvik okamžitě oficiálně bilingvní provincií – podle tohoto zákona šlo jen o provinciální parlament a vládu. Příslušná sekce kanadské ústavy je mnohem více zavazující, píše se v ní už o oficiálních zákonech provincie. Ačkoli bilingvismus Nového Brunšviku se hodně inspiroval u

---

<sup>148</sup> *Loi sur les langues officielles du Nouveau-Brunswick (1969)*. Cit. 15. prosince 2007. Dostupné z: <[http://www.salic-slmc.ca/showpage.asp?file=legislations\\_ling/documents\\_hist/1969\\_loi\\_lang\\_off\\_nb&language=fr&updatemenu=false&noprevnext](http://www.salic-slmc.ca/showpage.asp?file=legislations_ling/documents_hist/1969_loi_lang_off_nb&language=fr&updatemenu=false&noprevnext)>.

federálního kanadského bilingvismu, jsou vidět v prvním provinciálním zákoně o oficiálních jazycích z roku 1969 i v dalších zákonech odlišnosti. Jazykový zákon Nového Brunšviku stanovil, že obyvatel provincie musí sám o služby místních samospráv v oficiálním jazyce požádat a až poté je dostane. Úředníci navíc nemusejí být bilingvní, zákon jim pouze nařizoval dohlédnout na to, aby byly dostupné služby ve francouzštině.<sup>149</sup>

Legislativa se vyvíjela i v oblasti místních správ. Ty nejdříve podle zákona z roku 1969 nebyly bilingvní, mohly se jimi stát, pokud se tak rozhodly – nikde ale nebyla stanovena žádná kritéria. Provincie, která se do značné míry pyšnila svým oficiálním bilingvismem a rovností obou jazykových skupin, nemusela na místní úrovni vůbec s akademickým (tzn. většinově frankofonním) obyvatelstvem počítat. Případ se dostal až k soudům a v roce 2001 rozhodl odvolací soud provincie, že příslušné odstavce provinciálního zákona i kanadské ústavy se vztahují i na místní vlády.<sup>150</sup>

Provincie rozhodla vydáním nového jazykového zákona roku 2002, že zavede jasná kritéria zavedení dvojjazyčných služeb. Hranicí se stal dvacetiprocentní podíl jazykové menšiny v dané municipalitě – v takovém případě je nutné, aby se municipalita stala kompletně bilingvní a musí překládat všechny své vyhlášky do obou jazyků. Hranice je dost vysoká – například Finsko uvádí jako hranici pro bilingvismus šest a osm procent obyvatel patřících k jazykové menšině (pod šest procent přemění municipalitu na jednojazyčnou, nad osm procent na dvojjazyčnou).<sup>151</sup>

Provincie nicméně šla za rámec ústavy v ochraně frankofonní menšiny a ta se tak stala jednou z nelépe chráněných menšin v Kanadě. Nový zákon o oficiálních jazycích byl přijat v provinciálním parlamentu v roce 2002 jednohlasně všemi členy. Nový Brunšvik je jedinou provincií v Kanadě, která je oficiálně bilingvní zvláštním zákonem a která má zároveň oficiální bilingvismus zakotven i v kanadské ústavě.

Jazykový zákon z roku 2002 je oproti původní verzi z roku 1969 (ve znění s drobnými pozměňovacími návrhy z roku 1973 ještě tvrdší ve vyžadování úplného bilingvismu ze

---

<sup>149</sup> *ibid.*

<sup>150</sup> *ibid.*

<sup>151</sup> *Official Languages Act (New Brunswick)*. Cit. 15. prosince 2008. Dostupné z: <<http://www.gnb.ca/acts/acts/o-00-5.htm>>.

strany provinciálních úřadů a jejich pracovníků. Kromě projevů v parlamentu, zákonů a nařízení, které musejí být dvojjazyčné, se do zákona dostalo především zdravotnictví, kde mají obyvatelé provincie právo komunikovat se zdravotnickým zařízením, kde zřizovatelem je provincie či jí řízené těleso v jazyce podle svého výběru. Kromě změny v případě místních samospráv došlo v zákoně z roku 2002 ke změně i u „měst“ (myšleno u větších měst podle zvláštního zákona), kde je stanovena povinnost uvádět veškeré místní vyhlášky a nařízení v obou jazycích bez ohledu na počet obyvatel hovořících minoritním jazykem v dané lokalitě.

Povinnost hovořit oběma oficiálními jazyky mají i příslušníci pořádkových sil (*peace officers*), kteří musejí informovat vyšetřovaného člověka o jeho právu komunikovat v libovolném z oficiálních jazyků (pokud nejsou bilingvní, musejí „co nejrychleji“ nalézt kolegu, který je schopen se domluvit v jazyce, ve kterém to občan požaduje).<sup>152</sup>

Na rozdíl od québeckých jazykových zákonů zákon v Novém Brunšviku vůbec neřeší školství. Speciální školský zákon ale specifikuje, že školství je v provincii rozdělené na frankofonní a anglofonní část. Neexistuje ale žádná podoba plánované asimilace imigrantů do jedné či druhé jazykové skupiny – zákon pouze specifikuje, že pokud žák není schopen prokázat znalost ani jednoho z oficiálních jazyků, může se vzdělávat v libovolném z nich.<sup>153</sup> Na rozdíl od Charty francouzského jazyka v Québeku se také provinciální zákon Nového Brunšviku netýká nijak komerční sféry.<sup>154</sup>

## **6.2. Ontario**

Provincie Ontario není oficiálně bilingvní provincie podobně jako Nový Brunšvik, ze všech ostatních provincií má ale zřejmě nejpropracovanější jazykovou politiku směrem ke své frankofonní menšině. Frankofonních Ontarianů (Franco-Ontariens) je podle sčítání lidu (podle mateřského jazyka) asi skoro 490 tisíc, což je asi 4 procenta populace

---

<sup>152</sup> *ibid.*

<sup>153</sup> *Education Act, S.N.B. 1997, c. E-1.12.* Cit. 14. ledna 2008. Dostupné z: <<http://www.canlii.org/nb/laws/sta/e-1.12/20071213/whole.html>>.

<sup>154</sup> *ibid.*

provincie.<sup>155</sup> Zároveň jde ale o největší frankofonní populaci mimo provincii Québec. Bilingvismus v Ontariu je zákonem zakotven pro jednání v parlamentu, před soudy a ve školství.

Přístup Ontaria k přiznání určitých jazykových práv své frankofonní minoritě je možné hodnotit jako velmi pragmatický a pomalý. Expanze francouzštiny do provinciálního soudního systému v osmdesátých letech byla tichá a politici se snažili zabránit negativní reakci majoritního anglofonního obyvatelstva na zlepšování statusu francouzského jazyka v provincii.<sup>156</sup> V zákonodárném sboru bylo možné při jednání používat francouzštinu od roku 1970.

Ontarijský parlament přijal v roce 1986 zákon č. 8, neboli zákon o službách ve francouzštině (*Loi de 1986 sur les services en français*). Podle zákona je mimo jiné nutné přijímat všechny zákony ve dvojjazyčném znění. Zákon č. 8. neučinil z francouzštiny druhý oficiální jazyk (angličtina je v Ontariu oficiálním jazykem „de-facto“), ale zakotvil právo frankofonního obyvatelstva na služby státních úřadů v některých oblastech provincie ve francouzštině:

Ontarijská vláda musí zajistit, aby v souladu s tímto zákonem byly poskytovány služby ve francouzštině.

(...)

Každý má právo v souladu s tímto zákonem komunikovat ve francouzštině a být obsloužen ve francouzštině jakýmkoli vedoucím pracovníkem centrály vládního úřadu nebo legislativní instituce a má tato práva i v dalších úřadech těchto institucí, pokud jsou v místech, či obsluhují místa určená v plánu.

„Plán“ (Schedule) je seznam pětadvaceti oblastí v Ontariu, kde vláda rozhodla, že Frankofonům umožní komunikovat s provinciálními úřady ve francouzštině. Ontarijská vláda uplatňuje v plánu teritoriálně-personální princip bilingvismu – oblast se stane bilingvní poté, co počet mluvčích minoritního jazyka překročí deset procent či ve

---

<sup>155</sup> *Population by mother tongue, by province and territory (2006 Census)*. Statistics Canada. Cit. 14. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www40.statcan.ca/101/cst01/demo11b.htm>>.

<sup>156</sup> CHURCHILL, Stacy. *Official Languages in Canada: Changing the Language Landscape*. Cit. 13. ledna 2008. Dostupné z: <<http://www.canadianheritage.gc.ca/progs/lo-ol/perspectives/english/languages/prov.html#1>>.



větších městech absolutní číslo 5 000 obyvatel.<sup>157</sup> V zákoně neexistuje žádný jednoduchý způsob, jak oblast prohlášenou za dvojjazyčnou zase změnit v jednojazyčnou v případě, že podíl frankofonního obyvatelstva klesne pod desetiprocentní hranici. Je tak možné předpokládat, že se tak bude možné dít jen případnou novelizací zákona parlamentní cestou.

Zákon o službách ve francouzštině nicméně nenutí občanovi nejbližší úřad – obecní úřad v dané lokalitě – aby poskytoval své služby ve francouzštině. Je samozřejmě možné, aby se samospráva rozhodla takto sám. Zákon hovoří ale pouze o pobočkách vládních úřadů v daných lokalitách.<sup>158</sup>

Zákon jde nad rámec kanadské Charty práv a svobod v právu na minoritním vzdělávání. Podle ontarijského práva jej může frankofonní Ontarian získat bez ohledu na počet frankofonních obyvatel v dané lokalitě (vypadává tak podmínka „kde to ospravedlňuje počet dětí“ z Charty). Vytvořené byly tři frankofonní komunitní školy a rozšířila se i nabídka programů a kurzů v bilingvních univerzitách v provincii.

Ontario stejně jako Nový Brunšvik neupravuje žádným zákonem používání jazyka v obchodním styku.

### **6.3. Severozápadní teritoria a Nunavut**

Historicky se Severozápadní teritoria rozkládala po vzniku konfederace mezi Ontariem a Britskou Kolumbií; postupně se od nich „odlupovala“ jednotlivá další teritoria (Yukon) a provincie. V současné době žije podle posledního sčítání lidu v Severozápadních teritoriích přibližně 44 tisíc obyvatel na ploše 1.346 milionu čtverečních kilometrů.

---

<sup>157</sup> *Francophones in Ontario — Statistical Profile: General Profile*. Office of Francophone Affairs. Cit. 15. prosince. Dostupné z: <<http://www.ofa.gov.on.ca/english/stats/general2005.html>>.

<sup>158</sup> *French Language Services Act, R.S.O. 1990, c. F.32*. cit. 14. listopadu 2007. Dostupné z: <[http://www.e-laws.gov.on.ca/html/statutes/english/elaws\\_statutes\\_90f32\\_e.htm](http://www.e-laws.gov.on.ca/html/statutes/english/elaws_statutes_90f32_e.htm)>.

Etnické složení teritorií je velmi různorodé – podle posledního sčítání lidu<sup>159</sup> patří etnicky většina obyvatel mezi původní národy, druhý uváděný původ je „kanadský“, třetí „anglický“, poté skotský, irský, inuitský, francouzský, německý a métiský. Kromě indiánského původu, který uvádí více než 13 tisíc obyvatel, jsou ostatní etnické skupiny víceméně stejnoměrně rozvrstvené.

Postavení úředních jazyků upravil roku 1877 Zákon o Severozápadních teritoriích. V něm stanovil federální parlament, že každý se může před soudem hájit či před ním vypovídat v angličtině nebo francouzštině. Zákon byl doplněn roku 1886 následovně, s podmínkou schválení místním zákonodárným shromážděním.

Sekce sto deset Zákona je zrušena a nahrazuje se takto:

„110. Anglický nebo francouzský jazyk může kdokoli použít v rozpravě v zákonodárném shromáždění Teritorií a při soudním jednání; a oba tyto jazyky je možné použít v záznamech a dokumentech shromáždění a všechna nařízení podle tohoto zákona mají být tištěna v obou těchto jazycích: Pokud, ovšem, po dalších všeobecných volbách do zákonodárského shromáždění toto shromáždění nařízením nebo jinak vytvoří pravidla svého jednání a způsob záznamu; a regulace takto přijatá bude zahrnuta do prohlášení, které bude vydáno se souhlasem zástupce guvernéra a bude plně účinné a platné.

Postupně, od roku 1892, se ale v Severozápadních teritoriích francouzština používat přestala i v parlamentu a ustanovení z roku 1877 (1886) začalo být formálním a nevyužívaným.<sup>160</sup> Na začátku sedmdesátých let byli frankofonní obyvatelé největší neindiánskou „menšinou“, masivní přistěhovalectví z Ontaria koncem sedmdesátých let to ale rychle změnilo. V provinciích, které vznikly ze Severozápadních teritorií později (Alberta, Saskatchewan, Manitoba) byla angličtina už jediným oficiálním jazykem. Poslední den roku 1892 bylo postavené francouzské školství mimo zákon, v roce 1893 už se nepřekládala nařízení v teritoriích do francouzštiny a 15. srpna 1895 vyšla North-

---

<sup>159</sup> *Population by selected ethnic origins, by province and territory (2001 Census) (Northwest Territories)*. cit. 14. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www40.statcan.ca/101/cst01/demo26m.htm>>.

<sup>160</sup> AUNGER, Edmund A. *The Mystery of the French Language Ordinances: An Investigation into Official Bilingualism and the Canadian North-West – 1870 to 1895*. cit. 14. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www.ualberta.ca/~eaunger/pubs/mystery1998.htm>>.

West Territories Gazette (oficiální list vlády) naposled v bilingvním formátu. Bilingvismus v teritoriích v praxi na dalších sto let skončil, nikoli však podle práva.<sup>161</sup>

V osmdesátých letech byl na teritoriální vládu vyvíjen tlak, aby francouzštinu začala znovu používat. V roce 1988 proto vláda vydala Zákon o oficiálních jazycích, který ale stanoví, že oficiálních jazyků teritorií je jedenáct – nejvíce ze všech provincií či teritorií v Kanadě. Kromě angličtiny a francouzštiny jsou to ještě čipevajština, kříština, jazyky gwich'in, inuinnaqtun, inuktitut, inuvialuktun, severní slavey, jižní slavey a jazyk dogrib (tlichó) – tedy víceméně všechny jazyky prvních národů, kterými se v teritoriích mluví. Teritoria se také snaží jazyky aktivně podporovat, protože tyto jazyky vesměs pomalu vymírají – některými mluví už jen asi sto padesát lidí.<sup>162</sup>

V roce 1984 asi 59 procent domorodé populace mluvilo jedním z domorodých jazyků. Za dvacet let toto procento postupně klesalo a v roce 2004 asi 44 procent domorodého obyvatelstva dokázalo hovořit domorodým jazykem.<sup>163</sup> Toto agregované číslo ale nezahrnuje regionální různorodost – například v reigonu North Slave je to skoro sto procent obyvatel, v hlavním městě Yellowknife pak jen pětadvacet procent domorodců.<sup>164</sup>

V roce 1999 vzniklo z části Severozápadních teritorií separátní teritorium Nunavut. Zdědilo tedy teritoriální legislativu včetně oficiálních jazyků – i v Nunavutu je tedy teoreticky možné předstoupit před místní soudy v angličtině, francouzštině a libovolném z autochtonních jazyků. V praxi se ale používá jen angličtina a dva inuitské dialekty (inuktitut a inuinnaqtun), protože sedmdesát procent obyvatelstva teritoria jsou Inuité.

Zákonodárci chystají už několik let nový jazykový zákon, který by se měl soustředit především na ochranu autochtonních jazyků. Zákon byl v prosinci projednáván v místním zákonodárném sboru jako dvojice zákonů číslo 6 a 7. Pokud se je podaří prosadit, budou podle ministra kultury, jazyka, seniorů a mládeže teritoria Nunavut Louise Tapardjuka „stejně silné jako Charta francouzského jazyka v Québeku“. Ministr

---

<sup>161</sup> ibid.

<sup>162</sup> *Official Languages Act*. cit. 14. listopadu 2007. Dostupné z:

<[http://www.justice.gov.nt.ca/PDF/ACTS/Official\\_Languages.pdf](http://www.justice.gov.nt.ca/PDF/ACTS/Official_Languages.pdf)>.

<sup>163</sup> *Annual Report on Official Languages 2003-2004*. cit. 14. listopadu 2007. Dostupné z:

<<http://www.gov.nt.ca/research/publications/pdfs/03-04AnnualReportOfficialLanguagesEn.pdf>>.

<sup>164</sup> ibid.

pronesl v parlamentu řeč, ve které prosazoval silnou ochranu inuitských jazyků, které musí být podle něj chráněny jako majoritní jazyky v teritoriích. Starší inuitských kmenů jsou podle Tapardjuka znepokojeni z toho, že děti komunikují spíše anglicky než svým rodným jazykem.<sup>165</sup>

Nunavut tak s největší pravděpodobností bude teritoriem s čtyřmi úředními jazyky (angličtinou, francouzštinou a dvěma inuitskými dialekty), tak jak je to navrhováno v novém zákoně.

#### **6.4. Závěr – vitalita menšinových komunit v provinciích**

Zatímco Charta francouzského jazyka v Québecu byla schopna zastavit asimilaci allofonního obyvatelstva do anglofonní komunity a změnit ji na asimilaci do frankofonní majority v provincii, v ostatních provinciích minoritní frankofonní obyvatelstvo ničím takovým nedisponuje. Dochází k pozvolnému „tání“ Frankofonů mimo Québec, přičemž nejvíce vitální je komunita v Novém Brunšviku a v Ontariu, kde je zároveň Frankofonů nejvíce a jsou tradičně usazeni v místech, kde tvoří majoritu nebo signifikantní minoritu.

Podle průzkumů kanadského statistického úřadu se počet obyvatel v provinciích mimo Québec, kteří mluví doma převážně francouzsky, snižuje. Ve všech těchto provinciích a teritoriích je násobně více Kanadčanů s francouzským mateřským jazykem než těch, kteří jím mluví doma (čtyřikrát více v Saskatchewanu, třikrát více v Albertě a Britské Kolumbii). V Ontariu je to asi šedesát procent frankofonních obyvatel, kteří mluví doma převážně francouzsky. Jediná provincie, kde si Frankofoni dokázali udržet francouzštinu jako domácí jazyk drtivou většinou, je Nový Brunšvik – v roce 2001 byla francouzština mateřským jazykem pro 33 procent obyvatel provincie a 30 procent jí mluvilo doma nejčastěji.<sup>166</sup>

---

<sup>165</sup> *Tough Nunavut language laws could be on the way: Minister.* CBC News Canada North., 6. prosince 2008. cit. 7. prosince 2007. Dostupné z: <<http://www.cbc.ca/canada/north/story/2007/12/06/lang-bills.html>>.

<sup>166</sup> *Languages in Canada 2001 Census – The French Language.* Canadian Heritage / Patrimoine Canadien. cit. 14. ledna 2008. Dostupné z: <[http://www.patrimoinecanadien.gc.ca/progs/lo-ol/pubs/census2001/4\\_e.cfm](http://www.patrimoinecanadien.gc.ca/progs/lo-ol/pubs/census2001/4_e.cfm)>.

Otázkou je, nakolik je snižující se počet frankofonních Kanadčanů mimo Québec ovlivněný jazykovými zákony. V analýze sčítání lidu z let 1991 a 1996 uvádí Michael O'Keefe, že imigrace a meziprovinciální migrace měly na frankofonní komunity zanedbatelný vliv. Během pětileté doby od roku 1991 do roku 1996 se podle statistického úřadu rozrostl počet Frankofonů mimo Québec o 5 600 lidí, což je 0,6 procent celkové populace Frankofonů mimo Québec. Nejčastějším důvodem je podle O'Keefa právě nedostatek imigrantů a zároveň nízká míra porodnosti frankokanadského obyvatelstva. Tyto faktory ale neříkají nic o případném asimilování a o vitalitě frankokanadských komunit a není z nich možné ani vyvozovat žádné závěry o efektivitě jazykové politiky. O'Keefe tvrdí, že v budoucnosti komunity budou menší a starší. K jejich snižování ještě přispěje menší mezigenerační přenos jazyka, který díky exogamii (manželství mimo vlastní jazykovou skupinu) činí 74 procent – tolik procent dětí si zachová minoritní jazyk svých rodičů jako svůj mateřský jazyk.<sup>167</sup>

---

<sup>167</sup> O'KEEFE, Michael. *Francophone Minorities: Assimilation and Community Vitality*. New Canadian Perspectives. Ottawa : Department of National Heritage, 2001. Dostupné online z: <<http://www.canadianheritage.gc.ca/progs/lo-ol/perspectives/english/assimil2/35389english.pdf>>, s. 68-69.

## 7. Závěr

Pierre Elliott Trudeau se snažil pomocí oficiálního bilingvismu vytvořit dojem, že frankofonní Kanada se rozkládá „od pobřeží k pobřeží“. Jak uvádí Kenneth McRoberts, nikdy tomu tak nebylo a s předpokládanou mírou asimilace frankofonního obyvatelstva do anglofonní majority během příštích generací tomu tak nikdy ani nebude. Majoritu mají frankofonní Kanadčané pouze v Québecu a výraznou minoritu tvoří v Novém Brunšviku. V ostatních provinciích používají francouzštinu doma pouze přibližně tři procenta obyvatel. Oficiální bilingvismus přesto dal francouzštině v celé zemi stejný formální status jako angličtině ve federálních úřadech.<sup>168</sup>

Podporu existujícímu federálnímu bilingvismu mezi frankofonními i anglofonními Kanadčany, kterou uvádějí průzkumy jako vysokou, není ale možné plést si s podporou Trudeauovy koncepce pankanadské identity. Ta byla založená vedle oficiálního bilingvismu na dalších klíčových pilířích - multikulturalismu, Charty práv a svobod, absolutní rovnosti provincií a posílení role federálních úřadů). Každý z nich měl za cíl negaci québeckého nacionalismu – a tím i separatismu. Trudeau úplně opustil sto let před ním přijímanou teorii, podle které byla Kanada společenstvím dvou zakládajících národů a která se projevila i v titulu Královské komise pro bilingvismus a bikulturalismus právě v onom „bikulturalismu“. Multikulturalismus, který prosazoval Trudeau, znamenal pro frankofonní Kanadčany, že jejich identita a kultura bude jen jedna z mnoha v jednotné Kanadě.

Québec tak o Trudeauovy vize nestál. Být „pány ve svém domě“ (*Maitres chez nous*) pro québečany neznamenal rozšíření bilingvismu na celou Kanadu, ale, jak vyplývá z přijímaného jazykového zákonodárství v průběhu konce šedesátých a především sedmdesátých let, prosazení dominantní frankofonní kultury a francouzského jazyka v provincii. Trudeau uvažoval o liberálním bilingvismu v dimenzích celé Kanady jako o záruce jednoty země. Québečané zase o teritoriální jednojazyčnosti výhradně v dimenzích vlastní provincie, od čehož si slibovali zachování své vlastní specifické kultury, ať už v Kanadě nebo mimo ni, ale určitě v Québecu. Chartu práv a svobod

---

<sup>168</sup> MCROBERTS, Kenneth. *Competing Nationalisms: Quebec-Canada Relations*. York University, Toronto. Working Paper n.107. Barcelona : 1995. cit. 13. ledna 2008. Dostupné online na <<http://www.recerca.net/bitstream/2072/1360/1/ICPS107.pdf>>.

obsahující i jazyková práva Québečané podporují, ne ale za rámec vlastní Charty francouzského jazyka. Nová pankanadská identita, kterou Trudeau nabízel, Québečany nezaujala.

Přijetí a prosazení Charty francouzského jazyka (Zákona č. 101) bylo pro Québecké frankofonní obyvatelstvo jasným vítězstvím. Québečané dokázali svou vizi vlastního státu obhájit a obhájit i svou identitu a využít zvyšující se míru migrace allofonního obyvatelstva do provincie k posílení řad frankofonního obyvatelstva nucenou asimilací do frankofonní québecké jazykové většiny. Québec zachoval svou vlastní vizi „odlišné společnosti“ v prostředí Severní Ameriky, kde na každého Frankokanad'ana připadá čtyřicet Anglofonů (ať již z Kanady nebo z USA).

Kanada tak nebude nikdy zemí, kterou si Trudeau vysnil – nikdy nebude bilingvní „od pobřeží k pobřeží“. Podle v práci citovaných statistických dat bude pokračovat mírný pokles anglofonní populace v Québeku a naopak rychlejší stárnutí a zmenšování se frankofonních komunit v ostatních provinciích s tím, jak jednotliví členové přestávají mluvit doma svým mateřským jazykem a porušují tak jazykovou kontinuitu francouzštiny. Je možné předvídat podle demografických trendů citovaných v kapitole 5.12., že frankofonní většina v Québeku je životaschopná a i díky jazykovému zákonodárství dokáže svůj jazyk a tím i identitu a kulturu na něj navázanou udržet.

Je nicméně obtížné předvídat, jak se budou dále vyvíjet jazykové politiky v zemi. Při sledování kroků premiéra Harpera je možné pozorovat vstřícnější přístup k označení Québeku jako „národa“ a tím k oficiálnímu uznání québecké identity jako odlišné či zvláštní společnosti v rámci Kanady. Do určité míry jde o velmi opatrný, pozvolný a částečný návrat do předtrudeauovských dob, protože o „dvou zakládajících národech“ mluvilo i zadání pro Královskou komisi pro bilingvismus a bikulturalismus, i když v současnosti je nutné vzít v úvahu i postavení Původních národů. Je možné souhlasit s McRobertsem, že „asymetrický federalismus“ je možné zkusit jako metodu, jak se s dominantně frankofonní provincií v Kanadě politicky vypořádat. Cituje neuzavřenou dohodu z Charlottetownu, kde jednou z jejích částí bylo vypořádání se s původními obyvateli Kanady právě na asymetrické bázi. Původním národům bylo oficiálně přiznáno právo na podporu svých jazyků, kultury a tradic, což v anglofonní Kanadě nevyvolalo protesty a frankofonní Kanada se k návrhu stavěla vlažně především proto,

že ostatní provincie nebyly podobné měřítko ochotny aplikovat i na Québec.<sup>169</sup> Postavení Québecu v rámci federace ale bude kanadský problém nadále (a to i proto, že se na obzoru nerýsuje žádné další referendum o samostatnosti provincie). Příklon k asymetrickému přístupu by federaci zřejmě nijak neoslabil – do značné míry by ale znamenal konec velké části trudeauovského dědictví, které je stále v Kanadě na federální úrovni velmi silné.

---

<sup>169</sup> *ibid.*



## **8. Summary**

### **Language policies of Canada: An Evaluation of Trudeau's official bilingualism policy**

Language is an integral part of Canadian identity and one of the core policies that differentiate the country from its southern neighbour. Being from a beginning a dominion (and later a country) with two different languages, Canada struggled with the concept in many different ways. From early attempts to assimilate one of the founding nations - French Canadians – into an English majority to policy of benign neglect and ultimately to pursuing official bilingualism policy, Canada has had to solve the language issues from the beginnings of her existence.

Canadians tried different approaches. The first era, from the beginning of the federation to the „quiet revolution“ in Québec, there was essentially no coherent language policy at all. The period was characterized as “two solitudes”. Quiet revolution in Québec and movement of “Maitres chez nous”, or masters in our own state has all but changed it. The rising Québec nationalism and a complete change of self-image of the Québécois people have left the rest of Canada with a task to draw a policy in a way the country does not fall apart.

Prime Minister Lester Pearson has ordered an inquiry into language matters and founded a Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism, which is thought to be a most important Commission of its kind in Canadian history. The Commission delivered its report in late sixties in a number of huge books of findings on how the languages are treated in Canada in school, at work or at voluntary associations. Together with findings the Commission proposed a set of recommendations that were supposed to be changed into policies. Key recommendation was to pursue an active bilingualism policy on federal as well as on provincial (in New Brunswick, Québec and Ontario) level.

Prime minister Pierre Elliott Trudeau made the bilingualism policy his priority. In his liberal view, official bilingualism stretching from coast to coast was an effective way to combat Québec nationalism and separatism. A Francophone Canadian should be entitled to have the same level of government service throughout the whole country.

Also, in Trudeau's vision, Francophones should have stopped imagining themselves as Québécois (or Franco-Ontarian, Fransaskois, New Brunswicker...) first but Canadian. The policy of pan-Canadian nationalism was his answer to Québec nationalist aspirations.

This policy, however, failed in terms of making the Québécois feel more included in Canada. The Québécois people were much less interested in having officially bilingual federal state than having officially unilingual French province. The language laws adopted in Québec in late sixties and throughout the seventies have shown that the provincial government (especially when formed by the nationalist Parti Québécois) would make preserving their own language and culture its top priority. Series of language laws have ultimately made Québec an essentially unilingual French province. Québec felt threatened by Trudeau's pursue of liberal policies of bilingualism, multiculturalism or equality among provinces. The Québécois have always thought about themselves as a distinct society in Canada, whereas Trudeau treated them as equal province and Québécois culture as one of many different cultures in the country.

Trudeau's policy did not achieve its ultimate goal. There is no French Canada from coast to coast – the country is inevitably sliding towards predominantly English Canada less Québec and predominantly French Québec. The question on how to deal with this movement has not a definite answer. There are multiple approaches possible, such as returning to the pre-Trudeau idea of granting Québec the status of distinct society and accept that the Québécois form a “nation” inside Canada. This kind of “asymmetric federation” is most likely to succeed as it has a chance to appease Québec while not angering the Anglophone provinces.

## 9. Literatura

### Primární prameny

*2001 Census: analysis series. Profile of languages in Canada: English, French and many others.* Statistics Canada. Cit. 17. listopadu 2007. Dostupné z:

<<http://www12.statcan.ca/english/census01/products/analytic/companion/lang/pdf/96F0030XIE2001005.pdf>>.

*An Act to Amend the Charter of the French Language.* Cit. 15. prosince 2007. Dostupné z: <<http://www.solon.org/Constitutions/Canada/English/Misc/bill-178e.html>>

*Annual Report on Official Languages 2003-2004.* cit. 14. listopadu 2007. Dostupné z:

<<http://www.gov.nt.ca/research/publications/pdfs/03-04AnnualReportOfficialLanguagesEn.pdf>>.

*Annual Report Special Edition, 35th Anniversary 1969 - 2004, Volume I.* Office of the Commissioner of Official Languages, 2005. Dostupné z: <[http://www.ocolclo.gc.ca/docs/e/2004\\_05\\_e.pdf](http://www.ocolclo.gc.ca/docs/e/2004_05_e.pdf)>

*Att. Gen. of Quebec v. Blaikie et al., 1979 CanLII 21 (S.C.C.).* cit. 4. prosince 2007.

Dostupné z:

<<http://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1979/1979canlii21/1979canlii21.html>>.

*British North America Act, 1867 - Enactment no. 1.* cit. 12. listopadu 2007. Dostupné z:

<<http://www.justice.gc.ca/en/ps/const/loireg/p1t1-5.html>>.

*Casimir c. Québec (Procureur général), 2002 CanLII 9939 (QC C.A.).* Cit. 4. prosince 2007. Dostupné z:

<<http://www.canlii.org/fr/qc/qcca/doc/2002/2002canlii9939/2002canlii9939.html>>.

*Devine v. Quebec (Attorney General), 1988 CanLII 20 (S.C.C.).* cit. 4. prosince.

Dostupné z:

<<http://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1988/1988canlii20/1988canlii20.html>>.

*Education Act, S.N.B. 1997, c. E-1.12.* Cit. 14. ledna 2008. Dostupné z:

<<http://www.canlii.org/nb/laws/sta/e-1.12/20071213/whole.html>>.

*Ford v. Quebec (Attorney General), 1988 CanLII 19 (S.C.C.).* cit. 4. prosince. Dostupné z: <<http://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1988/1988canlii19/1988canlii19.html>>.

*French Language Services Act, R.S.O. 1990, c. F.32.* cit. 14. listopadu 2007. Dostupné z: <[http://www.e-laws.gov.on.ca/html/statutes/english/elaws\\_statutes\\_90f32\\_e.htm](http://www.e-laws.gov.on.ca/html/statutes/english/elaws_statutes_90f32_e.htm)>.

*Gosselin (Tutor of) v. Quebec (Attorney General)*, 2005 SCC 15, [2005] 1 S.C.R. 238. Cit. 4. prosince 2007. Dostupné z: <<http://scc.lexum.umontreal.ca/en/2005/2005scc15/2005scc15.html>>.

*Loi pour promouvoir la langue française au Québec*. cit. 22. listopadu 2007. Dostupné z: <[http://www.olf.gouv.qc.ca/charte/reperes/loi\\_63.pdf](http://www.olf.gouv.qc.ca/charte/reperes/loi_63.pdf)>.

*Loi sur les langues officielles du Nouveau-Brunswick (1969)*. Cit. 15. prosince 2007. Dostupné z: <[http://www.salic-slmc.ca/showpage.asp?file=legislations\\_ling/documents\\_hist/1969\\_loi\\_lang\\_off\\_nb&lauguage=fr&updatemenu=false&noprevnext](http://www.salic-slmc.ca/showpage.asp?file=legislations_ling/documents_hist/1969_loi_lang_off_nb&lauguage=fr&updatemenu=false&noprevnext)>.

*Office of the Commissioner of Official Languages. Annual Report Special Edition, 35th Anniversary 1969 - 2004, Volume I*. Minister of Public Works and Government Services Canada, 2005. Dostupné z: <[http://www.ocol-clo.gc.ca/docs/e/2004\\_05\\_e.pdf](http://www.ocol-clo.gc.ca/docs/e/2004_05_e.pdf)>

*Official Languages Act (New Brunswick)*. Cit. 15. prosince 2008. Dostupné z: <<http://www.gnb.ca/acts/acts/o-00-5.htm>>.

*Official Languages Act (Northwest Territories)*. cit. 14. listopadu 2007. Dostupné z: <[http://www.justice.gov.nt.ca/PDF/ACTS/Official\\_Languages.pdf](http://www.justice.gov.nt.ca/PDF/ACTS/Official_Languages.pdf)>.

*Ontario's Francophonie: Then and Now*. Office of Francophone Affairs. Cit. 15. prosince 2007. Dostupné z: <<http://www.ofa.gov.on.ca/docs/brochure-thenandnow.pdf>>

*Population and growth rate of language groups, Canada, provinces, territories and Canada less Quebec, 1991, 1996 and 2001*. Statistics Canada. Cit. 12. ledna. 2008. Dostupné z: <<http://www12.statcan.ca/english/census01/products/analytic/companion/lang/tables/growthrate.cfm#3>>.

*Population by mother tongue, by province and territory (2006 Census)*. Statistics Canada. Cit. 14. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www40.statcan.ca/l01/cst01/demo11b.htm>>.

*Population by selected ethnic origins, by province and territory (2001 Census) (Northwest Territories)*. Statistics Canada. cit. 14. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www40.statcan.ca/l01/cst01/demo26m.htm>>.

*The Canadian Heritage Approach to Official Languages Support (1970-2003)*. Department of Canadian Heritage. cit. 12. listopadu 2007. Dostupné z: <[http://www.canadianheritage.gc.ca/progs/lo-ol/pubs/appui\\_lang70-03/1\\_e.cfm#1](http://www.canadianheritage.gc.ca/progs/lo-ol/pubs/appui_lang70-03/1_e.cfm#1)>.

*The Constitution Act, 1982*. cit. 15. prosince 2007. Dostupné z: <[http://laws.justice.gc.ca/en/const/annex\\_e.html](http://laws.justice.gc.ca/en/const/annex_e.html)>.

## **Sekundární prameny**

*Francophones in Ontario - Statistical Profile: General Profile*. Office of Francophone Affairs. Cit. 15. prosince. Dostupné z:

<<http://www.ofa.gov.on.ca/english/stats/general2005.html>>.

*CBC News Indepth: Bill 101*. CBC News 30. března 2005. cit. 7. prosince 2007.

Dostupné z: <<http://www.cbc.ca/news/background/bill101/>>.

*Families win challenge of Quebec language law*. CBC News Montreal. cit. 4. prosince 2007. Dostupné z: <<http://www.cbc.ca/canada/montreal/story/2007/08/22/english-schools.html>>.

*Government Responses to Language Issues: Canadian Examples*. Office of the Language Commissioner of Nunavut. cit. 17. prosince 2007. Dostupné z:

<[http://action.attavik.ca/home/langcom/attach/Lang\\_Laws-Canada1.pdf](http://action.attavik.ca/home/langcom/attach/Lang_Laws-Canada1.pdf)>

*Official Bilingualism in Canada: History and Debates*. cit.: 10. října 2007. Dostupné z:

<<http://www.mapleleafweb.com/features/official-bilingualism-canada-history-and-debates>>.

*The 1988 Supreme Court decision on signs*. The CBC Digital Archives Website.

Canadian Broadcasting Corporation. cit. 8. prosince 2007. Dostupné z:

<[http://archives.cbc.ca/IDCC-1-73-1297-7636/politics\\_economy/bill101/](http://archives.cbc.ca/IDCC-1-73-1297-7636/politics_economy/bill101/)>.

*The PM won't let 'em rain on his parade*. The CBC Digital Archives Website. Canadian Broadcasting Corporation. cit. 22. listopadu 2007. Dostupné z:

<<http://archives.cbc.ca/IDC-1-74-2192-13270/people/trudeau/clip1>>.

*The Riots in St Leonard*, CBS. cit. 13. 11. 2007. Dostupné z:

<<http://archives.cbc.ca/500f.asp?id=1-73-1297-7809&wm6=1>>.

*Top Ten Greatest Canadians - Pierre Trudeau*. CBC. citováno: 22. listopadu 2007.

Dostupné z: <[http://www.cbc.ca/greatest/top\\_ten/nominee/trudeau-pierre.html](http://www.cbc.ca/greatest/top_ten/nominee/trudeau-pierre.html)>.

*Tough Nunavut language laws could be on the way: Minister*. CBC News Canada North., 6. prosince 2008. cit. 7. prosince 2007. Dostupné z:

<<http://www.cbc.ca/canada/north/story/2007/12/06/lang-bills.html>>.

AUNGER, Edmund A. *Language Legislation and Official Bilingualism: The Uneasy Coexistence of Canada's Language Communities*. [CD-ROM]. Canada, Confederation to Present: An interactive history of Canada.

AUNGER, Edmund A. *The Mystery of the French Language Ordinances: An Investigation into Official Bilingualism and the Canadian North-West - 1870 to 1895*. cit. 14. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www.ualberta.ca/~eaunger/pubs/mystery1998.htm>>.

BAUCH, Hubert. *Bill 101 paved way for peace*. Montreal Gazette 25. srpna 2007. cit. 10. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www.canada.com/montrealgazette/news/saturdayextra/story.html?id=c8f23da3-9edc-4341-8f44-4534e5488941>>.

COLEMAN, William D. *From Bill 22 to Bill 101: The Politics of Language under the Parti Québécois*. in: BEHIELS, Michael D. *Quebec since 1945*. Toronto, Ontario : Copp Clark Pitman Ltd., 1987.

COULOMBE, Pierre. *Language rights in French Canada*, New York : Peter Lang Publishing, 1997.

DOWNEY, Donn. *Pierre Elliott Trudeau: 1919-2000*. The Globe and Mail, 30. září 2000. cit. 22. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www.theglobeandmail.com/series/trudeau/ambulant.html>>.

FOUCHER, Pierre. *Les Droits Linguistiques au Canada in: Francophonies minoritaires au Canada*. Moncton : Éditions d'Acadie, 1998.

GÉMAR, Jean-Claude. *Les trois états de la politique linguistique du Québec*. Québec : Conseil Supérieur de la langue française. 1981. cit. 7. listopadu 2007. Dostupné z: <<http://www.cslf.gouv.qc.ca/publications/PubB115/B115P2ch1.html#I>>.

HUDON, Richard. *Bill 86*. The Canadian Encyclopedia. Cit. 18. prosince 2007. Dostupné z: <<http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0009101>>.

CHURCHILL, Stacy. *Official Languages in Canada: Changing the Language Landscape*. Department of Canadian Heritage, 2004. Cit. 13. ledna 2008. Dostupné z: <<http://www.canadianheritage.gc.ca/progs/lo-ol/perspectives/english/languages/prov.html#1>>.

INNIS, Hugh R. *Bilingualism and Biculturalism. An Abridged version of the Royal Commission Report*. Ottawa : McClellan and Stewart ltd, 1973.

JEDWAB, Jack. *Going Forward: The Evolution of Quebec's English-Speaking Community*. Office of the Commissioner of the Official Languages. 2004. cit. 21.

prosinec 2007. Dostupné z: <[http://epe.lac-bac.gc.ca/100/200/301/ocol-clo/going\\_forward-e/html/archives/sst\\_es/2004/jedwab/jedwab\\_2004\\_e.htm](http://epe.lac-bac.gc.ca/100/200/301/ocol-clo/going_forward-e/html/archives/sst_es/2004/jedwab/jedwab_2004_e.htm)>.

JONES, Richard. *Politics and the Reinforcement of the French Language in Canada and Quebec, 1960-1986*, in: BEHIELS, Michael D. *Quebec since 1945*. Toronto, Ontario : Copp Clark Pitman Ltd., 1987.

KYMLICKA Will, PATTEN Alan (eds.). *Language Rights and Political Theory*. Oxford : Oxford University Press, 2003.

MARMEN, Louise, CORBEIL, Jean-Pierre. *New Canadian Perspectives: Languages in Canada*. Ottawa : Department of National Heritage, 1999.

MCROBERTS, KENNETH. *Canada and the Multinational State*. in: Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique, Vol. 34, No. 4, Citizenship and National Identity / Citoyenneté et identité nationale. 2001.

MCROBERTS, Kenneth. *Competing Nationalisms: Quebec-Canada Relations*. York University, Toronto. Working Paper n.107. Barcelona : 1995. cit. 13. ledna 2008. Dostupné online na <<http://www.recerca.net/bitstream/2072/1360/1/ICPS107.pdf>>.

MCROBERTS, Kenneth. *Misconceiving Canada: the Struggle for National Unity*. Oxford : Oxford University Press, 1997.

MCROBERTS, Kenneth. *Québec: Social Change and Political Crisis*. Toronto, Ontario : McClelland & Stewart Inc, 1993. 3. vydání.

O'KEEFE, Michael. *New Canadian Perspectives: Francophone Minorities: Assimilation and Community Vitality*. Ottawa : Department of National Heritage, 2001. Dostupné online z: <<http://www.canadianheritage.gc.ca/progs/lo-ol/perspectives/english/assimil2/35389english.pdf>>.

PARKIN, Andrew, TURCOTTE, André. *Bilingualism: Part of Our Past or Part of Our Future?*. Ottawa : Centre for Research and Information in Canada, 2004.

PATTEN, Alan. *Political Theory and Language Policy*, Evanston : Political Theory, Vol. 29, No. 5. (říjen 2001).

PATTEN, Alan. *Who Should Have Official Language Rights?*. Supreme Court Law Review (2006) 101-15, s. 102.

TERMOTE, Marc. *Perspectives démolinguistiques pour le Québec et la région de Montréal à l'aube du XXIe siècle. Implications pour le français langue d'usage public. Rapport soumis au Conseil de la langue française*. Montréal, 1999. cit. 15. prosinec 2007. Dostupné z: <<http://www.clf.gouv.qc.ca/Publications/ReppubB.html#B151>>